

Sprog i Norden

1980

Sprog i Norden

1980

*Årsskrift for de nordiske sprognævn
og Nordisk Sprogsekretariat*

Redaktion:

Else Bojsen (Danmark), Mikael Reuter (Finland), Ståle Løland
(Norge), Catharina Grünbaum (Sverige)

UDGIVET AF
DANSK SPROGNÆVN

GYLDENDAL

Denne bog er også udgivet i Norge og Sverige,
i begge lande under titlen *Språk i Norden 1980*

© Dansk Sprognævn

Berlings, Lund 1980
ISBN 87-00-42831-0

Innhold

Skrivemåten av fremmedord	5
Stavning og bøyning af fremmedord i dansk, af <i>Allan Karker</i>	7
Stavningen av främmande ord i svenskan, av <i>Elias Westén</i> , med Tillägg av <i>Bertil Molde</i>	27
Framandorda og norsk språkutvikling i nyare tid, av <i>Oddrun Grønvik</i>	39
Om skrivemåte og bøyning av fremmedord i islandsk, av <i>Jón Hilmar Jónsson</i>	61
Främmande ord i finskan, av <i>Anneli Rääkkälä</i>	68
Språkvårdens kanaler, av <i>Catharina Grünbaum</i>	75
Allmänspråk — vad är det?, av <i>Esko Koivusalo</i>	106
Nordiskt språkår, av <i>Åke Landqvist</i>	116
Språksamarbeid i Norden 1979, av <i>Ståle Løland</i>	122
Samarbetsgruppen Nordspråk, av <i>Elisabeth Lindmark</i>	131
Nyere litteratur av interesse for språkrøktsarbeidet	135
Publikasjoner fra språknemndene	135
Danmark, af <i>Else Bojsen</i> og <i>Henrik Galberg Jacobsen</i>	138
Finland, av <i>Mikael Reuter</i> og <i>Helena Solstrand</i>	147
Norge, av <i>Arnold Dalen</i> , <i>Jan Ragnar Hagland</i> , <i>Alfred Jakobsen</i> og <i>Jarle Rønhovd</i>	151
Sverige, av <i>Catharina Grünbaum</i> , <i>Bertil Molde</i> og <i>Per A. Pettersson</i>	163
Noen nyere ordbøker og ordlister	179
Danmark	179
Finland	182
Norge	184
Sverige	185
Om forfatterne	188

Skrivemåten av fremmedord

er hovedemnet i Språk i Norden 1980.

Her er noen eksempler som kan illustrere artiklene.

dansk	svensk	norsk	islandsk	finsk
acceptere	acceptera	akseptere		
atelier	ateljé	atelier		ateljée
benzin	bensin	bensin	bensín	bensiini
bluffe	bluffa	bløffe	blöffa	bluffata
bouillon	buljong	buljong		
brochure	broschyr	brosjyre		brosyyri
budget	budget	budsjett		budjetti
bureau	byrå	byrå		byroo
chauffør	chaufför	sjåfør		
check	check	sjekk	tékki/tjekki	sekki
chef	chef	sjef	séffi/sjeffi	(el. šekki)
creme	kräm	krem	krem	
cykel	cykel	sykkel		
diskussion	diskussion	diskusjon		diskussio
engagement	engagemang	engasjement		
excentrisk	excentrisk	eksentrisk		eksentrinen
facade	fasad	fasade		fasadi
guerilla	gerilla	gerilja		gerilla
handicap	handikapp	handikap		
hetz	hets	hets		
interview	intervju	intervju		
jaloux	jalu	sjalu		
juice	juice el. jos	juice el. jus	djús	juice el. juissi
konference	konferens	konferanse		konferenssi
kostume	kostym	kostyme		
manchet	manschett	mansjett	mansétta/ mansjetta	mansetti
mannequin	mannekäng	mannekeng el. mannequin		mannekiini
mayonnaise	majonnäs	majones		majoneesi
nation	nation	nasjon		

dansk	svensk	norsk	islandsk	finsk
refleksion	reflexion	refleksjon		refleksio
ressourcer	resurser	ressurser		resurssit
ræsonnement	resonemang	resonnement		
socialist	socialist	socialist	sósíalisti	socialisti
succes	succé	succès el. suksess		
tape	tejp	tape el. teip	teip	teippi
toilet	toalett	toalett		toaletti
wire	vajer el. wire	vaier el. wire	vír	vaijeri
zink	zink	sink	sink	sinkki

Stavning og bøjning af fremmedord i dansk

Af Allan Karker

Fremmedord og låneord

Så langt tilbage som vi kan følge det danske sprog, støder vi på ord der er lånt fra fremmede tungemål. Blandt de ældste er *embede* og *købe*. I vikingetiden optages ord som *kirke*, *mønt*, *kristen*, *skrive*, og i middelalderen *skole*, *natur*, *historie*, *bukser*, *køkken*, *farve*, *lykke*, *bange*, *smuk*, *svag*, *begynde*, *blive*, *mene*, *ske*, *snakke*, *straks*, og mange flere. Fra nyere og moderne tid kan i flæng nævnes *te*, *kartoffel*, *avis*, *humør*, *kup*, *motor*, *serie*, *problem*, *telefon*, *film*, *rigtig*, *munter*, *slank*, *brysk*, *trist*, *nervos*, *smart*, *bringe*, *slutte*, *ane*, *sondre*, *kontrollere*, *imponere*, *spurte*, *ekstra*. Men næppe noget af disse ord føles i dag som fremmed. De staves, udtales og bøjes efter danske regler, og de betragtes da også af sprogvidenskaben som låneord og ikke som fremmedord.

Grænsen mellem fremmedord og låneord er under stadig flytning. I 1744 skrev Holberg *Portraits* med fransk flertalsendelse. 1820 har den yngre Jacob Baden i sin fremmedordbog dansk flertal *Portraiter*, men foreskriver endnu den franske udtale "Portræh"; i 1837 finder vi derimod i J. N. Høsts fremmedordbog at *Portrait* udtales "Portræt", og svarende hertil har Svend Grundtvig 1882 i tillægget til sin håndordbog indført stavemåden *Portræt* (med plur. *Portrætter*).

Et forholdsvis nyt ord som *test* vil de der husker ordets tilblivelsestid — det blev lånt ind fra engelsk omkring 1950 — allerede af den grund kunne fornemme som et fremmedord, skønt det i stavning og udtale virker fuldkommen dansk. Men bøjningen er endnu ikke afklaret. Ganske vist er ordet uden synderlig vaklen blevet henført til fælleskøn, så det hedder *en test* og *testen*, vel i analogi med *en prøve*, men omkring fler-

talsformen er der stadig nogen usikkerhed. Af de velkendte rimord har kun *hest* og *vest* plur. på -e, medens *fest*, *gæst*, *læst*, *præst* og *rest* samt *attest* og *protest* får -er. Mange anbringer *test* i den dominerende gruppe, altså plur. *tester*, men også uændret flertalsform forekommer (måske i analogi med *forsøg?*). Ved siden af disse fordanskninger bruges imidlertid vedblivende den engelske plur. *tests*, og så længe det er tilfældet, vil *test* befinde sig i grænseområdet mellem fremmedord og låneord.

Også udtale og stavning kan fastholde et ord i dette ingenmandsland. For den der følger traditionen og udtaler *dupere* med /y/, er ordet stadig et fremmedord. Men en fordansket udtale med /u/ er efterhånden udbredt og vil antagelig slå igennem, og til den tid vil *dupere* være et låneord. Der er i dansk to indlånte verber der begge udtales /takle/ og bøjes med -ede i præteritum. Det ene er *takle* 'forsyne med mast og rigning', det andet er *tackle* 'angribe, tage fat på'. Hvad udtale og bøjning angår har altså begge ordene dansk form; men kun det første har fået dansk stavning, det andet er ortografisk stavnsbundet som fremmedord.

Et udenlandsk ord må altså have antaget dansk bøjning, dansk udtale og dansk stavning, før det kan siges at have fået dansk indfødsret. Antallet af ufuldstændige naturaliseringer er imidlertid meget stort. Selv om alle fremmede verber nødvendigvis må forsynes med danske bøjningsendelser for at kunne fungere i sproget, kan ordstammen forblive fremmed, som fx i *causere*, *geare*, *zoome*, der alle får -ede i præt. Adskillige importerede adjektiver er ubøjelige, fx *lilla*, *ecru*, *large*, *sporty*, *fair*, *jaloux*, men andre med lige så fremmedartet ydre bøjes med danske endelser, således *pauver*, *chik*, *bizar*, *lasciv*. De allerfleste fremmede substantiver forsynes med dansk flertalsform; et mindretal har beholdt deres oprindelige pluralis, men den fremmede bøjning kan meget vel være kombineret med fordansket stavning som i *faktum* — *fakta*, *karakteristikon* — *karakteristika*, *konto* — *konti*, *foto* — *fotos*.

Teori og regulering

En teoretisk drøftelse af fremmedordenes tilpasning til dansk stavemåde kom i gang hos grammatikerne i 1600-tallet. Peder Syv (1663) mente at "C. Q. X. Z. i vort sprog kunde nesten undværes", og i stedet for ph og ps foreslår han at skrive f og s i *Profete* og *Salme*.¹ Diskussionen, der i alt væsentligt uden praktiske virkninger kom til at strække sig over mere end 200 år, skal ikke følges her. Blot skal det noteres at Rasmus Rasks radikale ideer om fordanskning af fremmedordene var led i en tradition: eksempelvis gik allerede den ældre Jacob Baden ind for stavemåder som *Kapitel*, *kristen*, *Sirkel*, *Septer*, *Sirat*, *Apotek*, *Filosof*, *Salme*, *Exellense*, *sjalu*.² I N. M. Petersens tillempning fra 1845 blev Rasmus Rasks lære en del af skandinavismen og det teoretiske grundlag for det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869, der bl.a. anbefalede at "främmande ord, som kunna anses såsom fullt införlivade med modersmålet, skrivas på inhemskt vis".³

Under indtryk af den uro som den vedvarende debat om det nordiske forslag fremkaldte, besluttede regeringen at gribe ind. I 1889 udsendte undervisningsministeren en detaljeret bekendtgørelse om retskrivningen, hvori § 22 gav regler for "Fremmede Ords Skrivemaade". Og med et par justeringer i en revideret bekendtgørelse af 1892 (§ 21) er disse regler stadig den officielle rettesnor for stavningen af fremmedord i dansk.

I samklang med vedtagelsen på stockholmermødet 1869 hedder det i den ministerielle bekendtgørelse: "Fremmede Ord, der ere fuldt optagne og indgaaede i Sproget og i Udtalen have tabt de fremmede Lyde, skrives efter Sprogets almindelige Regler: Ansjos, Kaptajn, Kontor, Løjtnant, nervøs, Tempel, Ur, Trone." Men det er bemærkelsesværdigt at denne anvisning er placeret til sidst i paragraffen om fremmedord. Foran den står en lang række indskrænkende bestemmelser, og efter den citerede passus er som slutningsvignet anbragt følgende advarsel: "Dog ombyttes aldrig ch, g, j eller ti med sj (undt. Ansjos)." Den tilpasningsregel der kunne have været den overordnede almene forskrift fremstår herved snarere som en undtagelse; og ud fra eksemplerne kan der nogenlunde sikkert kun

generaliseres til ord med afledningsendelsen -øs (for fransk *-eux*). Yderligere blev tilpasningsreglen forplumret ved at paragraffens oprindelige overskrift (1889) "Fremmede Ords Skrivemaade" i den reviderede bekendtgørelse af 27. februar 1892 var ændret til "Til Vejledning ved fremmede Ords Skrivemaade anbefales følgende Regler". En ledsagende ministeriel bekendtgørelse af samme dato understregede endog at paragraffen "ikke længere er opstillet som Paabud" og "at det staaer Skolerne frit ligesom tidligere at skrive fremmede Ord paa en til vedkommende fremmede Sprogs egen Skrivebrug nærmere svarende Maade".

Rigtignok er der ikke få fremmedord der ligesom *test* glider ubesværet ind i dansk, når de blot får tillagt dansk bøjning; det er ord som — ved tilfældets gunst — allerede i det fremmede sprog staves og udtales i overensstemmelse med danske vaner. Som eksempler kan nævnes fra tysk *dorn, gespenst, emsig, hole, prelle*, fra engelsk *bar, partner, tennis, hot, smart, sprinte, teste*, fra fransk *elite, mine, rival, tristesse, reel, dressere, panere*, fra italiensk *furore, valuta, isolere*, fra spansk *silo, tango*, fra russisk *pogrom, tundra*, fra tjekkisk *robot*, fra japansk *harakiri, karate*, fra swahili *safari*; her er kun set bort fra accenttegn i fransk (*élite, réel*) og fra den tillempning i udtalen som repræsenteres af det danske stød (i fx *gespenst, smart, reel, pogrom*). Men der er trods alt kun tale om en brøkdelen af de fremmedord som er blevet gængse i dansk. Det store flertal er i originalsproget mere eksotiske med hensyn til udtale eller stavning eller begge dele, og det er for denne meget sammensatte majoritet at bekendtgørelsen giver vejledende retskrivningsregler.

Bekendtgørelsen af 1892

Paragraffen om de fremmede ords skrivemåde falder i 3 afsnit. Det første handler dels om bogstaverne c, q, x, z og w, dels om ps og en række forbindelser med h; det andet handler om lydbetegnelsen i franske ord, og det tredje om brug af enkelt eller dobbelt konsonant. Nedenfor gennemgås de enkelte forskrifter, og eventuelle afvigelser i nutiden noteres.

Bogstavet c. Ifølge bekendtgørelsen skal c udskiftes med k når det udtales som /k/: balkon, eklatant, kommando, konsonant, korps, kriminel, risiko, vakuum, vokal. Derimod beholdes c når det udtales som /s/, også i forbindelsen sc: centrum, cykel, december, disciplin, farce, medicin, ressourcer, risici (plur.), scene, socialist. I mange ord optræder k og c sammen, fx cirka, koncentrere, konference. — Med c for k-lyd har Retskrivningsordbog udgivet af Dansk Sprognævn 1955 (herafter forkortet RO) fx cabriolet, café (el. kafé), cancer, caries, cretonne, eclat, picaresk. Yderligere har Nudansk ordbog (NDO, 10. udgave 1979) bl.a. følgende, der ikke er med i RO: clementin, collage, corsage, coupé (om bil). Af den fordanskede form finans er afledt finansiel og finansiere, medens c beholdes i financier. For fransk c har RO i enkelte ord s: dusør, fars 'køddej', grimasse, kommers, sovs (fr. *sauce*).

Forbindelsen cc beholdes når udtalen er ks: accent, acceptere, succes, vaccinere. — Med cc for k-lyd har RO accoucheur, piccolo, scirocco, staccato, NDO tillige siccativ. Uden for den officielle norm ses ret ofte (ved misforståelse) stavemåder som akceptere, sukses osv.

Forbindelsen ch ombyttes i ord fra græsk og latin med k: arkæologi, bronkitis, katekismus, kemi, kirurgi, klor, kor, orkester, skema, skisma. I franske ord beholdes ch, se nedenfor side 13. — Med ch for k-lyd har RO chiasme, NDO yderligere dolichocefal.

Forbindelsen sch ændres i græske ord til sk: iskias, skema, skisma. I tyske ord beholdes sch: bratsch, frosch (på violinbue), gletscher, rutsche, schuft, schæferhund, tusch; dog skrives sj i bolsje, sjakre og sjofel. Er udtalen sk, ændres sch til sk: forskertse, geskæftig, skakt. — RO har ketsjer og slager 'døgnmelodi'; det sidste ses ofte skrevet schlager.

Bogstavet q. Ifølge bekendtgørelsen ombyttes q i almindelig brugte ord med k: blokere, etiket, karantæne, klike, konsekvent, kvantum, parket, rekvirere, replik. — RO har bl.a. charteque, enquete, mannequin, qua.

Bogstavet x. Ifølge bekendtgørelsen ombyttes x i almindelig brugte ord med ks: eksamen, eksempel, ekstra, instruks, kompleks, krucifiks, luksus, praksis, refleks, saksofon, taks. — RO har bl.a. oxid el. oxyd, oxydere, oxygen, taxa, taxameter, NDO tillige maxi, spex, taxi, telex; den almindelige skrivebrug har oftest saxofon. — Desuden har RO altid ex- foran c: excellere, excentrisk osv., svarende til en regel formuleret i Henrik Bertelsens officielle retskrivningsvejledning (1918). I ordbegyndelse, hvor x udtales som s, er x ligeledes fastholdt: xylofon osv.; bekendtgørelsen har intet herom.

Bogstavet z. Ifølge bekendtgørelsen ombyttes z i tyske ord med s: sart, sats, sitre, stanse 'udskære med hulstempel', svitse, synftig, valse, vansire, vits. Ellers beholdes z: benzin, bizar, bronze, enzym, gaze, lazaret, zebra, zink, zone, zoologisk. — RO beholder z i tyske ord som hetz, nazisme, nertz, NDO desuden i blitz. I en del ikke-tyske ord har RO s: basar, eksem, horisont, topas.

Bogstavet w. Herom siger bekendtgørelsen: "W bruges i Ordene Whig, Whisky og Whist (og i en Sammensætning som Wienerovogn); ellers skrives v." I overensstemmelse hermed skrives wienerbrød, wienerpølse osv., mens andre tyske ord har v, således gevalt, gevinst, valdhorn, valfart, valse, verfe, vits, vulst; RO har dog fx edelweiss, wolfram, NDO også breitschwanz. Det er tydeligt at bekendtgørelsen er formuleret før den engelske indflydelse satte ind: retskrivningsnormen har ganske vist tomahavk (udtalt på dansk!), tvist 'bomuldslærred' og vire 'metaltråd' (udtalt med /i/), men RO og NDO har i øvrigt et halvt hundrede engelske ord med w, se nedenfor side 22.

Forbindelsen ps. Bekendtgørelsen foreskriver at ps i ordbegyndelse skal beholdes: pseudonym, psykologi; "dog kan skrives Salme". — I dag er salme enerådende, men der skrives ps i det etymologisk nærstående (men sjældne) ord psalter.

Forbindelsen ph. Ifølge bekendtgørelsen ombyttes ph i almin-

delig brugte ord med f: asfalt, blasfemi, filosofi, fysik, sfære, zefyr. — NDO har philodendron og sphagnum (el. sfagnum).

Forbindelsen th. Ifølge bekendtgørelsen ombyttes th i almindelig brugte ord med t: astma, bibliotek, kateder, teater, tema, teologi, termometer. — RO har lathyrus, marathonløb, pythion, timothé, NDO tillige thoraxkirurgi.

Forbindelsen rh. Ifølge bekendtgørelsen ombyttes rh i almindelig brugte ord med r: diarré, hæmoroïder, rabarber, rapsodi, retorik, reumatisme, rododendron, rytme. — RO har pyrrhussejr, rhesusnegativ, rhinskvin.

Forbindelsen sh. Ifølge bekendtgørelsen skrives sh i visse engelske ord (se herom nedenfor side 22) og i "Ord af andre Sprog (navnlig ikke-europæiske eller saadanne europæiske, som ikke tilhøre vor Sprogæt)": dervish, geisha, janitshar, shah, shaman, sheik, shibbolet; dog skrives sj i kautsjuk og sjakal. — Bekendtgørelsen foreskriver tillige sjako (af ungarsk *csákó*), men RO har genoptaget den pseudo-franske stavning chakot.

Franske ord. Hovedreglen lyder i bekendtgørelsen således: "I franske Ord, selv om de ere almindelig brugte, beholdes den franske Lydbetegnelse, naar i Udtalen særlig franske Lyde (j, g, ch, ll, gn) forekomme; dog bortfalder det stumme e i Enden af Ordene. Ligeledes beholdes Lydbetegnelserne au, eau, ay, oy, oi, ei, ou, e=ø, u, en, em, on, ti, ç, stumt h, stum Endekonsonant. De franske Accenter kunne beholdes. . . . Derimod skrives i Almindelighed for de franske Lydbetegnelser ai og eu henholdsvis æ og ø." I det følgende gennemgås de enkelte bestemmelser og eventuelle nutidige afvigelser.

Med *j* udtalt /sj/ skrives fx ajourføre, jalousi, jaloux, jargon, journalist, jugement, projekt, sujet.

Med *g* udtalt /sj/ skrives bl.a. arrangere, budget, engagement, etage, genere, generøs, geni, genre, ingeniør, jugement, kortege, logi, negligere, orange, passager, prestige, regime, sergent, trikotage.

Med *ch* udtalt /sj/ skrives fx branche, brochure, charmere,

chauffør, chef, chok, douche (sb. og vb.), kaleche, kliché, manché, march, niche, nonchalant, revanche, tranchere.

Med *ll* udtalt /lj/ skrives fx billard, bouillon, brillant, eskadrille, pavillon, reveille, vanille; med *ll* udtalt /j/ fx detaillist, paillet. — RO har *lj* i bl.a. balje, batalje, bataljon, detalje, detaljeret, emalje, føljeton, medalje, medaljon, patrulje, portefølje. Fordansket udtale med /l/ har billet og papillotter.

Med *gn* udtalt /nj/ skrives fx akkompagnere, champignon, cognac (el. kognak), imprægnere, kampagne, signere, soignere, vignet. — RO har *nj* i det maritime ord banjer (plur., af fr. *bagnes*).

Når franske ord ender på *stunt e*, der også er *stunt* på dansk, er *e* bortkastet i fx allé (fr. *allée*), bajonet, etiket 'navneseddel', geni, idé, jalousi, kasket, krapyl, lup, march, musselin, nikotin, omelet, pastil, pincet, serviet, tablet, terrin, toilet 'wc', trist, tyl, vag, visit. Derimod beholdes *e* når det udtales på dansk, fx blonde, brochure, elite, etage, etikette 'høflighedsnorm', garde, kaleche, mine, niche, orange, parterre, persienne, pjece, prestige, rampe, regime, remise, reserve, terrasse, toilette 'påklædning', vase, vitrine. — RO foreskriver (*stunt*) *e* fx i ampere, creme, enquete.

Med *au* udtalt /o/ skrives bl.a. chauffør, pauver, restaurant, restauratør; med *au* udtalt /å/ skrives fx causere, hausse. — RO har dog marodør med *o*, og i sovs er *au* (fr. *sauce*) efter udtalen ændret til *ov*.

Med *eau* udtalt /o/ skrives bl.a. bureau, bureaukrati, cadeau, niveau, plateau, tableau.

Med *ay* udtalt /aj/ skrives bayonneskinke, cayennepeber, mayonnaise, rayon, tokayer. — RO har dog bajonet.

Med *oy* og *oi* udtalt /åj/ skrives loyal, royalist. — RO har konvoj, konvojere, oktrojeret.

Med *oy* og *oi* udtalt /oa/ skrives bl.a. bourgeois, clairvoyance, eksploitere, foyer, karmoisin, kurtoisi, loyal, memoirer, pissoir, repertoire, reservoir, soignere, toilet 'wc', toilette 'påklædning'. — Udtalen /åj/ vinder frem i ordet toilet.

Med *ei* udtalt /æ/ skrives fx beige, beignet, peignoir, reinette, reveille, teint.

Med *ou* udtalt /u/ skrives bl.a. boulevard, bouillon, camouflere, clou, deroute, desavouere, douce, douche (sb. og vb.), gouter, jalousi, jaloux, journalist, nougat, outreret, ouverture, partout, potpourri, ragout, ressourcer, retouchere, roulet, silhouet, souper, souschef, souvenir, tournedos, troubadour, velour. — I mange ord er dog indført *u*, således i RO fx bravur, buket, butik, dublere, dusin, dusør, guvernør, kontur, krustade, kulisse, kulør, kup, kupé, kupon, (gøre) kur, kurant, kurtage, kurtisere, kurtoisi, kusine, kutyme, kuvert, kuvøse, lup, musselin, patrulje, piruet, (en) puf, pulje, retur, returnere, rute, rutine, sufflør, suveræn, taburet, tur, turné.

Med *u* udtalt /y/ skrives bl.a. budget, buffet, bulletin, bureau, buste, debut, disput, ecru, etude, flute, frisure, friture, jugement, kalkule, konfektur, kostume, lektur, manicur, menu, miniature, nuance, obskur, ouverture, parfume, parvenu, platitude, procedure, provenu, puré, refusere, resumé, sinecure, succes, sujet, superb, surrealisme, vestibule. — I en del ord er dog indført *y*, således fx i RO: brysk, kanyle, krapyl, kutyme, molekyle, postyr, rekyl, revy, sky (fr. *jus*), tyl, vy (el. vue). I andre ord er udtalen tilpasset stavningen (*u*), således baluster, humør, kuriøs, rekruttere, statuette.

Med *en* udtalt /ang/ skrives bl.a. abonnement, dekadence, departement, difference, engagere, enquete, ensemble, entré, entreprenør, etablissement, genre, gentil, jugement, kompetence, konference, konkurrence, pension, prætentios, reference, ræsonnement, supplement, traktement.

Med *em* udtalt /ang/ skrives fx emballage, ensemble, remplacer. — Bogstavret udtale /æm/ er almindelig i emballage.

Med *on* udtalt /ång/ skrives fx annonce, balkon, ballon, beton, bon, bouillon, champignon, facon, føljeton, jargon, karton, kompagnon, kupon, medaljon, montere, nonchalant, pavillon, perron, renoncere, ræson, salon, sæson, waggon. — Enkelte ord har bogstavret udtale /on/, således bataljon, eskadron, garnison, pension.

Bogstavet *ç* forekommer i RO kun i den franske ordforbindelse (citát-frase) sans facon. I øvrigt skrives facade, facon, faconnere, garçon, garconne, provençaler, provençalsk.

Med *stumt h* skrives boheme, harangue, hausse, huguenot,

silhouet. I alle disse ord forekommer dog også bogstavret udtale med /h/. Enerådende er h-udtalen i hangar, harlekin, hasard, hasarderet, humør. — Det franske stumme h er i RO bortkastet i malør (fr. *malheur*).

Med *stum endekonsonant* skrives fx apropos, atelier, bidet, buffet, cabriolet, chassis, eclat, en gros, filet, foyer, gourmand, gourmet, hasard, kabaret, kommis, kompromis, markis, metier, nonchalant, partout, pendant, point, portier, ragout, restaurant, souper, succes, teint, tournedos, trikot. — I nogle få ord er stum endekonsonant bortkastet i RO: kroki (el. croquis), maki, palæ, relæ. Adskillige ord har fået bogstavret udtale, fx bigot, billet, depot, dublet, eklatant, etat, interessant, korps, kup, kuvert, marengs (fr. *méringues*), parket, portræt, rabat, rapport, respit, taburet, vagabond.

Af de franske *accenttegn* bruges accent circonflexe i RO kun i udtrykkene pêle-mêle, table d'hôte og tête-à-tête samt valgfrit i tête eller tete; der skrives altså betise, gene osv. Accent grave er valgfri i præp. à eller a ("6 pakker cigaretter a 20 styk"), obligatorisk kun i udtrykkene à jour, à la carte, ris à l'amande, tête-à-tête og vis-à-vis; i øvrigt skrives misere, tantieme etc. Accent aigu bruges langt oftere, for at markere et udlydende e som trykstærkt, fx allé, café (el. kafé), communiqué, gelé, idé, kanapé, cliché, protégé, puré, résumé. Derimod bruges é ikke i andre positioner; der skrives fx debut, elite, reel, regime.

Med *æ* for fransk *ai* skrives bl.a. affære, distræt, fadæse, karantæne, kontrær, ordinær, palæ, plædere, portræt, renæssance, ræsonnere, sæson; for *ain* skrives *æn* udtalt /æng/ i fx refræn, terræn. — RO har dog med *ai* fx baisse, clairvoyance, defeatist, faible, flair, mayonnaise, NDO yderligere au pair, creme fraiche, marocain.

Med *ø* for fransk *eu* skrives bl.a. amatør, bøf (fr. *bœuf*), chauffør, debattør, favør, frisør, føljeton, generøs, graciøs, humør, inferior, ingeniør, kulør, kø (fr. *queue*), likør, manøvre (fr. *manœuvre*), miljø (el. milieu), møbel, nervøs, nevø, portefølje, suffløse, valør, vigør. — Med *eu* har RO dog fx accoucheur, causeur, charmeur, danseuse, odeur, rafraichisseur.

Paragraffens afsnit om franske ord slutter med følgende

modifikation: “Støder c med K-Lyd i et fransk Ord umiddelbart sammen med en anden fransk Lydbetegnelse, da maa man, naar Ordet bruges paa Dansk, enten ogsaa ombytte denne eller beholde c — f.Eks. Kupé eller Coupé, men aldrig Koupé.” Heraf følger for det første at adskillige ord imod hovedreglen staves med u og ikke med ou: kulisse, kulør, kup osv. (citeret ovenfor under ou); for det andet at enkelte ord får y hvor fransk har u: molekyle, rekyt. I praksis er reglen overført på qu: når qu ændres til k, bliver ikke blot ou til u, men stumt s falder bort: buket, kroki (el. croquis), maki — ved inkonsekvens dog markis for fr. *marquis*. Ligeledes fører reglen om æ for ai til at stumt s falder bort i palæ og relæ. Ⓜ

En række franske lydbetegnelser, der ikke er nævnt i bekendtgørelsen, er bibeholdt uændret; det gælder *am* og *an* udtalt /ang/, *im* og *in* udtalt /æng/, *om* udtalt /ång/ og *ui* udtalt /vi/ samt *gu* udtalt /g/. Sjældne er *am*, *im*, *om* og *ui*: *antichambrière*, *impromptu*, *aplomb*, *etui*, *suite*. Derimod er *an* meget frekvent, gerne i forbindelse med anden fransk skrivemåde: *branche*, *elegance*, *lancere*, *rangere*, *reprimande*, *restaurant*. Også *in* er almindeligt forekommende, fx *bassin*, *bulletin*, *dessin*, *gratin*, *mannequin*, *point*, *pointe* og (trods ordets engelske oprindelse!) *poplin*. Kun få ord har *gu* udtalt /g/, således *gardejn*, *gueridon*, *guillotine*, *guirlande*, *harangue*.

Enkelt eller dobbelt konsonant. Om en konsonant mellem to vokaler skal skrives enkelt eller dobbelt, retter sig ifølge bekendtgørelsen efter stavemåden i det fremmede sprog som ordet er lånt fra. I overensstemmelse med denne regel skrives der enkelt konsonant i fx *tyfus*, *spektakel*, *artikel*, *cykel*, *anis*, *etape*, *skrupel*, *type*, *kapitel*, *konditor*; og dobbelt konsonant i fx *buffet*, *okkupere*, *allé*, *ræsonnere*, *hippodrom*, *kvittere*. Men bekendtgørelsen undtager generelt de ord hvori den modsatte stavemåde “er bleven almindelig Brug”, således *kaffe* og *nummer* med dobbelt konsonant trods enkelt konsonant i fr. *café* og lat. *numerus*; og *traditionel* og *paryk* med enkelt konsonant trods dobbelt konsonant i fr. *traditionnel* og *perruque*. RO følger hovedreglen, men har med støtte i den almindelige skrivebrug knæsat fx *kontrollere* og *rekruttere* (fr. *contrôler*, *recruter*).

Hvad der ikke står i bekendtgørelsen

Hermed er der gjort rede for bekendtgørelsens paragraf om fremmedord og dens efterlevelse i nutiden. Men paragraffen er ikke udtømmende. Foruden enkelte franske lydbetegnelser (omtalt ovenfor side 17) savner man i den regler for behandlingen af diverse fremmedartede skrivemåder i ord fra andre sprog, fremfor alt engelsk.

En af disse fremmede typer er dog delvis berørt, idet bekendtgørelsen som nævnt (side 9) foreskriver at *ti* aldrig må ændres til *sj*. Der skal altså skrives aktie, lektie, tendentios og *-tion* i hundredvis af ord som diskretion, funktion, motion, nation, position, revolution. Men tillige skal *-tion*, trods sammenfald i udtalen, holdes adskilt fra de meget mindre hyppige *-sion* og *-ssion*,⁴ fx aggression, aversion, diskussion, illusion, invasion, kollision, kommission, passion, refleksion.

En anden type dølger sig i bekendtgørelsens § 14, der bl.a. fastslår at de traditionelle skrivemåder *ei* og *au* ændres til *ej* og *av* (fx sejle, tavs), men tilføjer at *ei* og *au* "maa helst beholdes i fremmede Ord". Forholdet er i dag det at kun ganske få ord skrives med *ei*, fx seismograf og sheik; det gængse er *ej*, ikke blot i ord fra tysk som begejstre, flottenhejmer, klejn, svejse, men også i fx greje og pejs fra norsk. Enkelte ældre lån fra tysk har i stedet for *au* fået *ov*: flov, flovse, kovs, smovse (jf. s. 14 sovs for fr. *sauce*); men normalt beholdes *au*, fx august, automat, fauna, haubitser, hydraulisk, kaution, laurbær, pause, plausibel, sauna, staude, traurig. Desuden er *eu* udtalt /øw/ el. /æw/ beholdt i fx europæisk, farmaceut, neurose, neutral, pseudonym, terapeut; ligeså *eu* udtalt /åj/ i efu og reumatisme, hvorimod RO har *øj* i sigøjner og vindbøjtjel.

Herudover kan nævnes at *ie* i nogle tyske ord er ændret til *i*, fx i bise, forlibt, gedigen, hib; med *ie* skrives derimod liebhaver, misliebig, wienerbrød. Stumt *h* foran konsonant er bortkastet i fx føn, gebyr, gemal. De tyske vokaltegn *ä*, *ö*, *ü* er fordansket i fx gelænder, geschæft, salonfæhig, schæferhund, føn, gehør, gebyr, gemytlig, synftig; for *äu* skrives *øj* i fx søjle.

En række ord fra italiensk og spansk skrives i overensstemmelse med bekendtgørelsens almindelige regler for fremmed-

ord, således cello, cigarillo, fascist, giro, influenza, lazaron. Også *z* udtalt som /ts/ er normalt bibeholdt, fx intermezzo, razzia, scherzo, ligesom i de græske ord skizofren og trapez; en undtagelse er skitse (ital. *schizzo*). Italiensk skrivemåde er bevaret i ord som loggia (udtalt med /dj/), ghetto og spaghetti (med stumt h), spansk skrivemåde i fx poncho (med /tsj/) og guerilla (med stumt u og med /lj/; sp. *guerrilla*).

Bekendtgørelsen afskaffede brugen af *dobbelt konsonant* foran en anden konsonant (§ 20: sikre, tappre ændres til sikre, tapre osv.). Men der skrives nu fx soufflé, sufflør (RO). Dobbelt konsonant efter vokal sidst i en stavelse skrives i fx cellulud, løss (RO), finnjolle, gløgg (NDO).

Engelske ord. Bekendtgørelsen omtaler af engelske skrive-måder kun *ch*, *sh* og *w*. Der skal skrives fx punch, sherif, shirting, dog ansjos (af *anchovies*), sjal (af *shawl*) og sjipte (forvanskning af *skip*). Med *w* anerkender bekendtgørelsen kun whig, whisky og whist (jf. s. 12).

Forklaringen er at lånene fra engelsk endnu ved udgangen af 1800-årene var ret få, og at de fleste af dem allerede var tillemptet dansk udtale og stavning, således (at) bakke, boks, bokse, dræne (*drain*), fjæs (forvanskning af *face*), hive (*heave*), jute, karry (*curry*), kiks (*cakes*), klos (*close*), klovn, klub, koks (*cokes*), komfortabel, krocket, kutter, kvæker (*quaker*), mikse, nonsens, sentimental, sjækkel (*shackle*), slække (*slack*), smart, snobbet (*snobbish*), strejke (*strike*), tank, tjans (*chance*), tot 'stram' (*taut*), træne (*train*), tunnel, turist, turnips, tvist 'bomuldslærred', tårn (*turn*), vire 'metaltråd'. Ændringerne af *c*, *x* og *ai* til *k*, *ks* og *æ* er i fuld overensstemmelse med bekendtgørelsen.

Siden århundredskiftet har det almindelige kendskab til engelsk imidlertid været stadig voksende, og nyoptagne engelske ord har derfor gennemgående beholdt deres fremmede stavning og (tilnærmet) engelske udtale. I det følgende gives en oversigt over engelske stavemåder som afviger fra eller ikke er forudset i reglerne om fremmede ord i bekendtgørelsen af 1892.

Med *a* udtalt /æj/ skrives i RO bl.a. baby, bacon, cornflakes,

grapefrugt, shaker; NDO har yderligere fx make-up, shaver, stationcar, tape, teenager. Den ældre udtale /æ/ bruges endnu i pace, race 'fare af sted', yalelås (RO) og blazer (NDO). — Med *a* udtalt omtrent som dansk /år/ skrives fx all right, hall 'forstue', overall, volleyball (RO), walkie-talkie (NDO). — I en del engelske ord udtales *a* med en anden *a*-kvalitet end stavningen efter danske normer indikerer: snævrere, mere æ-agtig i fx gangster (RO), band, camp, facts, happening (NDO); mere åben, omtrent som dansk /ar/ i basket(ball) (RO), freelance, master (NDO).

Med *ai* udtalt /æj/ skrives fx cocktail, container (RO), entertainer, raid, trailer (NDO); med *ai* udtalt /æ/ fx fair, mohair, plaid, unfair (RO).

Med *aw* udtalt omtrent som dansk /år/ skrives fx crawl, trawler (RO).

Med *ay* udtalt /æj/ skrives fx essay (RO), layout, playboy, speedway, spray (NDO); ligeså okay, der dog oftest skrives som forkortelsen o.k.

Med *c* udtalt /k/ skrives mange ord, bl.a. bacon, cardigan, clearing, clinch, clip(s), cockpit, cocktail, container, copy-right, cornflakes, cottoncoat, cowboy, crawl, crosse, handicap, mimicry, plastic, scooter, score, scrapbog, tonic (RO), cafeteria, camp, camping, caravan, coaster, comeback, computer, curler, facts, housecoat, musical, popcorn, (science) fiction, scoop, stationcar, uppercut (NDO).

Med *ch* udtalt /sj/ nævner bekendtgørelsen punch; hertil svarer i RO også fx check 'pengeanvisning', choker, clinch, ketchup, lunch, lynche, match, sketch. Derimod forudser bekendtgørelsen ikke *ch* udtalt /tsj/ i fx champion, checke 'kontrollere', sandwich (RO), charter (NDO).

Med *ck* skrives fx back (i fodbold osv.), check, cockpit, cocktail, hockey, jockey, knockout, cricket, lockout, slacks, tackle 'angribe, tage fat på', trick, truck (RO), knickers, lumberjacket, puck (NDO).

Med *d* udtalt som *klusil efter vokal* skrives fx badminton, heade, speed, speede, speeder, tweed (RO).

Med *stumt e* skrives fx cape, hurdle, juice, nurse (RO), image, tape (NDO).

Med *ea* udtalt /i/ skrives fx *clear*, *gear*, *heat*, *speaker*, *teaktræ*, *team* (RO), *beat* (NDO). Med *ea* udtalt /e/ el. /æ/ skrives fx *heade*, *sweater* (RO).

Med *ee* udtalt /i/ skrives fx *jeep*, *roastbeef*, *speeder*, *speedometer*, *spleen*, *tweed*, *weekend* (RO), *freelance*, *sightseeing*, *teenage* (NDO).

Med *ew* udtalt /ju/ skrives fx *interview*, *steward*, *stewardesse* (RO).

Med *ey* udtalt /i/ skrives fx *hockey*, *jersey*, *jockey*, *volleyball* (RO).

Med *g* udtalt /dj/ skrives fx *gentleman*, *gin*, *manager* (RO). Med *g* udtalt /dsj/ skrives *average*, *image*, *teenage*, *teenager* (NDO).

Med *i* udtalt /aj/ skrives fx *guide*, *offside*, *outsider*, *pie*, *wire* 'metaltov' (RO), *design*, *liner*, *minded*, *timing* (NDO) samt verbet *time* 'afpasse tiden'. — Med *i* udtalt /ö/ skrives fx *flirt*, *flirte* (RO), *T-shirt* (NDO).

Med *ie* udtalt /i/ skrives fx *bogievogn*, *caddie*, *pier* (RO), *briefe*, *collie*, *walkie-talkie* (NDO).

Med *igh* udtalt /aj/ skrives fx *all right*, *copy-right*, *skylight* (RO), *fighte*, *highbrow*, *lighter*, *sightseeing*, *spotlight* (NDO).

Med *j* udtalt /dj/ skrives fx *jazz*, *jeep*, *jersey* (også med ældre fordansket udtale /jærsi/), *jetfly* (også med /j/), *job*, *jockey* (også med ældre pseudofransk udtale /sjokaj/), *joker*, *juice*, *jungle*, *jury* (også med /j/), *pyjamas* (også med /j/) (RO), *jukebox*, *lumberjacket* (NDO).

Med *stumt k* foran *n* skrives fx *knockout* (RO), *knickers*, *know-how* (NDO).

Med *stumt l* skrives fx *halfback* (RO), *boxcalf*, *walkie-talkie* (NDO).

Med *o* udtalt /ow/ el. /öw/ skrives fx *go*, *lotion*, *slow-motion* (NDO). — Med *o* udtalt /ö/ skrives *teamwork* (NDO).

Med *oa* udtalt /ow/ el. /öw/ skrives fx *cottoncoat*, *roastbeef*, *toast* (RO), *coaster* (NDO).

Med *oi* udtalt /åj/ skrives fx *oilskin*, *pointer* (RO), *hydrofoilbåd* (NDO).

Med *oo* udtalt /u/ skrives fx *boomerang*, *goodwill*, *scooter*, *shampoo* (også udtalt med /o/) (RO), *booke*, *boom*, *look*,

scoop, swimming-pool, zoome (NDO).

Med *ou* udtalt /aw/ skrives fx knockout, lockout, outsider (RO), all round, housecoat, layout (NDO).

Med *ow* udtalt /âw/ skrives fx bowlerhat, bungalow, cowboy (RO). — Med *ow* udtalt /ow/ el. /öw/ skrives fx show (RO), bowling, know(-how), slowmotion (NDO). — Med *ow* udtalt /aw/ skrives fx highbrow, (know-)how, sitdownstrejke (NDO).

Med *oy* udtalt /âj/ skrives fx boykot, cowboy, royalty (RO), destroyer, playboy (NDO).

Med *qu* udtalt /kv/ el. /kw/ skrives fx quilte, quiz, squash (RO).

Med *sh* udtalt /sj/ skrives i overensstemmelse med bekendtgørelsen (se s. 19) fx fashionabel, shaker, shampoo, sherry, shorts, show, squash (RO), finish, hash, shaver, shoppe, smash (NDO).

Med *u* udtalt /ju/ skrives fx producer (RO), computer, musical, (at) tune (NDO). — Med *u* udtalt omtrent som kort dansk /â/ skrives bluffe, dumping, lunch, pick-up, run, struggler, truck, trust, unfair (RO), butler, butterfly, duffelcoat, make-up, pub, uppercut (NDO). — Med *u* udtalt /ö/ skrives fx hurdle, nurse, purser (RO), curler (NDO).

Med *ui* udtalt /u/ skrives fx juice (RO), cruise (NDO).

Med *w* udtalt /v/ skrives waggon (med fransk udtale /vagång/), watt (udtalt /vat/), whist (RO); med *w* udtalt /v/ el. /w/ skrives fx sandwich, swagger, sweater, tweed, whisky (RO); med *w* udtalt /w/ skrives fx centerforward, goodwill, weekend, wing, wire 'metaltov' (RO), housewarming, speedway, swimming-pool, teamwork, twist 'art dans', walkie-talkie, western, whipcord (NDO). Desuden skrives *w* i forbindelserne *aw*, *ew*, *ow* (se s. 20—22).

Med *x* udtalt /ks/ skrives fx cox orange, foxterrier, plexiglas, sixpence 'blød kasket' (RO), jukebox, lastex, mixer, sex (NDO).

Med *y* udtalt /aj/ skrives fx nylon, skylight (RO), butterfly (NDO). — Med *y* udtalt /i/ skrives fx baby, cherry brandy, copy-right, hobby, jury, karry, pony, sherry, toddy, whisky (RO), city, fifty-fifty, handy, lobby, party, sporty (NDO). — Med *y* udtalt /j/ skrives fx yacht, yalelås, yoga (NDO).

Med z udtalt /s/ skrives fx jazz, quiz (RO), blazer, bulldozer, zoome (NDO).

Med *dobbelt konsonant* sidst i en stavelse eller foran anden konsonant skrives fx bluff, dress, goodwill, grill, hall 'forstue', offside, overall, pullover, strugler, watt, volleyball (RO), boss, bulldozer, stress (NDO). Derimod er stavningen fordansket i fx bulldog, drible, raffle (RO).

Fremmedordenes bøjning

Som allerede nævnt (s. 8) bliver de allerfleste fremmedord indpasset i danske bøjningsmønstre. Ubøjelige ord — interjektioner som *okay*, præpositioner som *via*, adverbier som *partout* — er naturligvis i denne henseende fuldstændig problemfri. De udgør dog vistnok under 3 % af fremmedordene. Antagelig er de øvrige fordelt på omkring 7 % adjektiver, 15 % verber og 75 % substantiver.⁵

Adjektiverne følger normalt det danske mønster, fx bizar, plausibel, smart — bizart, plausibelt, smart — bizarre, plausible, smarte — smartere, smartest (men vel helst mere/mest bizar, plausibel). Ubøjelige er adjektiver der ender på vokal i skrift eller udtale, fx orange, douce, handy, ecru, jaloux; desuden enkelte på konsonant, fx fair.

Verberne går ind i den dominerende svage bøjningsklasse, med præt. på -ede. I infinitiv får engelske verber tillagt -e (evt. med konsonantfordobling), fx briefe, geare, droppe; ender verbet i forvejen på -e, udtales dette på dansk, fx shake /sjæjke/. Bøjningsmønsteret er altså lancere, hetze, geare, shake — lancerer, hetzer, gearer, shaker — lancerede, hetzede, gearede, shakede — lanceret, hetzet, gearet, shaket. Et særsyn er det at hive (af eng. *heave*) er blevet henført til samme stærke bøjning som blive, gribe osv.: hiver — hev — hevet.

Substantiverne får i de fleste tilfælde den hyppigste danske flertalsendelse, nemlig -er (eller -r, hvis entalsformen ender på -e), fx café, chef, enzym, farce, geni, gevinst, ghetto, guru, hobby, klub, miljø, razzia, relæ, replik. Færre får endelsen -e, således alle hvis entalsform ender på tryksvagt -er, fx bulldozer, gletscher; desuden fx boks, pejs, tank. Og enstavede

neutrumsord er gerne uændrede i plur., fx chok, hib, korps, trick. Men en del ord bevarer i bøjningen mindelser om deres fremmede oprindelse.

Nogle få latinske ord på *-us* bøjes som katekismus — katekismen — katekismer; således radius, eventuelt globus, kursus (ntr.).

En del latinske ord på *-um* bøjes som spektrum — spektret — spektrer, akvarium — akvariet — akvarier, museum — museet — museer; fx centrum, evangelium, gymnasium, jubilæum, kranium, kriterium, ministerium, privilegium, studium — og den danske nydannelse skuffedarium.*

I nogle få latinske ord kan *-en* ændres til *-in-* under bøjningen, fx pronomen — pronominet — pronominer; tilsvarende eksamen, tentamen, volumen.

Latinske flertalsendelser forekommer i et mindre antal substantiver, fx stimulus — stimuli, gestus — gestus, tempus — tempora, faktum — fakta, metrum — metra; ligeså græsk karakteristikon — karakteristika. Visse ord findes kun i latinsk flertalsform, fx personalia, realia.

Italiensk flertalsform forekommer i fx risiko — risici, konto — konti. Den ital. plur. spaghetti bruges på dansk som sing.: spaghettien.✕

Adskillige *engelske* substantiver har *plur. på -s*, fx check, cowboy, essay, musical, party (parties), sketch (sketches); gentleman har plur. gentlemen. Nogle bruges kun i flertal, fx cornflakes, facts, slacks. En del kan have både engelsk og dansk plur., fx sketch, stencil, test, trick, truck. Enkelte engelske flertalsformer er på dansk blevet omtolket som ental, således clips (også clip), kiks, pyjamas, turnips.

Ved de fremmede pluralisformer bliver *den bestemte form* problematisk på dansk. Den undgås efter *-a*, men *-ene* kan tilføjes efter *-i* og *-s*, fx kontiene, clipsene, cornflakesene. Men når et engelsk ord bruges både i ental og flertal på dansk, føjes *-ene* gerne til entalsformen, fx essayene, sketchene, trickene; eller der "konstrueres" en dansk plur. på *-er*, hvortil der så føjes *-ne*, fx cowbojerne, musicalerne, i analogi med fuldt fordanskede bøjningsformer som klovnerne, trusterne, festivalerne.

Et ortografisk dilemma

Medens fremmedordenes bøjning reguleres alene af sprogbrugen, der sørger for en — eventuelt gradvis — tilpasning af de allerfleste ord, er stavningen lagt i meget faste rammer gennem de vejledende ministerielle regler af 1892, der endnu i dag, næsten et århundrede senere, i det store og hele efterleves. På en del punkter har den almindelige skrivebrug ganske vist tilladt sig afvigelser, som så er blevet knæsat i nye udgaver af den officielle retskrivningsordbog. Men en virkelig konflikt er aldrig opstået, hvad der naturligvis hænger sammen med de ministerielle forskrifters orakelbud: næsten enhver afvigelse kan retfærdiggøres ved henvisning til enten at det pågældende ord "er fuldt optaget og indgået i sproget" eller at det tværtimod bør skrives "på en til det fremmede sprog nærmere svarende måde". Uovervindelig modvilje hos de skrivende var således anledningen til at forsøgsvis fordanskede stavemåder som *bulevard* og *kræm* blev redresseret til *boulevard* og *creme* i RO 1955. Men det var også den almindeligeskrivebrug som var baggrunden for at *coutume* og *distrain* samtidig blev til *kutyme* og *distræt*, og at de valgfri stavemåder *plaid* el. *plæd* og *plaidere* el. *plædere* blev fikseret som henholdsvis *plaid* og *plædere*. I de senere år er det blevet almindeligt at skrive *ræs* 'overvældende arbejdsbyrde, jag' og *ræse* 'fare af sted' (NDO); RO har kun *race*. Men ellers er det et særsyn at et engelsk ord i dag omstaves på dansk.

Den store masse af lån fra engelsk er jo af historiske årsager ikke udtrykkelig omfattet af den ministerielle bekendtgørelse. Hvad ville det betyde for skriftbilledet om de almindelige regler for fremmede ords skrivemåde blev anvendt også på de engelske?

Summarisk udtrykt fører en sådan tillem্পning til skrive-måder som følgende: *kafeteria*, *kardigan*, *klinch*, *handikap*, *skore*; *kvilte*, *kvis*; *foksterrier*, *seks*; *plæd*. Men eksperimentet dækker kun et fåtal af ord. Det er allerede tvivlsomt om det kan udvides til fx *klearing*, *kocktail*, *koaster*, *skvash*, hvor fordanskede konsonantbogstaver støder sammen med særlige engelske vokalbetegnelser. Et næste skridt kunne da være at

fordanske vokalerne også. Det lader sig vel gøre for *kliring*, men *skvåsh* (hvor sh ifølge bekendtgørelsen skal beholdes!) tager sig besynderligt ud, og hvordan overhovedet gengive *ai* og *oa*? Disse diftonger /æj/ og /ow/ er klart forskellige fra hvad der på dansk skrives *ej* og *ov* — de vil kræve indførelse af hidtil usete bogstavforbindelser. Det er derfor ikke muligt at fordanske stavningen af ord som *trailer*, *tape*, *shake*, *spray*,⁷ *toast*, *slowmotion*, *show*. Selv hvor engelsk og dansk vokal-kvalitet falder (omtrent) sammen, kan ordstrukturen volde problemer: Vil man ændre *ea* til *i*, går det vel an i *kliring* for *clearing*, men *team* kan ikke skrives *tim*; denne stavemåde må udlæses enten med stød på den lange vokal (rimer på *kim*, *lim*, *rim*) eller med kort vokal og stød på konsonanten *m* (rimer da på navnene *Kim* og *Tim*). Lige så umulige er *hit* for *heat*, *spid* for *speed*, *sumlinse* for *zoomlinse*, *bum* for *boom*, *skup* for *scoop*. Når *plaid* forsøgsvis har kunnet staves *plæd*, hænger det sammen med at ordet udtales med stød på vokalen, ligesom *bar*, *dræn*, *gear*, *pie* og *ræs*; disse ord er altså i udtalen "fuldt optagne og indgåede" i dansk. Men ord som *boom*, *fair*, *heat*, *juice*, *pool*, *scoop*, *speed*, *spleen*, *team*, *zoom* med lang vokal uden stød er stadig fremmedord og kan ikke fordanskes ved omstavning alene.

Noter

- 1 Danske Grammatikere I, udg. Henrik Bertelsen, Kbh. 1915, s. 124 og 136.
- 2 Forelæsninger over det Danske Sprog, Kbh. 1785, s. 12 f., 18 og 76 f. I 4. udgave (1812) er *Excellense* ændret til *Eksellense*.
- 3 Språk och stil 1903, s. 235.
- 4 Jf. Henning Spang-Hanssen & Frans Gregersen i Meddelelser fra Dansk lærerforeningen 1979, s. 366—377.
- 5 Generaliseret ud fra skønnet hos Knud Sørensen: Engelske lån i dansk, Kbh. 1973, s. 88 f.
- 6 Ved ord på -ium er der en vis tendens til at fordanske mønsteret ved at udskifte -ium med -ie, fx akvarie, kranie, studie. Se nærmere Arne Hamburger i At færdes i sproget, Kbh. 1975, s. 47—52.
- 7 Anderledes med norsk og svensk, som har diftongen /æj/: no. *treiler* (el. *trailer*), *teip* (el. *tape*), *sprei* (el. *spray*), sv. *tejp*, *sprej* (el. *spray*).

26 x henho æj og ai(?)

Stavningen av främmande ord i svenskan

Av *Elias Wessén*

Inledande anmärkning: Professor Elias Wessén höll vid det nordiska språkmötet i Stockholm i juni 1955 ett föredrag om stavningen av främmande ord i svenskan. Detta föredrag återges här i oförändrat skick (tidigare publicerat i Nordiska språkfrågor 1955, Skr. utg. av Nämnden för svensk språkvård 16, 1966, s. 12—19). Efter Elias Wesséns artikel följer ett tillägg av Bertil Molde.

Det första mera omfattande och genomtänkta försöket att fastställa principer och regler för främmande ords stavning ingår i den "Afhandling om svenska stafsättet", som utgavs av Svenska akademien år 1801. Den är i huvudsak ett verk av skalden C. G. af Leopold. Det är i varje fall han som har fört pennan. Men den bygger på långvariga diskussioner inom akademien under åren 1799—1801, varvid olika meningar hade kommit till uttryck och i viss mån sammanjämkats.

Akademien hade av sin stiftare Gustav III fått i uppdrag att utarbete en grammatik och en ordbok. Båda dessa uppgifter var stora och vittutseende företag. Akademien grep sig oförskräckt an med ordboksarbetet och gjorde aktningvärda ansatser. Men det visade sig så småningom, att man icke hade möjlighet att med egna krafter lösa uppgiften på ett tillfredsställande sätt. Under dessa arbeten blev det emellertid klart, att man behövde en stavningslära. Det rädde rätt kaotiska förhållanden inom ortografien, både i fråga om det gamla inhemska ordförrådet och, icke minst, i fråga om de främmande orden. Så kom "Afhandling om svenska stafsättet" till.

Under hela 1700-talet hade vårt land stått under ett mäktigt kulturellt inflytande från Frankrike. Det hade kulminerat mot århundradets slut, under Gustav III:s tid. Franskan var den

fina världens och det förfinade sällskapslivets språk. Man talade ofta franska omväxlande med svenska, och man kryddade gärna sin konversation med franska glosor och fraser. Det satte behag och elegans på umgänget. Det är naturligt att detta förde med sig ett starkt inflöde av franska lånord av olika slag, både kulturord, namn på nya föremål och begrepp, och vad man skulle kunna kalla "fina" ord eller modeord, ersättningar och synonymer för inhemska ord. Lånorden tillhörde både tal och skrift, vissa av dem enbart det ena eller det andra.

Det uppstod många språkliga problem rörande de franska ordens införlivande i vårt språk, till uttal och böjning. Och icke minst i fråga om deras stavning. Situationen var i flera avseenden likartad med den, vari vi nu står. Problemen påminner ganska mycket om vår tids problem med de engelska lånorden. I båda fallen gäller det inlån från språk med från vårt eget starkt avvikande ortografiskt system. Det kan därför vara mycket lärorikt för de nu aktuella problemen att ta del av de synpunkter, som då framfördes.

Låt oss höra, vad Leopold säger till försvar för de främmande orden! De svenska ersättningsord, som man har föreslagit i puristiskt syfte, är nästan alltid tunga, stela, pedantiska. De undflys därför av det allmänna umgängesspråket. "Man kunde uppfylla hela sidor med exempel härpå. Ett och annat torde göra tillfyllest ... *Älskare, medälskare, medtäflare*, äro ofta försökta öfversättningar af *amant* och *rival*. Men hvem brukar dem i umgängstalet? eller hvem kunde då vid alla tillfällen bruka dem utan en viss ton af tvång och stelhet? Hvem säger om en dam samtalsvis, att hon har *älskare*, i stället för att hon har *amanger*? eller att någon *höll envig med sin medälskare*, i stället för att han *duellerade med sin rival*? ... Huru skall man med fullkomlig motsvarighet öfversätta orden, *proposition, pretention frondeur, fantaisie, physionomie, compliment, fatal, methode, appel, parti, sottise, reflexion, billet, affectation*; att förtiga en mängd af samma beskaffenhet, öfverallt antagna af umgängstalet, men i skrift fördömda af det strängare språk-nitet? Hvilka nya ordskapelser skall man framkalla, som likväl från sjelfva deras födslostund synas

fullkomligt bekanta för läsaren, och fast aldrig tillförene sedda, likväl tyckas vara de samma, som han alltid nyttjat? ... *Billet* till exempel, betyder litet bref eller breflapp; men kan man säga: *jag har fått Er Nåds lilla bref eller breflapp?* *Prentention* är *fordran, påstående, anspråk*; men en *Dame af prentention*, är det ett *fruntimmer med fordringar* eller *med anspråk?* Talar man på det sättet? *Hon dansar med prentention*, säges det med lika liflighet i svensk öfversättning: *hon dansar med fordringar* eller *med anspråk?* *Fronder* betyder, enligt ordboken, *klandra, yttra missnöje; fantaisie, inbillning; physionomie, ansigte, ansigtsdrag*; men kan man säga: *han klandrar i hemligheten; han yttrar missnöje i hemligheten*, i stället för, *han fronderar i hemligheten?* Kan man säga: *han har blifvit klandrare*, i stället för, *han har blifvit frondör?* *Hon har mycket ansigte, hon har intet ansigte*, i stället för, *hon har mycken physionomi, hon har ingen physionomi?* *Hvar och en har sin inbillning*, i stället för, *hvar och en har sin fantasi?* — *Presentera* är utan tvifvel detsamma som *framlemna, frambara, öfverlemna, framställa, föreställa*; men säger man någonsin: *är ni framställd, eller föreställd?* i stället för, *är ni presenterad?* och hvad man ej säger, huru skall man förmås att säga det? Alla dessa öfversättningar, fastän i en ord-bok oklanderliga, man ser likväl, huru litet de passa för alla tillfällen och betydelse; huru litet de hafva umgängs-talets liflighet, och, om det uttrycket tillåtes, själen af de främmande orden. Man ser huru det är möjligt, att hafva en ord-bok, utan att hafva ett språk, åtminstone för umgänget, eller för skrifter som skola skillra samtalet; och man borde deraf sluta till omöjligheten, att någonsin måla detta sednare med andra ord och uttryck, än dem det sjelf brukar."

I högre stilarter kan man väl undvara de främmande orden, men icke i det dagliga samtalsspråket, icke heller i brevstilen, i komedien, i alla skrifter av mer vardaglig ton.

Hur skall man då göra med dessa outhärliga ord, som alltid kommer att leva kvar i språket? Skall de behålla sin främmande stavning, eller skall de stavas på svenskt sätt? Det förra vore "af alla språk-principer den minst kloka, sågom fritt ut, den mest skadliga, som någonsin kunnat upptäckas

... Behåll blott den utländska stafningen, och ordet skall aldrig blifva svenskt."

Leopold bemöter sedan de olika skäl, som kan åberopas för att bevara den främmande stavningen. Det är i grunden precis samma skadliga svaghet för det utländska, som gör att folk säger *desapprouvera* i st. f. *ogilla*, *plaisanterie* i st. f. *skämt* och otaliga andra överflödiga och onödiga främmande ord. "Denna omsorg, att vid alla tillfällen röja sin hemvana, sin förtrolighet med det fransyska tungomålet, såsom moder-språket för hofven och den högre verlden; denna fordna affektation hos mången, att med svårighet finna det inhemska ordet, att knappt veta huru något heter eller säges på svenska, huru skulle den hafva varit utan inflytande äfven på stafningen? ... Antingen lägg bort, ur tal och skrift, hvart enda till sitt ursprung främmande ord, eller en gång antagit, gångbart, oumbärligt, håll det för svenskt, och bruka och skrif det i enlighet dermed." Slutsatsen blir därför — även om akademien i detta fall måste radikalt avvika från sin annars hävdade grundsats "att lägga det allmänna bruket till grund för stafningen" — att "i de utländska ord, hvilka nu mera icke kunna från vårt språk afsöndras, den främmande stafningen både kan och bör ombytas till enlighet med våra egna stafningslagar".

Leopold skiljer sålunda mycket bestämt mellan önskvärda lånord, som berikar språket och som icke kan undvaras, och å andra sidan sådana som endast beror på lättja eller snobberi. De förra bör försvenskas till stavning och uttal, de senare skall artigt men bestämt visas på dörren. Låt oss följa engelsmännens exempel, som längesedan har givit också ett inhemskt uttal åt de utländska ord, som har blivit oumbärliga!

Om vi sedan ser till, hur akademien i detaljer har utformat sina allmänna principer, finner vi följande:

1. Fra. *c* utbytes mot *k*, såväl i början av ord som inuti ord, t.ex. komedi, karaktär, kanal, kapital, kasern, kontant, aktör, aktion, spektakel; kaptän, direktör, kommandör, sekreter (sekreterare). Detta var den förändring, som berörde det största antalet ord och som på sin tid också

väckte det största motståndet.

2. Stumt *-e* kastas, t.ex. princip, maxim, diet, sublim.
3. Fra. *-que* utbytes mot *-k*, t.ex. fabrik, praktik, suplik, rubrik, taktik, bank, risk.
4. Fra. *-ce* utbytes mot *-s*, t.ex. excellens, konferens, existens, diligens, balans (ballans), ras.
5. Fra. *ll* blir enligt uttalet *lj*, t.ex. batalj, detalj, medalj, konselj, familj, fätölj, biljett, briljant.
6. Fra. *ch* utbytes mot *sch* i slutet av ord, t.ex. marsch, affisch. En reform av tvivelaktigt värde, bl.a. därför att den införde 3 tecken för sj-ljudet (i st. f. 2).
7. Fra. *ai* blir *e* el. *ä*, t.ex. reson, mätress, affär, porträtt.
8. Fra. *eu* blir *ö*, t.ex. möbel, aktör, direktör, adjö.
9. Fra. *ou* blir *u*, t.ex. kur, kurir, kusin, kuvert, kurage, butelj, supé, jurnal, uvertyr.
10. Fra. *u* blir *y* (i vissa fall, där detta uttal hade slagit igenom): byrå, plym, lyster, staty.

Däremot gjorde man icke ändring i sådana fall, där det fanns växlande uttal, ett franskt och ett skriftenligt. Man kunde ju tänka sig, att uttalet med tiden komme att anpassa sig efter stavningen och att man därmed skulle vinna överensstämmelse mellan skrivning och uttal. T.ex. ballon, balkon, sallon — jfr med uttalet *-on*: fason, pardon, gallon

basin — jfr med uttalet *-in*: kusin, gredelin, satin (så var uttalet av detta ord enligt L:s uttryckliga uppgift)

bust, blessur, kostum, volum, debutt (och debutera), trumå — jfr med uttalet *-u-*: suplik, lakun m.fl.

I de flesta av dessa fall gick det icke som akademien önskade, utan orden har senare fått omstavas efter uttalet: ballong, bassäng, byst, kostym osv. Men principen var alldeles riktig: man bör icke göra några förhastade försök att införa uttalsenlig stavning, när uttalet kan tänkas komma att rätta sig efter skriften.

Även i övrigt höll sig försvenskningen inom vissa gränser:

1. De franska beteckningarna för sj-ljud ändrades i allmänhet icke:

choklad, charm, chikan, chiffer, chäs (senare: schäs, redan Weste 1807).

jurnal

geni, tragedi, orangeri, kurage

Framför allt de många orden på *-tion (-sion)*: nation, konstitution, revision, mission

2. *c* som tecken för *s*-ljud bibehölls:

ceremoni, civil, producera, grace, scen

3. *cc* som tecken för *ks* bibehölls ("övermåttan sällsynt", enligt Leopold):

accis, accent, accept

Den av akademien förordade och med akademiens stöd genomförda försvenskningen av de franska lånorden var utan tvivel väl genomtänkt. Den var icke radikal och avsåg icke ljudenlighet. Det var nödvändigt att göra vissa eftergifter för det långivande språket och det gängse bruket — man levde ju under en tid, då nästan alla skrivkunniga och bildade människor talade eller förstod franska. Ser man det ur den synpunkten, var den ganska djärv. Man gick så långt man vågade med utsikt att lyckas. Det värdefulla var, att man fastslog vissa allmänna regler, som lät sig tillämpa i ett stort antal fall. I vissa fall var försvenskningen fullständig: väst, kur, kår, sås, kusin, möbel, byrå m.fl. I andra stötte den på avgörande hinder: scen och grace kunde aldrig bli riktigt svenska till stavningen. Det måste därför bli en kompromiss — såsom ofta är fallet vid goda stavningsreformer. Å ena sidan är det egendomligt att se de svenska bokstäverna *å, ä, ö, y* använda i de franska orden. Å andra sidan blev de nya skrivsätten för *s*- och *sj*-ljuden en bestående olägenhet för svensk stavning och i några fall ett hinder för ordens definitiva och fullständiga införlivning.

Nästan chockerande måste på sin tid vissa försvenskningar ha förefallit: flöjt, fätölj, löjtnant, talang, fras. Särskilt skrivningen löjtnant väckte naturligtvis indignerade protester hos många, som var rättmätiga innehavare av denna officerstitel. De kände sig upprörda å sitt yrkes vägnar. Värre var det, att konungen, Gustav IV Adolf, ogillade bruket av *k* i st. f. det

latinska och franska *c*. Det var säkerligen sådana nymodigheter som kansli, kollegium, konsistorium, kompani, akademi med *k*, som oroade honom mest. Akademien fick ett onådigt kungabrev och ålades att ändra sin stavning av de främmande orden. Någon effekt blev det icke av detta kungliga påbud, och efter några år slutade kungen sin olyckliga regering.

Akademien hade sålunda beträffande de franska lånorden, som just då var aktuella, inaugurerat den principen, att så snart de har blivit tillräckligt införlivade, så skall de också stavas svenskt. Denna princip har sedermera fullföljts under 1800-talet och 1900-talet, bl.a. i akademiens ordlista, varav den första upplagan kom ut 1874. Några exempel må här anföras på ord, som sålunda har fått svensk stavning: kår (1889 corps el. kår; 1900 kår), tur, talang (da. o. ty. talent), räjong, salong, säsong, poäng, terräng, kupé, resurser, soaré (1889 soiré; 1900 soaré, äv. soiré; 1923 soaré), toalett (1889 toilet; 1900 toalett, äv. toilet; 1923 toalett), trottoar (1889 trottoir; 1900 trottoar, äv. trottoir; 1923 trottoar), memoarer (1889 memoirer; 1900 memoarer, äv. memoirer; 1923 memoarer), exploatera (1900), vy, revy, broschyr, paket, kuplett, bankrutt, lojal, portmonnä, essä (1923 essä, äv. essay), kåseri (1889), pjäs, enkät (1923), glass (1900), rutt (1923), gid (1950), sjal (1950) m.fl. Vissa franska ord är svårare än andra. Som exempel vill jag nämna assiett (1950 även asjett) och succé (1950 äv. med fransk stavning succès).

Några gånger har principerna blivit tillämpade på engelska lånord: flört (el. flirt), jobb, räd (el. raid), strejk, intervju, träna, trälare, vajer.

Att beklaga var särskilt utbytet av fra. *ch* mot *sch*, inuti ord och i slutet av ord. Stavningar sådana som nisch, tusch, fräsch, plansch, bransch, depesch, revansch, dervisch, broschyr, manschett är både fula och opraktiska. Det var icke akademien som hittade på detta otympliga *sch*; det innebar en eftergift för ett rådande bruk, som säkerligen hade tyskt ursprung. Men bruket låstes fast år 1801, och detta utgör ett anmärkningsvärt undantag från den annars så väl genomtänkta behandlingen av de främmande orden. Då man säkerligen icke vågade sig på något så radikalt som *sj*, hade det kanske varit bättre, om

man t.v. hade stannat kvar vid det långivande språkets *ch*.

Detta är en punkt i den rådande svenska stavningen, där enligt min mening en ändring vore tänkbar och önskvärd. Man kunde ifrågasätta antingen en återgång till det fra. *ch*, såsom danskan har i flertalet av dessa ord eller att följa norr-männen och införa *sj*. En sådan reform behövde icke i och för sig medföra en ändring av stavningen av sådana ord som nation, station, mission, revision. Allra mest stötande förefaller detta *sch*, när det förekommer i ord, som icke är av tyskt ursprung, t.ex. bondvischan, byscha (liten sportstuga eller arbetsskjul), schoksa, eller i engelska lånord. I några fall har också ändring skett i den senaste ordlistan (1950): sjal, sjakal, sherry, fashionabel el. fasjonabel, kautschuk el. kautsjuk, chosa sig el. sjäsa sig, bolsjevik. Varför icke också sjäs, sjäslong, sjaman, dervisj, mansjett o.a.?

Svenskan var det första av de nordiska språken, som principiellt anpassade lånordens stavning efter inhemska vanor. Och dessa principer har förblivit vägledande under halvtannat århundrade. De är alltså mycket lärrika. Nu är emellertid situationen i mycket förändrad, framför allt därför att vi står inför en stark inströmning av lånord från huvudsakligen ett annat håll, från engelskan. Vi står inför helt nya problem, och reglerna för lånordens behandling måste genomtänkas och genomarbetas på nytt. Det vore önskvärt, att vi kunde göra detta i samarbete. Det gäller i stort sett frågor, som principiellt är gemensamma för oss alla. En sak borde därvid vara höjd över diskussionen: det vore lyckligt, om samma principer kunde följas i alla de nordiska språken.

Tillägg av Bertil Molde

Sedan mitten av 1950-talet, då Elias Wessén skrev den här återgivna artikeln om främmande ords stavning, har framför allt frågan om stavningen av engelska lånord varit aktuell. För t.ex. franska lånord har principerna för länge sedan varit klara (jfr Wesséns redogörelse ovan).

Wessén nämner ordet *räd* med alternativformen *raid*. Stavningen *räd* infördes i Svenska Akademiens ordlista (SAOL)

1923, men i formen *raid* hade ordet då redan använts sedan 1880-talet. Parallellordet *pläd* (i formen *plaid* redan på 1820-talet) har använts med denna försvenskade stavning ända sedan 1880-talet, och står i SAOL sedan sjunde upplagan 1900. Formen *pläd* är nu den enda använda, men *räd* och *raid* konkurrerar fortfarande (som det vill synas med viss övervikt för *raid*) — dock ger SAOL *räd* som huvudform.

SAOL:s nionde upplaga 1950 hade en form *sprää* som nu torde vara helt obruklig. I upplagan 1973 togs den formen bort och ersattes med ”*spreja* äv. *spraya*” (jfr i samma upplaga: ”*sprej* äv. *spray*”). I detta fall har alltså en form för försvenskning av ett engelskt lånord övergivits och ersatts med en annan som bättre stämmer med det engelska uttalet (*spreja*), men man har också anfört formen *spraya* (och *spray*, subst.) som kan anses som en rent engelsk stavningsform (med svensk verbändelse). Ett likartat fall är *tejp* som är SAOL:s enda form (sedan 1973), trots att formen *tape* ingalunda är ovanlig. Formen *tejp* har, som ofta påpekats, fördelen att den medger avledningar: *tejpa*, *tejpning* (former som ”*tapa*”, ”*tapning*” är föga funktionsdugliga).

I SAOL 1923 (åttonde upplagan) infördes flera ”försvenskade” stavningar av främmande ord, t.ex. *buké* (bouquet), *burgeoasi* (bourgeoisie), *deshabiljé* (deshabillé), *kordelogi* (corps-de-logi), *scherry* (sherry), *faschonabel* (fashionabel), *tabeldåt* (table d’hôte). I dessa och andra fall togs de försvenskade stavningarna bort igen i nästa upplaga, 1950, och enbart formerna inom parentes togs upp (se Pelle Holm, Nytt och gammalt i Svenska Akademiens ordlista, Skr. utg. av Nämnden för svensk språkvård 8, 1951, s. 54 ff.). I ytterligare ett antal likartade fall tog man i tionde upplagan av SAOL, 1973, bort försvenskade former och behöll — i anslutning till gängse språkbruk — bara den ”främmande” stavningen, t.ex. *madeira* (madera), *pastill* (pastilj), *resumé* (resymé), *wienerbröd* (vinerbröd). I andra fall lät man 1973 försvenskningarna vara kvar som alternativ, men de placerades i regel efter den främmande stavningsvarianten, t.ex. *boulevard* el. *bulevard*, *camoufla* el. *kamuflage*, *campa* el. *kampa*, *cancer* el. *kancer*, *moussera* el.

mussera, ouvertyr el. *uvertyr, souvenir* el. *suvenir*. (Se Gösta Mattsson i Ture Johannisson—Gösta Mattsson, Svenska Akademiens ordlista under 100 år, Skr. utg. av Svenska språknämnden 55, 1974, s. 107 f.).

Det kan alltså i de senaste upplagorna av SAOL skönjas en tydlig tendens till större varsamhet än tidigare med försvenskning av främmande ords stavning. Detta beror givetvis på det faktiska språkbruket — språkbruket utanför ordlistor och ordböcker. Det beror också på att många främmande ord, framför allt engelska lånord, nu möter de flesta svenskar också i engelsk kontext. Att införa en försvenskad stavning av t.ex. *baby* när alla skolbarn lär sig detta ord i engelskundervisningen, vore troligen helt ut siktslöst. Man kan jämföra med att i SAOL 1973 *cigaret* togs in som alternativ till den tidigare ensamrådande formen *cigarrett* — där ligger bl.a. den engelska stavningen med ett *r* bakom. Ett ord som *juice* har använts länge i just den formen. I SAOL 1973 ges den försvenskade stavningsformen *jos* som uppslagsform — den formen har använts sedan 1950-talet av åtminstone en jos-fabrikant men den har annars haft svårt att slå igenom.

Andra nyare engelska lånord, framför allt de av typen *bag, jet, pop, shop*, har vunnit fast fot i svenskan under åren mellan 1950 och 1973, dvs. mellan de båda senaste upplagorna av SAOL. I tionde upplagan 1973 har man i dessa och andra fall infört alternativa stavningar med dubbelkonsonant enligt svenska regler, dvs. *bagg, jett, popp, shopp*. Man tillämpar då samma stavningsprincip som med framgång genomförts i äldre engelska lånord som *dogg, grogg, jobb, klubb, snobb*. Det förefaller emellertid som om former som *popp* och *jett* inte har accepterats (eller kommer att accepteras) i normalt språkbruk. De ökade engelskkunskaperna — och det starka engelsk-amerikanska inflytandet under efterkrigstiden — torde vara huvudorsakerna till detta. Hade en försvenskad stavning lanserats i auktoritativa ordlistor tidigare, kanske utvecklingen hade blivit en annan.

Diftongen i ord som eng. *strike, hike* har återgivits på olika sätt vid olika tider i svenskan. Vi fick inte "strajk" som svensk

form utan *streck* (på 1870-talet). Det betydligt yngre (scout-)ordet *hike* har i svenskan fått formen *hajk* (i SAOL sedan 1973), närmare det engelska uttalet (jfr Gösta Bergman i Dahlstedt—Bergman—Stähle, Främmande ord i nusvenskan, 1962, s. 44 ff.).

I SAOL 1973 togs också stavningsformen *tajma* in (eng. *time*, verb) som uppslagsord, med varianten *tima*, för vilken dock enbart "taj'ma" ges som uttal. Som Gösta Mattsson påpekar (a.a., s. 109) har detta i SAOL 1973 "inte fört med sig ord som *tajt* och *fajtas*". Stavningsformerna *tajt* ("tajta jeans") och *fajt*, *fajter*, *fajtas* är emellertid långt ifrån ovanliga i vardagligt skriftspråk. I SAOL 1973 har man alltså inte accepterat dessa stavningar, och man har inte heller tagit in orden i engelsk form (*tight*, *fight* osv.).

Dessa exempel visar att i den "officiella" svenska stavning som ges i SAOL inga klara linjer finns beträffande nyare engelska lånord eller grupper av sådana ord. Man kan vänta sig ytterligare ett antal mindre stavningsändringar — och kanske en ytterligare reduktion av antalet varianter — i kommande upplagor av SAOL. Men tendensen både i allmänt språkbruk och i SAOL:s behandling av orden är rätt tydlig: den främmande stavningen behålls i nyare lånord (i synnerhet från engelskan) i mycket stor utsträckning i normalt språkbruk.

Enstaka omstavningar av typen *tejp*, *sprej*, *tajma* förekommer, och antalet fall kan väl komma att ökas något i normalt skriftspråk. Stavningar som *fajt(as)*, *tajt*, som förekommer i vardagligt och talspråksfärgat skriftspråk (sportspråk, reklam-språk osv.), kan nog komma att införas i SAOL, men då troligen mest därför att de har blivit så vanliga att de inte kan förbigås, snarare än av principiella skäl. Själva orden kan i längden troligen inte hållas utanför SAOL, och då måste man ta ställning i stavningsfrågan.

Det finns en tendens att de ledigaste, mest vardagliga skriftspråksgenrererna lättare accepterar försvenskade stavningar av åtminstone vissa engelska lånord. Eftersom den allmänna stilnivån inom svenskt standardskriftspråk visar påtagliga tecken

på att bli mera talspråksnära, mera vardaglig, kan detta medföra att försvenskade stavningar av vanliga och viktiga ord kan komma att bli mera frekventa i framtiden. Erfarenheterna från de tre senaste upplagorna av SAOL (1923, 1950 och 1973) tyder f.ö. på att det beträffande stavningen av främmande ord i den nyaste svenskan spelar mindre roll vad SAOL — eller andra språkvårdande organ — rekommenderar. Det faktiska språkbruket, framför allt inom pressen, tycks gå sina egna vägar, även om dessa vägar röjts av dem som systematiskt sysslat med frågan om främmande ords stavning, från Leopold och fram till vår egen tid.

Framandorda og norsk språkutvikling i nyare tid

Av Oddrun Grønvik

Mellom dei nordiske landa er Noreg eit av dei som har gått lengst når det gjeld å tilpassa framandord til det heimlege språket. Det har bakgrunn i norsk historie dei siste 150 åra, både når det gjeld språket og samfunnsutviklinga elles. For å få fram dette perspektivet har eg behandla fornorskinga av framandord kronologisk, frå dei første freistnadene på å skilja ut eit eige norsk skriftmål og fram til i dag.

Eit problem er kva som etter kvart skal reknast som framandord, og kva som skal reknast som norsk. Grensa flyttar seg etter som orda kjem i bruk og blir tilpassa norsk språk-system. Men det held ikkje å sjå berre formelt på kva framandord er. Dersom rota er ugiennomsiktig, blir ordet gjerne opplevt som framandt sjølv om det har stått i ordlista i 100 år i norsk form. Eg har teke med dei orda som er klassifiserte som framandord i rettskrivningslærene og språkreformane, m.a. fordi det er interessant å sjå kva som har blitt rekna som framandt til ulike tider.

Dei unødvendige bokstavane

I "Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære" (1826) gjekk Rasmus Rask m.a. inn for å fjerna framande lydteikn i heimlege ord. Han ville ha *c, g, x, z* ut av det danske alfabetet, og innføra lydrett skrivemåte av vanlege framandord, som *sjampanje, salme, sekretær, møbel*. Meiningsfellen til Rask, N. M. Petersen, ville i tillegg innføra konsonantfordobling som eit middel til å skilja ord som elles fall saman, og innskrenka bruken av stum *d*.

Framlegga til Rask og Petersen fekk snart støtte av språkinteresserte folk i Noreg. Her vart viljen til å endra ei tung og upraktisk rettskriving styrkt av både nasjonale og demokratiske omsyn. Rettskrivingsreformer ville skilja ut norsk frå dansk, og gjera skriftmålet lettare å bruka for folk med lite skulegang. For Henrik Wergeland var det like rett å skriva *Filosofi* og *Kritik* i staden for *Philosophie* og *Critique*, som å skriva *Skog* i staden for *Skov*.

Forfattaren og skulemannen Mauritz Hansen innførte i 1837 den ortofone skrivemåten etter prinsippa til Rask i 5. utgåve av grammatikken sin. Hansen gjorde mellom anna framlegg om *Losji*, *Sersjant* og *Løytnant* i staden for *Logis*, *Sergeant* og *Lieutenant*. Men Hansen møtte motbør. Då sju gymnasiastar same året nytta rettskrivinga hans til examen artium, "blev (det) dem paalagt ved en særskilt Prøve at godtgjøre, at de kjendte den sædvanlige". Året etter sende Kyrkjedepartementet ut eit rundskriv og forbaud boka til skulebruk.

Det gjekk over tjue år til før dei framande bokstavane kom på vikande front i Noreg. Då var mange skulefolk opptekne av å få reformar i rettskrivinga, og ein av dei, overlærer Knud Knudsen, sende i 1860 eit framlegg til departementet om endring av rettskrivingsreglane. Han formulerte grunnsynet sitt slik:

"Den nyere Retskrivnings Grundtanke er, at hver Lyd skal have et Tegn (Bogstav) og hvert Tegn kun betyde en Lyd."

Punkta var desse:

1. i Afskaffelse av stumt e;
2. i Afskaffelse av Fordobling af e, i og u til Betegnelse af Stavelsens Lengde;
3. i Afskaffelse av c, ch og q som Tegn for k;
4. i Afskaffelse av ph som Tegn for f;
5. i Godkjendelse av j for i i de saakaldte Tvelyd."

Punkt 1—4 vart tilrådde av departementet i eit rundskriv av 18.2.1862, etter at saka hadde vore til høyring mellom universitets- og skulefolk.

Aasens norske grammatikk og framandorda

Parallelt med fornorskingsarbeidet til Knudsen og andre, hadde Ivar Aasen gått laus på spørsmålet om eit norsk språk frå ein annan synsvinkel. Aasen ville byggja opp eit norsk skriftmål frå grunnen, med lydlære, formlære og setningslære. Han ville byggja på målføra og bruka *mønsterformer*, dvs. former som kunne binda landet saman, og ikkje setja fram ein dialekt som førebilete. Difor kunne han heller ikkje følgja ortofoni-tilhengjarane fullt ut. Det var uråd når han skulle finna former som kom til uttrykk i mange ulike uttalar. Aasen godtok t.d. noko meir bruk av stumme konsonantar enn Knudsen ville ha.

Aasen var samd med Knudsen i at *c, q, x, z, w* ikkje trongst i moderne norsk, og brukte ikkje desse bokstavane anna enn i framandord.

I 1864 kom Norsk Grammatik. I kapitlet om ordformer drøfta Aasen til sist framandorda. Han peikte på at framandord i norsk som i andre språk hadde kome inn og blitt tilpassa den heimlege språkforma i endingar, lydstillingar og trykk. Framandord som hadde glidd inn i språket, var det ingen grunn til å halda ute. Men Aasen var uroleg over dei nye framandorda som kom inn, og det i slike mengder at den naudsynte tillempinga vart hindra. Særleg fann han ord som braut med norske trykkreglar støytande, t.d. tostavingsord med trykk på siste staving, som *Figur, Natur, Papir, Idee*. I framandord på meir enn tre stavingar, som *Manufaktur, Arrangement, Konstitution*, vart uttalen ofte ustø. Han likte heller ikkje ord med framande lydar, t.d. *jaloux, Genie, Chaussee, Billet*. Den framande trykkfordelinga blir framleis rekna som korrekt uttale.

Men hovudinnvinginga mot framandorda var at rota var ugjennomsiktig, slik at folk ikkje kunne slutta seg til tydinga. Framandorda skapte ugreie i bøyingssystemet, hindra framveksten av nye norske ord og fortrengde norske ord som alt var i bruk.

Både Aasen og Knudsen rekna meir for framandt enn ein gjer i dag. Båe ville diverse franske og tyske førestavingar og

avleiingsendingar til livs. Knudsen uttalte seg mot *an-, be-, er-, bi-, for-, ge-, -agtig, -haftig, -hed, -ige, -inde, -isk*. Aasen gjekk også mot *-heit, -else* -(e)ri.

Når det gjeld bøyingsverket, nemnde Aasen at framandord på *-ion, -ur* og *-tet*, som etter opphavet burde ha hokjønn, blei hankjønnsord på norsk, truleg på grunn av påverknad frå dansk. Ein heil del framandord vakla mellom hankjønn og hokjønn, og dermed mellom *-ar* og *-er* i ubestemt fleirtal. Somme substantiv frå engelsk tok med seg fleirtalsforma over i norsk eintal: døme var *turnips* og *potetes*. Aasen nemnde og landsnamn på *-en* og *-et* (*Italien, Tyrkiet*) som namn som burde få ei norsk form.

Verb på *-era* (*studera, justera*) plasserte han saman med *-a*-verba, den største klassa svake verb, men nemnde at dei ofte får *-te* i fortid, dvs *studerte* i staden for *studerade* i Aasen-normalen.

Aasen såg det slik at dei nye framandorda først og fremst konkurrerte med det norske ordtilfanget, som var i ei trengd stilling frå før. Han la hovudvekta på å unngå dei, og interesserte seg lite for å tilpassa dei til norsk. Når han brukte framandord, bøyde han dei etter norsk formverk.

Rettskrivingsreglane til J. Aars

Rundskrivet av 1862 var det første pålegget frå departementet om visse rettskrivingsreglar. I 1866 kom *Retskrivningsregler til Skolebrug* av J. Aars. Her går arbeidet for å få vekk dei framanda bokstavane vidare, like mykje for å rydda opp i norsk-dansk stavesett som for å gjera noko med framandorda. I tillegg til reglane frå 1862, frårår Aars *z, x* og *w*:

“Tegnet *x* for *ks* begynner tildels at blive afskaffet”, nemner han. Og likeins for dei to andre.

Aars går og til felts mot stum *h* bortsett frå i somme ord av gresk opphav, som *Theater*, og mot stum *d* der *d-en* ikkje høyrer med i ordstammen (*Provins*, ikkje *Provinds*).

Når det gjeld framandord, innfører Aars som tommelfingerregel at dei orda som er alminneleg kjende og brukte, skal skrivast etter vanleg rettskriving. Andre framandord skal skri-

vast som på det språket dei høyrer til, og her nemner Aars særleg franske ord som *jaloux, Chef, Marche, Present*. Men der uttalen har endra seg etter norsk skikk, skal ein likevel skriva ordet rett fram etter uttalen: *religiøs, Inspektør, Kaptein*.

Autorisert rettskriving frå 1885

I 1885 autoriserte departementet 7. utgåve av "Norske rettskrivningsregler av J. Aars" til skulebruk. Dermed fekk norsk-dansken faste skrivereglar.

I tida frå 1866 hadde det vore små tillegg og endringar i skrivemåten av framandord, men status var ikkje mykje endra i 1885. Av nye ting kan ein merka seg at *s* hadde teke til å dukka opp i innlyd der det før var *c* (*magnetisere*, men *musicere* osv). *x* stod att berre i *ex-* og sjeldne framandord (*orthodox, extract*). *w* stod att berre i eigennamn og engelske ord som *whist* og *whisky*. *z* stod att i *czar*, ord på *zoo-* og italienske ord som *scherzo*, elles vart det skriva *s* (*Magasin, Basar, Sirat*).

Konsonantfordoblinga i framandord vart gjennomført litt tilfeldig, men hovudregelen var konsonantfordobling der det fanst i opphavsspråket: dvs. *debutere, kontrollere, parallel*.

Ved somme viktige lydovergangar var stavemåten ikkje fornorska. Det galdt først og fremst *c* for */s/* i framlyd og innlyd, og dei mange skriftlege uttrykka for norsk */sj/*: *sch, ch, j, g*, og *cion, -sion, -ssion, -tion* for endinga */-sjon/*. Omskrivinga av somme franske vokalar og diftongar og nasale konsonantar var heller ikkje sett i system.

Framandord og rettskrivingsreformer

I åra framover, fram til arbeidet med læreboknormalen av 1959, vart det gjennomført større rettskrivingsreformer i dei to skriftmåla, som også skifta namn i perioden. For å gjera det meir oversiktleg kjem eg til å omtala skriftmåla som bokmål og nynorsk, sjølv om dei først fekk dei namna i 1929.

I dei støfre reformane kom arbeidet med framandorda inn som eit underpunkt. Framandorda vart så langt råd tekne med i dei allmenne endringane i lydverk og formverk, etter

som dei kom. Men det vart også nødvendig å gjera nokre særreformer for desse orda.

Ved sida av den varsame offisielle normeringa gjennom rettskrivingsreglane, gjekk det føre seg ei privat fornorsking av dansken mot slutten av førre hundreår. Nynorsken var på veg inn i skulane som bruksmål. Om den statlege kontrollen med opplæringsmålet skulle haldast ved lag, trongst det reformar i rettskrivinga.

I 1898 gav Aars, Hofgaard og Moe på oppmoding frå Kyrkjedepartementet ut ei utgreiing om rettskrivinga, "Om en del rettskrivnings- og sprogspørsmål". Den skulle leggjast til grunn for ein større reform av norsk-dansken.

I denne utgreiinga blei framandorda sorterte i tre grupper: dei vanlege og mykje brukte som burde få norsk form, dei som ikkje var ønskjelege og difor ikkje burde få norsk form av di dei då var vanskelegare å bruka, og fagorda som høyrde til i mindre språkmiljø. Sjølv om det vart formulert allmenne reglar for korleis framandord skulle skrivast på norsk, skulle reglane slett ikkje gjelda for alle orda. Dermed vart det i praksis nødvendig med detaljvedtak om korleis kvart ord skulle stavast. Nokon måtte avgjera kva for ei gruppe eit nytt ord fall i, og når eit gammalt skifta 'klasse'.

Elles gjekk forfattarane radikalt til verks. Av pedagogiske grunnar gjekk dei inn for å skriva *c*=/s/ med *s*, og skriva *sj* for alle dei framande skrivemåtane av /sj/-lyden bortsett frå somme unntak. Dei ville og bruka dobbeltkonsonant i framandord etter den norske regelen om dobbeltkonsonant etter kort vokal i trykksterk staving.

Forfattarane peikte på at ein del framande substantiv tok med seg ei framand fleirtalsbøying inn i norsk. Døme var *konto* — *konti* (el. *kontoer*), *faktum* — *fakta*, *fabrikat* — *fabrikata*, (e. *-er*), *kollega* — *kolleger*, *radius* — *radier*, *kursus* — *kurser*.

Dei nemnde og eit problem som Aasen var inne på: at ein del framande substantiv blir tekne inn i fleirtalsforma, som så blir eintalsform i norsk, t.d. *colli*, *østers*, *slips*.

Framandorda i norsk i førre hundreår var stort sett av latinsk/gresk opphav, franske eller tyske. Mot slutten av hundre-

året tok det til å koma nokre engelske ord også. Alt her i utgreiinga ser ein at det er ord i denne gruppa som må gjennom dei største endringane før dei glir inn. Men når det først er skjedd, er det ingen som kjem på at orda ikkje er norske. Døme er *kjeks, ansjos, sjal, streik*.

Innimellom ber merknadene til grammatikarane bod om at sjølve normen — vanleg norsk uttale — har endra seg. Ein moderne lesar stussar ved å sjå at *k*-en i *auksjon* og *engelsk-mann* skal vera stum, og at *i*-en i *familie* og *million* eigentleg skal uttalast *j*.

Tilhøvet til publikum

I den utførlege utgreiinga til Aars, Hofgaard og Moe, går det stadig fram at eit større problem enn korleis ein skal fornorska framandord, er å få publikum til å godta resultatet. Dette elementet av tautrekking med det tilvande går att i alle rettskrivingsreformane framover.

Det var noko skilnad på behandlinga av framandord i nynorsk og bokmål. Nynorskfolk hadde brote med tradisjonen frå Danmark. Dei ville ha norsk skriftmål, og måtte dei bruka framandord, så skulle dei vera norske i forma. Difor gjekk fornorskinga fortare og lengre i nynorsken enn i bokmålet når eit framandord først kom i bruk. Mellom dei som sokna til bokmålet, fanst heile spekteret av synspunkt, frå inga endring til så mykje og rask fornorsking som råd — av heile språket. Dermed vart det balansegang, også i normeringa av framandord, sjølv om framandorda var eit underordna spørsmål.

Samstundes var det semje mellom leiande språkfolk på begge sider om at det var viktig å unngå unødvendige skilje — mellom anna i skrivemåten av framandord. Dette vart det arbeid med i dei større reformane i 1917, 1938 og 1959.

Frå framande bokstavar til framandord

I 1907 vart det vedteke ein reform for norsk-dansken som la grunnen for det moderne bokmålet. Den bygde på utgreiinga til Aars, Hofgaard og Moe, men fekk langt mindre verknad

for framandorda enn dei hadde gått inn for.

Det viktigaste var kanskje at bokstavane *c, q, x, z, w* no var isolerte til framandorda, pluss nokre eigennamn.

c og *sc* for /s/ vart ståande både i framlyd og innlyd: *central, officer, scene, discipel*.

Lyden /sj/ kunne framleis skrivast med *ch (chef), g (genere), j (jalusi), sch (brosche), si (pension), ssi (mission), ti (direktion)*.

For ein del ord var det innført valfrie former, såleis *allianse (ce), balkong (on)*.

I 1907-utgåva av Aars og Hofgaard, *Norske rettskrivningsregler*, er framandorda klassifiserte på ein annan måte enn i utgreinga, nemleg dei heilt fornorska (*sjal, gamasje, paraply*), dei delvis fornorska (*konjunktion, jalusi, procedyre*) og dei som har framand skrivemåte (*apanage, chance, check, lock-out*).

Etter kvart kom nynorsktilhengjarane også til at det var greitt å bruka ein del vanlege framandord. Det var Matias Skards *Nynorsk ordliste* som var godkjend til skulebruk. I 1911 kom det ei ny og sterkt utvida utgåve som inneheldt ein del vanlege framandord, men berre dei som var greie i rettskrivinga. Her var det gjennomført rettskriving utan dei framande bokstavteikna: *assuranse, akkumulator, eksamen, ortodoks, sjokolada, offiser, brosj, sigar, viski*. Skard hadde også *balljon, ballong, basseng, pensjon, losji el. lossi, nøytral*. Den som slår på bokstaven *c*, finn ei lita meiningsytring:

“Bokstavene *c, q, w, x, og z* findes ikke i hjemlige norske ord. Derimot findes de i en hel del fremmedord; og forsaa-vidt slike ord er blitt optat i norsk, er de blit behandlet temmelig regelløst hvad rettskrivning angaar baade i riksmaal og nynorsk; enkelte skrives i en mer eller mindre fornorsket form, mens andre skrives saaledes som de skrives i sit hjemland. I ordboken er fremmedord optat kun forsaavidt de pleier skrives uten de nævnte bokstaver. Resten faar man i nynorsk skrive saaledes som de blir skrevet i riksmaal, — indtil man (forhaabentlig om ikke for længe) faar fastslaat *fælles* regler for riksmaal og landsmaal i saa maate.”

Nynorsk hadde tre kjønn, i motsetnad til bokmålet før 1917, som hadde felleskjønn og inkjekjønn. Somme framandord var hokjønnsord, t.d. *komedi, adressa, appelsin, sjokolada, katekisma*. Men dei aller fleste var hankjønnsord eller inkjekjønnsord som i bokmålet.

Frå 1907 hadde verb på *-ere* fortidsforma *-te* på bokmål. Frå 1910 vart det innført valfridom mellom fortid på *-a* og fortid på *-te* på nynorsk, slik at det var mogleg å bruka same bøying på begge mål.

Tilnærming også for framandorda

1907-reformen i bokmålet slo gjennom fortare enn nokon hadde våga å tru på førehand. Samstundes vann nynorsken fram som bruksmål. Dette styrkte trua på at det var mogleg og nødvendig å endra språktilhøva i Noreg. På det grunnlaget tok Kyrkjedepartementet initiativet til ei ny rettskrivingsreform, som skulle få vekk unødvendige skilnader mellom skriftmåla. Men det skulle og bli reform i formverket, lydverket og ordtilfanget. Målet var "Den størst mulige tilnærming mellom de to målformer forsaauidt en saadan tilnærming naturligen kan bygge på det levende talesprog". Dette måtte sjølvsagt gjelda framandorda også.

I 1917-reforma vart framandorda behandla etter same hovudreglar som det norske ordtilfanget. *e* kom i staden for *æ* i ord som *portrett, refreng, fenomen, presis, resonnement, jubileum, majestet, premie, europeisk*. *æ* stod att berre framfor *r* (fransk *-aire*): *sekretær, salær, populær*.

Regelen om dobbelkonsonant vart gjennomført konsekvent i utlyd og innlyd. Vi fekk *budgett, toalett, krystall, process, absolutt, butikk, artikkel, rokokko* osv. Avleidde framandord skulle følgja grunnordet, såleis *apellere, kapellan*. Det var unntak for ord med trykket på første staving, som *kritikar*, og somme verb, t.d. *fabrikere*.

Framfor *e* vart skrivemåten *kj/skj* gjennomført: *kjemi, kjerub, skjema*.

s kom i staden for *c* i verb med endinga *-sere*: *redusere, produsere*, likeins i endinga *-ise*: *servise, kaprise*. *s* kom også

inn i einskildord som *farse, aksent, aksept, rase, desember*.

Endinga *-tion, -sion, -ssion* i bokmålet skulle no skrivast *-sjon* som på nynorsk. Men somme ord skulle likevel ha den gamle skrivemåten, mellom dei som var rekna for "mer fjerne og fremmede".

Ein del vanlege framandord fekk lydrett skrivemåte. *sj* kom inn for *ch, sch, j* i *drosje, sjakk, sjalusi* o.a.; *øi* (bokmål) for *eu* i sigøiner, nøytral; *oa* for *oi* i *toalett*, *å* for *aw* i *tråle, lj* for *ll* i *gerilja*.

Fjernare ord skulle skrivast som før, t.d. *migræne, mondæn, attaché, souper*.

Frå og med 1917 var systemet for å ta mot og fornorska framandord frå latin/gresk, fransk og tysk, godt som fullstendig. For ord frå desse språka vart det no berre spørsmål om ein ønskte ein norsk skrivemåte eller ikkje.

I 1917 vart bokmålet opna for trekjønnsystemet. Men førebels fekk det lite verknad for framandorda. Dei framande substantiva var stort sett hankjønnsord. Det vart fastsett at somme framandord som før hadde hatt hokjønnsbøying på nynorsk, skulle bøyast som hankjønnsord. Mellom dei var *adresse, fane, karantene, maskin, planet, sjokolade*. Ord på *-isme* skulle også ha hankjønn.

På bokmål var inkjekjønnsorda delt i to grupper, dei som skulle ha fleirtal med *-er*, og dei som ikkje hadde ending i ubestemt fleirtal. Framandord med trykk på siste staving, t.d. *dokument*, høyrde til i første gruppa. På nynorsk hadde alle inkjekjønnsord lik bøying, bortsett frå nokre særgrupper framandord.

I nynorskrettskrivinga av 1917 er det ført opp fleire reglar enn for bokmålet. Det gjeld først og fremst ting som alt var fastsette for bokmål og som hadde vore praktiserte lenge i nynorsk, som *ks* for *x* osv. Dessutan heiter det at ein helst skal halda på *c* for */s/* i framlyd, men bruka *s* i innlyd.

Skrivemåten med *-a* i geografiske namn som før hadde hatt den tyske endinga *-en* på bokmål, vart innført i 1917: *Gallia, Arabia, Italia*.

I reformen vart det — som vanleg — teke omsyn til kva ein trudde folk kunne godta over litt tid. Somme vanlege framand-

ord vart difor ståande uendra i bokmål: *chef, cigar, geni, officer* o.a.

Framandord på norsk folkemåls grunn

Den store rettskrivingsendringa i mellomkrigstida kom i tretti-åra. I den var framandorda eit svært underordna spørsmål, men det vart likevel gjort eit par vedtak som sette merke etter seg.

I 1938 vart *s* innført for *c* i framlyd både på bokmål og nynorsk. Former som *sivil, sensor, sement, sirkel*, kom inn.

Det vart vedteke stavemåte for ca 200 framandord, oftast ein ny, men i somme tilfelle ei stadfesting av det som var: *attaché, champagne, champion, journalist* osv. I andre ord vart *sj* innført for *ti* (*aksje*), *sch* (*bransje*), *g* (*gasje, personasje*), *ch* (*sjef, sjekk*), *j* (*sjalu, sjeté*). Det vart og innført somme valfrie former, trass i at mandatet for rettskrivingsreformen var å skjera ned på talet med valfrie former. Det galdt *chance* el. *sjanse*, *charme* el. *sjarm*, *bridge* el. *bridsj*, *match* el. *metsj*, *saucisse* el. *såsiss*. Mellom dei valfrie har alle dei fornorska formene slått gjennom i bruk, unnateke *metsj* og *bridsj*.

Hovudregelen var som før å fornorska det vanlege, og la dei sjeldnare orda vera.

Somme framandord som før kunne ha fleire kjønn på nynorsk, vart no hankjønnsord: *pagode, periode, serenade* o.a. Til gjengjeld vart det valfritt hankjønn eller hokjønn for nokre ord på bokmål: mellom dei var *antenne, bombe, celle, drosje, presse* (*dags-*), *adresse, almanakk, art*.

Læreboknormalen og framandorda

Læreboknormalen av 1959 skulle først og fremst avgrensa utvalet av former til bruk i læremiddel. Men samstundes vart det gjort somme endringar i sjølve rettskrivingsnormalen, også for framandorda.

Før 1959 var det uklart om den greske diftongen *eu* skulle skrivast *eu* eller *ev*. Begge var brukte både på bokmål og

nynorsk, i nynorsk *ev* meir enn *eu*. Å bruka *ev* gav betre melding til norske lesarar om uttalen. Men *eu* var i samsvar med internasjonal skriveskikk.

I somme ord hadde *eu* fått uttale /øy/ og vart skriven *øy* (nøytral, farmasøyt). Her vart *øy* ståande. I andre ord vart *eu* den tillatne skrivemåten. Men dei vanlegaste orda fekk likestilt skrivemåte med *ev* (*eunukk/evnukk*, *neur-/nevr-*, *pseudo-/psevdo-*).

Mellom dei einskildorda som fekk fastsett skrivemåten for bokmål og nynorsk var det ein del framandord, og igjen var det noko nytt, noko status quo og eit par tilbaketog i høve til 1938. *bridge* og *match* vart eineformer att. *chassis* og *chaussé* vart ståande. Skrivemåtane *haik*, *kalif*, *maniky(r)e* og *manøver* vart fastsette.

I 1959 vart det og ført opp somme godkjende skrivemåtar som viser presset frå engelsk i etterkrigstida. *jamboree*, *pickles* og *service* kom inn som godkjende skrivemåtar.

I rettskrivingsarbeidet fram til og med 1938 var framandorda skilde ut som eiga gruppe. Om det ikkje vart sagt, var det likevel klart at ein såg på desse orda som ei gruppe som helst skulle gjennom ein tilpassingsprosess før dei kunne reknast som norske ord. I 1959 står framandorda oppførte innimellom norske ord som får fastsett skrivemåten, som einskildord. Det er mogleg at dette var uttrykk for at ein såg på framandorda på ein litt annan måte i 1959 enn i 1938, og ikkje lenger trekte ei så streng grense mellom norsk og unorsk ordtilfang.

Ein del ord med skiftande kjønn i dialektane fekk fastsett kjønn, mellom dei mange nyare framandord og lånord: *appelsin* (m), *bardun* (m), *brosjyre* (m), *kontrakt* (m), *pulje* (m) o.a.

For nynorsk vart det fastsett bøyingsystem for framandord med inkjekjønn av typen *akvarium* (*akvariet* — *akvarium* — *akvaria*) unnateke stoffnamn på *-ium* (*aluminium* — *aluminiumet*), for typen *album* (*albumet* — *album* — *albuma*) og *aktivum* (*aktivumet* — *aktiva* — *aktiva*).

I offisiell målbruk og avisspråket og fagspråket har verbalabstrakta på *-ing* fått stor plass etterkvart. Det gjeld også verba med endinga *-ere*, som ofte har ugjennomsiktig rot. På nynorsk

har desse verbalsubstantiva hokjønn. Det finst *-ing*-ord med hankjønn, men det er stort sett konkret. Frå 1959 har verbalabstrakta på *-ing* hatt valfritt hankjønn eller hokjønn på bokmål, og det har såleis blitt ei etter måten stor gruppe framandord som på nynorsk er, og på bokmål kan vera, hokjønnsord.

Normering av framandord i Norsk språknemnd og Norsk språkråd

Læreboknormalen av 1959, som alt er omtala, blei laga i regi av Norsk språknemnd, som blei skipa i 1952. Det var det første permanente offentlege organet til å ta seg av spørsmål-spørsmål som var skipa i Noreg.

I tillegg til vedtaka i læreboknormalen behandla Språknemnda ofte problem med framandord gjennom rådgjevingstenesta som nemnda dreiv. I samarbeidet mellom språknemndene har og framandorda vore oppe til drøfting, særskilt på møtet i Stockholm i 1955. Det vart det uttrykt ønske om å finna sams reglar for behandlinga av framandord i dei nordiske språka. Språknemnda tok opp arbeidet med å tilpassa terminologien for ulike fagområde til norsk, og her vart det og samarbeid mellom dei nordiske landa.

Svært mange nye termar har ein funne avløyserord for i norsken, eller laga omsetjingslån. Men i mange tilfelle blir framandordet tilpassa norske skrivereglar. Her kan det vera mange omsyn som gjer seg gjeldande, m.a. har det vore vanleg å søkja råd hjå norske fagfolk og i den svenske og danske språknemnda om skrivemåten. Eit oversyn av vedtaka om skrivemåten av einskildord frå 1959 til 1975 viser at dei svært ofte gjeld framandord, og at praksis har vore noko skiftande i fornorskinga.

Ein del ord har vorte heilt fornorska i skrivemåten, t.d. *appendiks, baskyl, benefisert, bulldogg, bumerang, gipyr, girlande, frilans, krasj, persiflasj, pissoar, pastisj, salisyl, sinders, trupp*.

Andre er fornorska delvis eller den framande skrivemåten har blitt godkjend: *akkviescere, benefice, brahman, bungalow,*

cisterne, design, acetyl, cosinus, ekstrinsik, ghetto, incitere, lektie, shorts, sweater, roastbiff, vaudeville.

Nokre få substantiv er komne inn frå engelsk i fleirtalsforma: *hands, sinders, tanks, tips, triks.*

Somme substantiv har fått valfritt kjønn, anten hankjønn/hokjønn: *novelle -a/-en* (bm) eller hankjønn/inkjekjønn: *bløff -en/-et, bordell -en/-et, formular -en/-et, lakk -en/-et.* Fleire substantiv på *-in* (*kaffein, musselin*) har valfritt hankjønn/inkjekjønn.

Ein del substantiv har fått dobbelform, ei fornorska form ved sida av den opphavlege. Døme: *tape/teip, suggesjon/suggestiøn, rassa/razzia, protesjé/protegeé, monter/montre, nickers/knickers, bauksitt/bauxitt, bursjoasi/bourgeoisie.*

Desse orda er behandla eitt for eitt. Det er mogleg at sjølve arbeidssituasjonen gjer det vanskeleg å følgja allmenne normer for fornorsking, slik det vart gjort ved dei større rettskrivingsreformane. Det er ikkje så lett å sjå om eit ord bør reknast som vanleg eller sjeldant når ein behandlar det isolert. Men like viktig har det vel vore om ordet har sjanse til å slå gjenom i fornorska form.

Her støyter ein mot den private normeringa som går for seg i t.d. pressa; kvar avis har bestemt seg for kva språknorm ho vil følgja, og dei som arbeider med språknormering har sjølv sagt ingen kontroll med kva for framlegg som blir tekne i bruk. Det same gjeld forlag, private selskap osv. I siste omgang blir det språkbrukarane sjølve som avgjer kva dei vil bruka, men det er igjen avhengig av kva dei er vane med så sjå på trykk.

Mitt eige inntrykk er likevel at pressa er velvillig instilt til fornorsking av framandord, kanskje meir no enn for femten—tjue år sidan.

Engelsk-amerikanske framandord

Ordtilfanget i engelsk-amerikansk fell grovt sett i to grupper, det som har germansk og det som har romansk opphav. Ord og ordelement frå den siste gruppa vert ofte omtala som internasjonale, — røter og avleiingsledd er kjende gjennom

fleire europeiske språk og har sams opphov i latinen, med ein tradisjon som frispråk for vitenskapane gjennom mange hundre-år. Uttrykk som *structural reform* eller *socio-linguistics* gliar lett over til *strukturereform* eller *sosiolingvistikk* — her har det norske språket eit system for å ta mot. For nordmenn flest er desse orda likevel framandord, sjølv om dei blir stava etter norske rettskrivingsprinsipp og tilpassa språksystemet elles, fordi rota er ugjennomsiktig. I seinare år har innvendingane mot uforståeleg ekspertpråk kome tett, og oftast er det dette ordtilfanget skytset blir retta mot.

Anleis er det med ord og uttrykk frå engelsk daglegtale. Det engelske rettskrivingssystemet er inkonsekvent, og sambandet mellom skrift og uttale er ikkje så fast som i norsk. Denne inkonsekvensen følgjer med på lasset når orda vandrar til nye språkmarknader. Sjølv om det er mykje likt mellom norsk og engelsk, er det så stor skilnad på uttalen at ein engelskmann truleg ville ha vondt for å kjenna att eit engelsk ord som var heilt assimilert i norsk. Det er særleg vokalane og diftongane som valdar problem. Ta uttalen av *a* i engelske ord. *Tanums store rettskrivningsordbok*, som fører opp ein god del engelske ord som er vanlege i Noreg, har følgjande uttalemarkeringar:

a = /a/ *cardigan* /kardigen/, *charter* /tsjate/.

a = /e/ *back* /bekk/, *bacon* /beken/, *blazer* /bleser/.

a = /ei/ *baseball* /beisbål/, *bookmaker* /bukmeiker/, *catering* /keitering/.

a = /æ/ *bag* /bægg/, *bandy* /bændi/, *caravan* /kærævæn/.

a = /å/ *crawl* /krål/, *squash* /skvåsj/.

Korleis fornorska anglisismane?

Korleis skal slike ord tilpassast norsk uttale, rettskriving og bøyingsystem?

Det finst døme på både ei fullstendig og ei delvis fornorsking av slike ord, som har slått gjennom. *trål* (trawl) vart innført i 1917. Etter same mønster kunne ein skriva *krål* og *skvåsj*. *r*-en i *crawl* blir alltid uttala som norsk /r/, det er danna verb *crawle* osv. Ein ville mista sambandet med det norske ordet

kravle, men det er vel eit samband som knapt eksisterer for andre enn språkkunnige.

Ein kan også fornorska ord delvis, og vona at det fører til ein stabil norsk uttale etter kvart. Når *crash* blir *krasj* på norsk, må ein rekna med at vokalen etterkvart blir uttala som /a/ og ikkje som engelsk /æ/. Dersom det ikkje er grunn til å endra konsonantane, kan det og skje at vokalane får norsk uttale etter kvart, som i *spurt*. Der har engelsk /ø/ og norsk /u/.

Det viser seg ofte at det tek litt tid før uttalen av framandord stabiliserer seg. Når den prosessen er ferdig, ville det kanskje ikkje vera så vanskeleg å fornorska. Ordet *bluff* vart lenge stava med *u* i Noreg, men i 1938 kom skrivemåten med *ø* inn, og den er no einerådande. Tanum oppgjev /tsjate/ som uttalen av *charter*. Ein vanlegare uttale i dag er /sjarter/. Dersom dette viser seg å vara, vil det vera rimeleg å bytta ut *ch* med *sj* — som i så mange andre framandord.

Eit problem som er større i dag enn for ein del år sidan, er at det framande skriftbiletet får betre høve til å setja seg fast fordi folk les mykje meir. Fotballspråket har døme på det. Det er vanskeleg å tenkja seg skrivemåten *køpp*, *bekk*, *åfsaid*, *gåll* for *cup*, *back*, *off-side*, *goal*, sjølv om uttalen er heilt stabil. Men verba *centre* og *counter* har blitt *sentre* og *kontre* utan problem.

Anglisismane og norsk bøyingsystem

Sjølv om eit engelsk ord kan vera vanskeleg å fornorska i seg sjølv, går det overveldande fleirtalet av ord greitt inn i det grammatiske systemet i norsk. Dei fleste er substantiv og får hankjønn på norsk. Dei fleste verbalsubstantiva på *-ing* får også hankjønn på bokmål, t.d. *clearing -en*, *casing -en*, *camping -en*, *coating -en*, *cutting -en*, men *fading -a* el. *-en*. På nynorsk har *camping*, *clearing* og *fading* hokjønn, men *cutting* hankjønn. Her har ein plassert orda etter skiljet mellom verbalabstrakt og konkret på *-ing*, og vel også etter kva kjønn desse orda har fått i daglegtalet.

Engelske tostavings verbalsubstantiv på *-ing* skil seg frå norske ved at dei har tonem 1, men dei norske har tonem 2.

Dersom ein fornorskar skrivemåten kjem truleg orda og til å skifta tonem, fordi tonem 1 er assosiert med den engelske skrivemåten, m.a.o. med at ordet ikkje er norsk. Det er rimeleg at eit tonemskifte også ville føra til at somme av orda får hokjønn i daglegtalen til mange nordmenn, slik at det blir aktuelt å gje fleire av orda hokjønn som mogleg bøyning på bokmål.

Eit mindre tal substantiv har fått inkjekjønn i norsk, t.d. *bacon, band*.

Dei fleste engelske verb er einstava. På norsk får dei infinitiv -e (bm) og -e/-a (nn), og går inn i den største klassa svake verb, med -a/-et (bm) og -a (nn) i fortid. Verb av romansk opphav som har fått kortform på engelsk får endinga -ere på norsk: *accept, constitute* blir *akseptere, konstituere*.

Adjektiv er ubøyelege til dei er integrerte i norsk, og ikkje kjennest som framandord lenger. Når det er skjedd blir dei bøyde etter norsk reglar. Korkje *gem* (av *game*) eller *kul* (av *cool*) er komne inn i ordbøkene enno, kanskje fordi dei kjennest som slang, men her er både skrivemåten og bøyings-systemet tilpassa norsk i vanleg språkbruk.

Så lenge eit engelsk substantiv kjennest framandt, får det ofte fleirtalsendinga -(e)s i vanleg språkbruk. Ein kan sjå både *hippies* og *hippier* på trykk, om kvarandre. Ei norsk popgruppe har litt på spøk kalla seg *Tre buserulls*, i tydeleg parallell til dei engelske popgruppenamna *The nn-s*.

Politikken for normering av desse orda har vore å venta og sjå. Dersom ordet glir inn og etter kvart får ein stabil norsk uttale, kanskje også ei norsk skriftform, blir det sanksjonert etter kvart i ordbøkene. Eksperiment har ein vore forsiktig med; *bridsj* og *metsj* slo ikkje gjennom, og har gått ut att. I staden er det innført valfrie fornorska eller framand form på ein del ord, i vona om at ein kan stryke den framande forma etter nokre år.

Haldninga til anglismane i Noreg

Sjølv om det fanst ein del engelske framandord i norsk før den andre verdskrigen, var det frå 1945 og utetter at storflaumen av orda kom, saman med ein flaum av nye produkt

og ny kunnskap, særleg i teknologien. Ofte kom ordet saman med tingen, verna som amerikansk varemerke; døme er *cola* (*Coca* eller *Pepsi*) *levis* (no uttala /leviss/ mellom ungdom). Sjølv om dei som selde varene hadde vilja, kunne dei ikkje endra orda.

Mengda med engelsk-amerikanske framandord skremde mange, ikkje minst dei som hadde det norske språket som fag og interesse. I 1965 var anglisismane i sals- og reklamespråket hovudemnet på årsmøtet i Norsk språknemnd. Referatet frå møtet gjev eit glimt av ei nokså utbreidd stemning på den tida.

Foredragshaldaren, direktør Kværk, peikte på at språksituasjonen i Noreg var ustø. Det letta påverknaden frå engelsk-amerikanske ord. Dessutan hevda han at vanlege folk, særleg ungdommen, slett ikkje var fiendtlege til engelsk. Engelsk/amerikansk var språket til dei som vann den andre verds-krigen. Han meinte at mange medvite angliserte språket sitt, og reklame- og salsfolk kunne berre merka seg det og retta seg etter det. Det var ikkje deira oppgåve å driva språknormering.

Debatten etterpå verkar i referat heller dyster. Fleire meinte det var fare for at engelsk kunne bli hovudspråket i Noreg før altfor lang tid var gått, sjølv om det var ei utvikling dei ville gjera sitt til å motarbeida.

Ser vi tilbake i dag, er det nok mykje som tyder på at foredragshaldaren hadde eit viktig poeng når han peikte på *haldninga* til dei nye orda. Synet på USA og alt USA står for har endra seg mykje, og nordmennene har m.a. vore gjennom EF-striden, som fekk mange til å setja meir pris på eige språk og kultur. I dag er det vel ingen som trur at soga om det norske språket nærmar seg slutten. I staden opplever vi at norsk blir brukt på område der engelsk var einerådande for 15 år sidan, t.d. i populærmusikken. For kort tid sidan kom det ei rockeplate med tittelen *Noregs heitaste* . . . I musikarmiljøet går det og føre seg ei tilfeldig og spontan fornorsking av framandord — ein kan sjå handskrivne plakatar om *rokke*-konsert, *pønkkveld* o.a. Det er ikkje lenger eit sikkert salsfremjande middel å bruka engelske namn på varer. Tvert imot har det blitt eit problem å finna eit norsk avløyсарord for *potetchips* fordi *potetløv* alt er oppteke som varemerke.

Har fornorskingspolitikken nådd fram?

Har Noreg lykkast i å få ut dei framande bokstavane og tilpassa framandorda norske uttale- og skrivereglar?

Langt på veg har vi vel det. Eg tok ei stikkprøve i ei norsk dagsavis (Dagbladet 21.4.80). Her fann eg følgjande ord med avvik mellom form og uttale etter norske reglar: *jazz, nachspiel, nazisme, scene, cembalo, centimeter, show, rock, dobbelsculler, walk-over, ajour, back, sidehalf, matchvinner, score, cupfinale, jamsession, off-side-taktikk, debut*. Om ein ser bort frå spørsmålet om bindestrek og særskriving/samanskriving, er alle desse skrivemåtane å finna i *Tanums store rettskrivningsordbok* (1979), og må reknast som godtakande. Det er mindre enn eit ord pr side (24 ss). Dessutan fann eg *come-back, oxymoron* og *velociped*, men her markerte journalisten ved utheving at han brukte eit ikkje-norsk ord. Ein del av orda stod fleire gonger. Likevel er ikkje dette mykje. Fornorska framandord var det derimot tett av, særleg på dei politiske sidene.

Vi har eit system for å ta mot framandord frå latin/gresk og fransk og tysk, og det er så velkjend at skrivande folk bruker det utan å spørja etter vedtak i Språkrådet. Eg noterte nyleg under eit fjernsynsprogram at *encephalogram, encephaline, naloxone* utan vidare var omskrive av tekstaren til *enkefalogram, enkefalin* og *nalokson*. Slike døme finst det mange av.

Synet på normering før og no

Haldninga til normering av framandord har endra seg sidan arbeidet tok til for godt over 100 år sidan.

Inntil langt inn i dette hundreåret skilde språknormerarane mellom ønskjelege og ikkje ønskjelege framandord. Ord vi ville ha, skulle fornorskast, dei andre skulle stå i framandstavemåte. Slik kunne ein kanskje halda dei ute av språket. Fagspråket kunne godt ha store innslag av framandord. Det faglege miljøet i Noreg var likevel så lite at fagfolk måtte lesa litteratur på framande mål. Då kunne det vera like greitt om fagorda hadde sams stavemåte overalt.

Skrivemåten av framandord 1907 til i dag

Matias Skards ordliste galdt for nynorsk, Aars, og Hofgaard, Retskrivningsregler, for bokmål. Frå 1917 var skrivemåten for desse framandorda lik på bokmål og nynorsk. — tyder at ordet ikkje står oppført.

Aars, Hofgaard Retskrivnings- regler 1907	Matias Skard Nynorsk ordbok 1911	Rettskrivinga 1917
—	—	akseptere
—	atelier	atelier
—	bensin	bensin
—	—	—
—	buljong	buljong
—	—	brosjyre
budget	budgett	budgett
byraa (bureau)	byraa	byrå
chauffør	—	chauffør
check	—	check
chef	sjef	chef
cykkel	—	sykkel
—	—	diskusjon
engagement	—	engagement
excentrisk	—	excentrisk
fasade (facade)	fasade	fasade
—	—	gerilja
—	—	—
interview	—	intervju
jaloux	—	sjalu
konferanse (ence)	—	konferanse
kostyme	—	kostyme
mansjet	—	mansjett
—	—	—
—	—	majones
—	nasjon	nasjon
refleksion	—	refleksjon
ressurs	—	ressurs
resonnement	—	resonnement
social	—	social(ist)
sukces	—	sukces
—	—	—
toilet	—	toalett
—	—	—
sink	sink	sink

Rettskrivinga 1938	Rettskrivinga 1959	Tanums store rettskrivnings- ordbok 1979
akseptere	akseptere	akseptere
atelier	atelier	atelier
bensin	bensin	bensin
—	—	bløffe
buljong	buljong	buljong
—	brosjyre	brosjyre
budsjett	budsjett	budsjett
—	byrå	byrå
sjåfør	sjåfør	sjåfør
sjekk	sjekk	sjekk
sjef	sjef	sjef
—	sykkel	sykkel
—	diskusjon	diskusjon
engasjement	engasjement	engasjement
eksentrisk	eksentrisk	eksentrisk
—	fasade	fasade
—	gerilja	gerilja
—	—	hets
—	handikap	handikap
—	intervju	intervju
—	sjalu	sjalu
—	konferanse	konferanse
—	kostyme	kostyme
—	mansjett	mansjett
—	mannequin	mannekeng el. mannequin
—	majones	majones
—	nasjon	nasjon
—	refleksjon	refleksjon
—	ressurs	ressurs
—	resonnement	resonnement
sosial	sosial	sosial
suksess el. succès	suksess el. succès	suksess el. succès
—	—	tape el. teip
—	toalett	toalett
—	vaier el. wire	vaier el. wire
—	sink	sink

Ein føresetnad for eit slikt syn måtte vera at det var *mogleg* å regulera tilgangen på framandord, å sortera, fortolla og avvisa ved grensa til riket. Før var det slik i alle fall i større grad enn no. Den gongen flaut informasjonen seinare og i trongare kanalar. I dag er tilgangen på bøker, filmar, fjernsynsprogram o.a. frå alle kantar av verda så enorm at ingen kan styra eller sortera han, og dermed kjem dei framande språka inn over oss også.

I dag kan ein sjå at spørsmålet om kva som er ønskjeleg å ta inn av framandord, og spørsmålet om fornorsking, ikkje er det same. Det går an å fornorska meir eller mindre automatisk og likevel motarbeida overdriven bruk av unorsk språktilfang. Kommunikasjon i skrift her i landet dreier seg om kommunikasjon til norsktalande, stort sett, og då må ein halda seg til det som gjev meining og når fram i det norske språksamfunnet. Noko anna er at den som brukar eit framandt ord, bør kunna gjera det utan å bryta med det norske språkssystemet.

Om skrivemåte og bøyning av fremmedord i islandsk

Av *Jón Hilmar Jónsson*

Det er en velkjent sak, som gjerne blir understreket når islandsk språkutvikling og språkpolitikk blir drøftet, hvor lite fremmed språkpåvirkning har gjort seg gjeldende i moderne islandsk. Den restriktive holdning overfor fremmedord har vært av avgjørende betydning for språkets utvikling i den siste tiden, hvor behovet for nye ord og betegnelser for en stor del er blitt dekket ved bruk av språkets egne midler, ikke minst med de tallrike nydannelser. Det er sikkert forskjellige faktorer som har bidratt til at islandsk på denne måte har skilt seg fra andre nordiske språk når det gjelder innstillingen til fremmedord. De sosiale, kulturelle og politiske forhold i det 19. århundre skapte en sterk språkpuristisk bevegelse som fortsatt har en sterk innflytelse. Selv om språkpurismen som ideologi ikke har den samme tilslutningen som før, og det er blitt vanskeligere å gripe inn i språkutviklingen med puristiske tiltak, så har språkpurismen en veldig sterk stilling for så vidt som mange av dens idéer er strukturelt sterkt forankret i språket.¹

Men det er en viss fare for å overvurdere denne siden av språkutviklingen. Til tross for en sterk motstand mot fremmed påvirkning fins det en betydelig mengde fremmedord i islandsk. Men det er klart at fremmedord på grunn av de spesielle språkforhold på mange måter har en annen stilling i islandsk enn i de øvrige nordiske språk. Her blir oppmerksomheten rettet mot to sider ved fremmedordenes integrasjon i islandsk, nemlig skrivemåte og bøyning. Ennå fins det ingen omfattende undersøkelse av fremmedord i moderne islandsk. Det må derfor understrekes at det her ikke kan dreie seg om noen utførlig redegjørelse for dette emnet. Det mangler ikke minst

opplysninger om fremmedordenes stilling i språksamfunnet, hvilken innstilling de enkelte grupper i samfunnet har til fremmedord, og om deres bruk og integrasjon i de forskjellige stilarter. Men det er klart at det fins ulike typer fremmedord, noen blir godkjent av de fleste grupper i samfunnet og blir brukt i ulik stilsammenheng, andre blir bare godkjent av visse sosiale grupper og stilarter. Denne språksosiale forskjell i bruk av fremmedord synes i mange tilfeller å stå i forbindelse med den strukturelle integrasjon, slik at fremmedord med et bredt bruksområde er bedre tilpasset språkssystemet enn de som har et sterkt begrenset bruksfelt. Ved vurderingen av fremmedordenes strukturelle tilpasning er det i hvert fall viktig også å ta et visst hensyn til sosiale aspekter. Når det gjelder de fremmedord som blir nevnt her, så representerer de ikke noen ensartet gruppe, men den største delen av dem tilhører dagligtalen, mens fagord og andre fremmedord av spesiell semantisk karakter stort sett ikke blir tatt med.

Det er viktig å nevne at islandsk ikke skiller mellom *fremmedord* og *lånord*, begrepet *tökuorð* omfatter både assimilererte og uassimilererte ord. Inndelingen i fremmedord og lånord synes for øvrig å være tvilsom, ikke minst fordi den legger en altfor ensidig vekt på formelle kriterier uten å ta hensyn til aspekter som gjelder bruken av de enkelte ord. Her vil denne inndelingen ikke bli fulgt; mange av de ord som blir nevnt, ville etter de tradisjonelle kriterier bli klassifisert som lånord. Mange av de fremmedord som er vanlige i dagligtale, har en begrenset adgang til visse stilarter. De kan bl.a. være sjeldne i skriftspråket. Noen av dem har derfor ingen etablert skriftform. Det gjenspeiler ellers generelt språksamfunnets reserverte holdning overfor fremmedord i hvor stor grad slike ord blir unngått i skriftspråket. Det fremmede vitenskapelige og faglige vokabular som er vanlig i talespråket, blir i skriftspråket for en stor del erstattet av islandske ord. Det samme gjelder for dagligspråket, en stor del av dagligtalens fremmedord blir ikke godkjent som skriftspråk. Fremmedordene blir også for det meste holdt utenfor rettskrivingen. I islandske rettskrivingsregler, lærebøker og ordbøker blir det ikke tatt noen klar stilling til spørsmålet om skrivemåten av fremmed-

ord. Det fins heller ikke noen islandsk fremmedordbok. Det er derfor vanskelig å gjøre seg et klart bilde av den skrivemåte som gjelder for fremmedord i islandsk.

Skrivemåten av fremmedord er naturligvis avhengig av fremmedordenes lydstruktur og den lydlige tilpasning til språket. Stort sett tilpasser fremmedordene seg det islandske fonem-system, slik at de ikke fører til nye fonemer eller allofoner, selv om de i enkelte tilfeller viser en lyddistribusjon som avviker fra språkets fonotaktiske regler. Men i prinsippet får fremmedordene en islandsk lydform som innebærer den enklest mulige tilpasning til det islandske lydsystem, og de får en skriftform som gjengir denne islandske lydformen: *djobb* (eng. job), *djús* (eng. juice), *tékkur/tékki* (eng. cheque), *blöff* (eng. bluff), *séni* (geni), *teip* (eng. tape), *næs* (eng. nice), *pleis* (eng. place). Enkelte ord har en skriftform som viser visse trekk fra det fremmede skriftbildet, men slike avvik overgår vanligvis ikke kravet om at skrivemåten skal gjengi den islandske lydformen (*sýstem*, *týpa* har "ý" i samsvar med skrivemåten i det långivende språk, *ídjót* har "d" i en stilling hvor dental plosiv ellers blir gjengitt med "t"). Fra dette hovedprinsippet fins det bare noen få unntak, hvor skrivemåten i den grad er fremmed, at den står i motsetning til den islandske lydformen. Eksempler på dette er skriftformene *jass/jazz* og *bridge*, som riktignok konkurrerer med de islandske skriftformer *djass* og *bridds*. Muligens spiller semantiske faktorer her en viss rolle, *jazz* og *bridge* har en viss særstilling som benevnelser med en sterk fremmedkarakter.

Kravet om samsvar mellom skrivemåte og islandsk lydform bidrar sikkert til å hindre fremmedordenes adgang til skriftspråket. En del fremmedord kan bare brukes i skriftspråket som markerte sitatord. Blant slike ord er det engelske ordet "guide", som er nokså vanlig i talespråket, men den skriftformen som svarer til den islandske lydform, *gæd/gæt*, har ikke etablert seg, slik at det islandske synonym *leiðsögumaður* dominerer i skriftspråket.

For et språk som islandsk med et så komplisert bøyningssystem er bøyningen av fremmedord av spesiell interesse.² Det er vanskelig å bedømme i hvilken grad bøyningssystemets

kompleksitet i seg selv kan virke som en forhindrende faktor mot fremmedord, men bøyningssystemet krever en strukturell tilpasning som ikke alltid foregår helt automatisk. Også her står den strukturelle tilpasningen i en viss relasjon til de språk-sosiale forhold. Fremmedord som er dårlig tilpasset bøyningssystemet, blir vanligvis ikke akseptert i skriftspråket i samme grad som de som viser full tilpasning.

Substantivbøyningen i islandsk er veldig mangfoldig. Valtýr Guðmundsson regner med 13 forskjellige bøyningssklasser, 6 klasser av hankjønnsord, 5 klasser av hunkjønnsord og 2 klasser av intetkjønnsord.³ Innenfor enkelte klasser fins det også større eller mindre variasjoner. Bøyningen av fremmedord er ikke så variert. Bare noen få bøyningssmønstre trekker til seg de fleste fremmedord, mens andre er helt uproduktive. Det kan være vanskelig å avgjøre hva det er som bestemmer bøyningen av de enkelte fremmedord, men det dreier seg både om formelle og semantiske faktorer. Det er i og for seg naturlig at de største bøyningssklassene, de som viser størst produktivitet, tar til seg den største delen av fremmedordene. Men dessuten synes det å være en sterk tendens til å få til en så enkel bøyning som mulig, samtidig som fremmedordet i størst mulig grad beholder den struktur det har i det långivende språk. Disse prinsipper oppfyller den sterke intetkjønnsbøyningen, hvor nom.akk.sg., nom.akk.pl. er uten endelser. Det er nettopp denne klassen som synes å inneholde de fleste fremmedord: *sjokk*, *pleis*, *séni*, *hobbi*, *partí*, *prinsíp*, *alkóhól*, *vítamín*. Fremmedord med sterk hunkjønnsbøyning er forholdsvis få, og av semantiske grunner fins mange av dem ikke i flertall. I entall er denne bøyningen uten endelse i nom.akk.-dat. I de tilfeller hvor sterke hunkjønnsord tar flertallsbøyning, synes endelsen *-ir* (nom.akk.pl.) å dominere: *sort* — *sortir*, *törn* — *tarnir*, på den samme måte som i eldre lånord: *vakt* — *vaktir*, *vikt* — *viktir*, *lukt* — *luktir*. Av sterke hankjønnsord synes bare en klasse å være mottagelig for fremmedord, den som karakteriseres av endelsene *-er/-a* i nom./akk.pl.: *gír* — *gírar* (eng. gear), *trukkur* — *trukkar* (eng. truck), *stæll* — *stælar* (eng. style), *míkrófónn* — *míkrófónar*. Mange fremmedord tilpasser seg den svake hankjønnsbøy-

ningen: *séffi* (eng. chef), *gæi* (eng. guy), *jeppi* (eng. G. P., jeep). Blant disse ord er fremmedord på *-isti* og *-ismi*: *alkóhólisti*, *spesjalisti*, *túristi*; *kommúnismi*, *túrismi*. Mange fremmedord går også etter den svake hunkjønnsbøyningen: *grúppa*, *bremsa*, *sjoppa* (eng. shop). Opprinnelig tilhører bare noen få ord den svake intetkjønnsbøyningen, først og fremst noen ord for legemsdeler, bl.a. *auga*, *eyra*, *hjarta*. I det yngre språket har denne klassen fått noen fremmedord: *firma*, *skema*, *tema/þema*. Det spiller eventuelt en viss rolle at det dreier seg om en enkel bøyning, med entallsformer uten endelse. Men det er sikkert ikke mindre et annet prinsipp som har åpnet denne klassen for fremmedord. I mange tilfeller synes tilpasningen til et visst bøyningsmønster å være en underordnet avgjørelse i den strukturelle tilpasningsprosessen, den primære avgjørelsen består i kjønnsmarkeringen. Kjønnsmarkeringen synes ofte å være sterkt semantisk motivert, hvor semantisk beslektede ord fungerer som mønster. I *firma* kan man regne med en slik påvirkning fra synonymet *fyrirtæki*, som er intetkjønn. For *þema* kan det dreie seg om en tilsvarende påvirkning fra synonymet *efni*. Tilpasningen av visse fremmedord til den svake hankjønns- og hunkjønnsbøyningen viser enda bedre den primære status kjønnsmarkeringen har, hvor den kan føre til vesentlige strukturendringer i fremmedordet. Et eksempel på dette er *sjoppa*, som får hunkjønnsbøyning antagelig under sterk påvirkning fra de semantisk beslektede ord *búð* og *verslun*. Et annet eksempel er *jeppi*, som har hankjønnsbøyning på samme måte som hovedordet i det semantiske feltet, *bill*. Det samme gjelder for *trukkur*, som har sterk hankjønnsbøyning. Et annet svakt hankjønnsord er *séffi*, hvor kjønnsbestemmelsen sikkert er semantisk motivert, bl.a. fra synonymet *yfirmaður*.

I andre tilfeller er det snarere fremmedordets struktur som bestemmer kjønnet og dermed bøyningen. De fleste to- og flerstavelsesord med opprinnelig *-e* får svak hunkjønnsbøyning i islandsk: *bremsa*, *grúppa*, *baktería*. For *pólitík*, *kritík*, *taktík*, *tekník*, *traffík*, som alle er sterke hunkjønnsord, er det mulig å regne med en strukturell påvirkning fra hunkjønnsord som *brik*, *flik*, *tík*, *vík*.

Både semantiske og strukturelle faktorer synes altså å kunne bestemme hvilket kjønn og hvilken bøyning fremmede lånte substantiver får i islandsk. Under nøytrale forhold synes det å være en sterk tendens til at fremmedord får sterk intetkjønnsbøyning, som i det hele best bevarer ordets struktur i det långivende språk og samtidig sikrer en enkel bøyning. Men i enkelte tilfeller kan andre bøyingsmønster enda bedre oppfylle disse krav. Antagelig er det nettopp tendensen til en enkel bøyingsmåte som fører til at *bridds*, *djús*, *djass*, *trans* følger den sterke hankjønnsbøyningen. De fins ikke i flertall, og av strukturelle grunner blir de som hankjønnsord uten endelse i nom.sg. (som andre ord på *-s*: *lås*, *foss*, *dans*). Det som skiller fra intetkjønnsbøyningen er dativendelsen *-i*, som er obligatorisk for intetkjønnsord, men i mange tilfeller er valgfri i hankjønnsbøyningen.

Substantivbøyningen krever i prinsippet en vidtgående tilpasning av fremmedord. Det samme gjelder ikke for adjektivbøyningen. En del adjektiver er riktignok bøyingsmessig fullstendig assimilert, særlig adjektiver med en struktur som støtter assimileringen: *simpill* (jfr. *gamall*), *stabíll* (jfr. *gjöfull*, *ötull*), *pósitífur* (og andre fremmedord på *-tiv*). Men den største delen av fremmede lånte adjektiver viser en begrenset tilpasning til adjektivbøyningen og svarer dermed til den tradisjonelle definisjonen av fremmedord. Enstavelsesord som *seif* (eng. safe), *næs*, *smart*, *töff* (eng. tough), *röff* (eng. rough), *flott* følger i et begrenset omfang den sterke adjektivbøyningen og blir for det meste brukt ubøyd. Det samme gjelder for en rekke tostavelsesord: *normal*, *fatal*, *konkret*, *abstrakt*. Det fins variasjoner innenfor denne gruppen, noen ord er bedre assimilert enn andre. Slike ulikheter henger delvis sammen med en ufullkommen stilistisk integrasjon, de enkelte ord blir bedre assimilert etter som de vinner fotfeste i språket. Adjektivet *flott* kan f.eks. både brukes bøyd og ubøyd, mens andre adjektiver, f.eks. *seif*, neppe får bøyingsendelser. Men også interne faktorer i selve bøyingsstrukturen synes å virke imot assimilering. Det er f.eks. en tydelig motstand mot regelmessige omlydsformer i nom.sg.fem., nom.akk.pl.neutr. av adjektiver med *a* som stammevokal, *smart*, *normal* (dvs. mot formene

smört, *normöl/normul*), mens de lett antar forskjellige andre bøyningsformer: akk.sg.mask. *smartan*, nom.akk.sg.neutr. *normalt*.

Det er viktig i denne sammenheng at ubøyde adjektiver ikke er noen novasjon. Det fins i islandsk en rekke opprinnelige ubøyelige adjektiver, de fleste flerstavellesord på *-a*: *einmana* "ensom", *örmagna* "utmattet". I det yngre språket har det også oppstått en gruppe ubøyelige adjektiver på *-ó*, som er delvis vulgære forkortede sideformer til andre adjektiver: *sveitó*, *sveitalegur* "bondsk". Slike adjektiver bidrar sikkert til at så mange fremmede lånte adjektiver ikke tilpasser seg det regelmessige bøyningmønstrer.

Her er det gjentatte ganger blitt påpekt at fremmedord i islandsk viser en sterk tendens til en enkel bøyningmåte. Når det gjelder substantivene, kreves det også en vidtgående bøyningmessig tilpasning. Begge disse krav blir oppfylt ved bøyningen av fremmede lånte verb. I moderne islandsk tilpasser så å si alle fremmede verb seg den største klassen av svake verb, en klasse som ikke har noen indre bøyning og hvor dentalsuffikset ikke viser eller fremkaller noen variasjoner: *blöffa*, 1.pers.sg.pres. *ég blöffa*, 1.pers.sg.pret. *ég blöffaði*, sup. *blöffað* (eng. bluff), *grilla* — *grillaði* — *grillað* (eng. grill), *tékka* — *tékkaði* — *tékkað* (eng. check).

Noter

- 1 Se bl.a. Jakob Benediktsson. Aktuelle problemer i islandsk sprøgt. *Språk i Norden*. 1977. S. 33—42; Jón Hilmar Jónsson. Zur Sprachpolitik und Sprachpflege in Island. *Muttersprache*. 88. Jahrgang. 1978. S. 353—362.
- 2 Se Eyvindur Eiríksson. Beyging nokkurra enskra tökuorða í nútímaíslensku. *Mímir*. 23. 1975. S. 55—71.
- 3 Valtýr Guðmundsson. *Islandsk Grammatik, islandsk Nutidssprog*. København 1922.

Främmande ord i finskan

Av Anneli Rääkkälä

De främmande orden i finskan brukar indelas i tre grupper: allmänna lån, speciella lån och citatlån.

De allmänna lånen är helt anpassade till finskans ljudstruktur och böjningssystem. Ex. *kaappi* 'skåp', *pelata* 'spela', *luotsi* 'lots', *perjantai* 'fredag', som alla är lån från svenskan, har helt anpassat sig till finskan och är jämställda med ursprungligt finska ord.

Citatlånen skrivs och uttalas i allmänhet som i det långivande språket. I finskan används t.ex. citatlånen *after ski*, *cocktail*, *show*, *clearance*. Ofta avviker dessa ord fullständigt från finskan till uttal, ortografi och böjning. Detta har medfört att språkyärderna vanligen har förhållit sig avvisande till citatlån och försökt begränsa deras användning genom att anvisa finska motsvarigheter. Vi har de färskare exemplen *rooming in* → *vierihoito* och *compliance* → *hoitomyöntyyvyys*. I fackspråk används fler citatlån än i vanligt språkbruk i allmänhet.

De speciella lånen har anpassats till finska böjningsmönster men kan ha för finskan främmande fonem eller fonotax. I denna artikel skall speciallånen behandlas närmare.

Finskan anses vara ett i vissa avseenden föredömligt "enkelt" språk: finska skrivs som det uttalas och uttalas som det skrivs. Till denna överensstämmelse mellan uttal och skrift har lånen från främmande språk från olika tider också anslutits. Eftersom en sådan systematisk överensstämmelse sällan finns i det långivande språket, är det av stor betydelse om orden lånas enligt uttalet eller enligt stavningen i det långivande språket.

Internationella kulturoord har oftast lånats in i finskan ge-

nom svenskans förmedling och då vanligen i den form de har uttalats. Detta har lett till att kulturordens skriftbild i finskan oftast avviker rätt kraftigt från skriftbilden i andra språk. Avvikelserna beror på 1) vokal- och konsonantlängden, 2) substitution av för finskan främmande konsonanter och vokal-kombinationer, 3) hänsyn till finskans vokalharmoni, 4) anslutning av främmande ordstammar till finskans ordtyper och substituering av främmande ordslut och avledningar med finska avledningsändelser samt 5) den finska kasusböjningen.

Vokallängden

Ända sedan man först började fästa uppmärksamhet vid stavningen av främmande ord i finskan, har särskilt vokallängden gett anledning till bekymmer: skall vokalen i penultimastavel-sen enkel- eller dubbelskrivas? Härom grälade vid seklets början representanterna för minimibeteckningsprincipen och maximibeteckningsprincipen. Minimibeteckningsprincipens anhängare hänvisade till internationell praxis och hävdade att näst sista stavelsen skulle innehålla ett vokaltecken, medan maximibeteckningsprincipen med hänvisning till finskans uttal förordade dubbelteckning av vokalen.¹ Skulle man alltså skriva *filosofi* eller *filosoofi*, *moral* eller *moraali*? Ingendera principen såg ut att kunna slå igenom som sådan.

År 1904 lade Martti Airila i tidskriften *Virittäjä* fram ett kompromissförslag som huvudsakligen utgick från etymologiska utgångspunkter. Ordets stavning med lång eller kort vokal skulle bli beroende av hur ordet skrevs i latinet. Vid sökandet efter ursprungsformen skulle man inte nöja sig med det närmast långgivande språket, utan gå tillbaka till det primärt långgivande, vanligen latin eller grekiska.

Martti Airila såg själv svagheterna i sitt förslag: det är ju inte möjligt att reda ut alla ords etymologi, och vissa ord ss. kemiska termer är helt konstruerade. Dessutom fordrar den etymologiska principen utredningar som oftast blir alltför omständliga med tanke på praktiska rättstavningsregler. Airila medgav att den etymologiska principen inte var idealisk som rättstavningsprincip, men kanske ändå den bästa tillbudsstän-

de. Det är Airilas principer som i dag ligger till grund för stavningen av de främmande orden.

Helt mödölöst har principens etablering dock inte gått. Minibeteckningsprincipens anhängare vann understöd för sin åsikt på Kotikielen seuras (Hemspråkssällskapet) möte år 1906 och deras beteckningssystem följdes sedan i vissa uppslagsverk och t.ex. i medicinskt termskapande. Stavningspraxis var alltså vacklande under flera decennier men numera är kompromissprincipen helt allenaådande och de slutgiltiga stavningsprinciperna kodifierades 1973 i Nykysuomen sivistysanakirja (Ordbok över främmande ord i nufinskan) som redigerades på Institutionen för nufinska, den finska språkbyråns föregångare.

Lånordens vokaler betecknas i finskan efter deras etymologi (inte de enskilda ordens utan ordtypernas), enligt följande.

1) Första stavelsen har vanligen långt vokalljud och dubbel-skriven vokal, om det långivande språket har lång vokal med huvudtryck, ex. *beeta*, *geeni*, *fyysikko*, *leegio*, *saaga*, *tuubi*. Första stavelsens vokal är kort om det långivande språket har kort vokal, ex. *mikrobi*, *fanaatikko*.

2) I främmande ord har vanligen nästsista stavelsen lång vokal. Tillägg av finska avledningsändelser inverkar inte på vokallängden. I finskan skriver man *labiaali* — *labiaalistua* 'labialiseras', *politiikka* — *poliittinen* 'politisk', *moraali* (men *moralisti*), *radikaali* (men *radikalismi*).

Till denna huvudregel finns följande undantag:

a) Nästsista stavelsen i de främmande orden är kort om den följs av *b*, *d*, *f* eller *g*: *ameba*, *reseda*, *paragrafi*, *strategi*, *psykologi*. Vokalen är dock lång före elementen *beli*, *beri* och *deri*: *paraabeli*, *makaaberi*, *kateederi*.

b) I nästsista stavelsen är *o* kort i förbindelsen *oli*, *omi*, *oni*, *ori* och *ovi*: *alkoholi*, *diplomi*, *neutroni*, *meteori*, *alkovi*.

c) I ord som slutar på *-io* har föregående stavelse lång vokal, utom *i* som är kort: *akvaario*, *adheesio*, *korroosio*, *illuustio*; *televisio*, *kompositio*. Undantagen a) och b) tillämpas före c): *intermedio*, *privilegio*, *auditorio*.

d) I ord som slutar på *-ia* har föregående stavelse alltid kort

vokal: *aralia, kleptomania, hygienia, skitsofrenia.*

- e) Nästsista stavelsens vokal är kort även före konsonantgrupp: *alkoholisti, kommunisti, bulevardi.*

Eftersom vokallängden alltså är avhängig av stavelsens plats, kan samma ordelement uppträda än med lång, än med kort vokal: *graafinen* 'grafisk', men *typografia.*

Konsonantlängden

I lånorden skrivs *k, p, t* och *s* enkelt framför en avledningsändelse av främmande ursprung och dubbelt framför finsk ändelsevokal eller avledningsändelse, t.ex. *psykke* — *psykkinen, hierarkia* — *hierarkkinen, diplomatia* — *diplomaattinen, instrumentti, ambulanssi.* Efter lång vokal har *s* dock inte dubbeltecknats: *synteesi, aprikoosi, metastaaasi.*

Ett undantag till föregående är att *k, p, t* alltid dubbeltecknas före *-eli, -eri* och *-ori*, trots att dessa avledningar har främmande ursprung: *tuberkkeli, eetteri, preparaattori.*

Verbavledningen *-(s)oida* är ett specialfall. Den är ursprunglig i t.ex. orden *haravoida* 'kratta', *hopeoida* 'försilvra' och *hedelmöidä* 'sätta frukt', men har tagits i bruk i lånord som motsvarighet till svenskans *-era* och tyskans *-ieren*. I lånorden har ändelsen dock samma konsekvenser för uttalet som utifrån lånade avledningsändelser, dvs. *-(s)oida* föregås av enkelt *k, p, t* och *s*, såsom i *synkopoida* av *synkooppi, dramatisoida* av *dramaattinen.*

Substitution av främmande konsonanter

I speciallånen kan för finskan främmande konsonantfonem (*b, d, f, g* och *š*) samt konsonantgrupper förekomma. Motsvarigheten mellan uttal och skrift leder till 1) att varje fonem motsvaras av en och samma bokstav och 2) att varje bokstav motsvaras av ett och samma fonem, samt 3) att man i finskan inte skriver ut bokstäver som inte också uttalas. De enda avstegen från motsvarighetsprincipen i ursprungligt finska ord gäller *ŋ*-ljudet (*kengät* uttalas /kenŋät/) och konsonantförlängningen efter vissa former (*Sadeniemi* uttalas /sadenniemi/, *pyyheliina* /pyyhelliina/).

Av regel 1 följer att latinets konsonantförbindelse *ph*, som uttalas som *f* skrivs som *f* i finskan: *fosfori*, *foneemi*, *lymfaahtinen*. Samma regel leder till att väsljudet skrivs med *š*, inte *sh*, vilket dock ofta förekommer. Man bör alltså skriva *šaahi* 'shah', *šakki* 'schack' och *šokki* 'chock'. En strävan till förenkling av såväl uttal som stavning har lett till att *š* så långt möjligt har ersatts med *s*, t.ex. i *sekki* 'check', *montaasi* 'montage', *prestiisi* 'prestige', *attasea* 'attaché', *hasis* 'haschisch'.

Regel 2 uttrycker att en förbindelse av två ljud inte kan betecknas med en bokstav. Finskan använder således varken *x* eller *z*. De långivande språkens *x* ersätts med *ks*, som i *ekstrakti* och *taksi*. I avledning av *proprier* bevaras dock *x*, t.ex. i *marxilaisuus*, *texasilainen*. Visavi *z* är regeln inte så undantagslös. Vanligen ersätts alltså *z* med *ts*, som i *entsyymi*, men i några ovanliga ord bibehålls *z* initialt, t.ex. i *zoologia*, *zoofobia*, *protozoa* samt i *zeniitti* och *zloty*.

Regel 3 medför att det stumma *h*:et (efter *c*, *t* och *r*) i ursprungligen latinska ord såsom *hypothalamus*, *asthma* och *chirurgia* faller i finskan. Vi får *hypotalamus*, *astma* och *kirurgia*.

Bokstaven *c* saknas även i det egentliga finska alfabetet. Den ersätts med *k* framför bakre vokal eller annan konsonant, med *s* framför främre vokal enligt senlatinskt uttal. Vi får *kaasus*, *kulttuuri*, *klientti* och *sello*, *sivilli*, *sitaatti*. I en del ord av grekiskt ursprung kan dock *k* förekomma även framför främre vokal, ex. *kentauri*, *kerberos*, *kyklooppi*.

I nyare främmande ord ersätts *c* med *k* eller *s* efter uttalet: *krooli* (eng. *crawl*), *kabaree* (fr. *cabaret*), *sifonki* (fr. *chiffon*).

Vokalharmonin

Ett karaktäristiskt drag för det finska språket är vokalharmonin, dvs. att det i ett osammansatt ord kan ingå vokaler endast ur en serie, antingen den bakre (*a*, *o*, *u*) eller den främre (*ä*, *ö*, *y*). Vokalerna *i* och *e* som fonetiskt hör till serien främre vokaler kan kombineras med båda serierna. Vokalharmonin påverkar både kasusändelserna och avledningsändelserna: det heter *talo-ssa* 'i huset' men *kylä-ssä* 'i byn', *mita-ton*

'måttlös', men *mitä-tön* 'obetydlig'. Finskans kasusändelser fogas till främmande ord enligt vokalharmonins regler. Vi har t.ex. partitivformerna *ateljeeta* och *fileeta*.

Främmande ord med både bakre vokal *a, o, u* och främre vokal *ä, ö, y* står i konflikt med finskans ljudstruktur. I dessa fall tillämpas vokalharmonin så att den sista vokalen i orden avgör bl.a. kasusändelsens vokal: *miljonäärillä, lyyralla*. Vacklan kan förekomma vid *y*: *analyysi-ssa/-ssä, hypofyyysi-lla/-llä*.

I sammansatta finska ord är det sammansättningsens senare led som avgör: *pöytäkirjassa* ('i protokollet', ordagrant eg. 'i bordboken'), *kirjoituspöydällä* ('på skrivbordet'). Däremot behandlas sammansatta lånord som enkla: man böjer sålunda *tekstissä* men *kontekstissa, verbinä* men *adverbina*.

Vokalismen haltar ibland i de främmande orden eftersom orden har inlånats genom olika språks förmedling. Via franska har former med främre vokal kommit in: *primäärinen, humanitärinen, visköösi*. Språkvården föredrar dock former med bakre vokal, eftersom de mera direkt återspeglar förhållandet i latinet: *primaarinen, humanitaarinen, viskoosi*.

Främmande ordslut och avledningsändelser

Finskans ord slutar på vokal eller på de dentala konsonanterna *n, t, s, r* eller *l* (ordnade efter frekvens). För andra ordtyper finns det alltså inte böjningsmodeller i finskan. Därför anpassas de inlånade orden till finskan, vanligen genom att en vokal fogas till ordslutet. På detta sätt har t.ex. följande främmande ordelement fått sina finska motsvarigheter: *-al, -ad, -el, -in, -iv, -ur, -yl, -ism, -ist, -är, -ör* motsvaras av *-aali, -adi, -eeli, -iini, -iivi, -uuri, -yyli, -ismi, -isti, -aari/ääri, -ööri*, t.ex. i orden *ideaali, serenadi, paneeli, kokaiini, passiivi, kulttuuri, molekyyli, kommunismi, imperialisti, vulgaari, amatööri*. Grundämnenas namn kan dock sluta på *-m*: *kalium, kalsium, natrium*.

Inom språkvården finns en strävan att ersätta de främmande avledningsändelserna i inlånade ord med finska:

a) De egenskapsbetecknande adjektivavledningarna på *-eetti* av svenskans *-et* ersätts med *-uus* eller *-us*, ex. *aktiivisuus*,

seksuaalisuus, neutraalisuus. Fortfarande förekommer dock ord som *kaliteetti, puberteetti*.

b) De ur svenskan inlånade adjektiven på *-elli* rekommenderar man ersätta med avledningsändelsen *-aainen*, ex. *aktuaalinen, funktionaalinen, traditionaalinen*.

c) De svenska verben på *-era* och de tyska på *-ieren* har ursprungligen lånats in i former som slutar på *-isoida* och *-isoitua*. Nu rekommenderas så vitt möjligt kortare avledningar. Om grundordet är ett adjektiv rekommenderas avledningar på *-istaa* och *-istua*, ex. *aktuaalistaa, normaalistaa*, om grundordet är ett substantiv, rekommenderas *-oida* och *-oitua*, ex. *symboloida, teorioida*.

Lånordens böjning

Lånorden anpassar sig till finskans kasusböjning. Såsom ovan visats följer kasusändelsevokalen vokalharmonins regler. De främmande ordens böjningsstammar har anpassats till de finska ordens, och sålunda inträffar samma förändringar i deras ordstammar som i finska ords, dvs. de är underkastade stadväxling (t.ex. *politiikka — politiikan*). De enkla konsonanterna i nyare lånord undergår dock inte stadväxling, ex. *auto — auton* 'bil', *toti — totin* 'toddy'. Enligt finskans stadväxlingsregler hade man väntat sig formerna *audon, todin*. Till de för finskan främmande orden med konsonantslut fogas ett *i* för att bilda böjningsstammen, varefter ordet kan böjas som andra finska ord: *natrium — natriumia, kalsium — kalsiumissa*.

Not

1 Huvudtrycket i finskan är alltid på första stavelsen och bitrycket vanligen på tredje.

Språkvårdens kanaler

Av Catharina Grünbaum

Vid språkmötet 1978 diskuterades principerna för de nordiska språknämndernas rådgivning. (Inläggen finns återgivna i Språk i Norden 1979.) En naturlig fortsättning på den diskussionen var frågan om på vilket sätt och på vilka vägar språkvården når ut med sina rekommendationer — ”språkvårdens kanaler”. Följande översikt utgår från diskussionen vid de nordiska språknämndernas möte 1979 i Gentofte.

Vilka bedriver språkvård i Norden?

De organ som har inrättats särskilt för vården av allmänspråket i de nordiska länderna är språknämnderna och motsvarande organisationer. För fackspråken svarar de nordiska terminologiorganen. Men verksamhet i språkvårdande eller på annat sätt språkstyrande syfte bedrivs även av andra, såväl enskilda som institutioner, mer eller mindre medvetet och med större eller mindre sakkunskap.

Språkforskaren Peder Skyum-Nielsen har gjort en indelning av dessa språkvårdens olika nivåer med avseende på Danmark. Med vissa modifikationer kan denna uppställning tillämpas även på det övriga Norden.

1. lekmän — t.ex. vanliga människor som tillhåller sin närmaste omgivning att säga eller skriva si eller så
2. offentliga och privata arbetsplatser — med mer eller mindre kodifierade regler för språkbruket där
3. textbehandlingscentraler (på vilka den egentliga språkvården dessvärre inte tycks ha något inflytande)
4. reklam- och informationsföretag
5. språkpolitiska intressegrupper (gäller i särskilt hög grad Norge)

6. sekreterar- och handelsinstitut
7. skolmyndigheterna och skolan — från förskolan till vuxenutbildningen och universitetsutbildningen
8. lärarutbildningen och journalistutbildningen
9. press, radio-tv; journalister, uppläsare
10. författare
11. bokförlag
12. frilansande språk- och kommunikationskonsulter (med växlande slag av utbildning. I Sverige finns f.n. en grupp om 18 språkkonsulter med 2-årig specialutbildning vid universitetet)
13. myndigheter med språkvårdande, språkskapande eller språkpåverkande funktion (t.ex. Statsrådets translatorsbyrå i Finland)
14. språkexperter i offentlig förvaltning. (I Sverige i Statsrådsberedningen, på Statskontoret och på Riksskatteverket. Flera liknande tjänster hos andra myndigheter torde bli aktuella. I Norge har man särskilda språkkonsulter för lagspråket och för radio-tv, och det har föreslagits att Forbruker- og administrasjonsdepartementet skall inrätta liknande tjänster)
15. språkvetenskapens och språkvårdens språkhandledningar: ordböcker och ordlistor, handböcker, grammatikor m.m.
16. akademier och språkvårdande sällskap (i Sverige t.ex. Svenska Akademien och Språkvårdssamfundet)
17. terminologi- och fackspråksorgan (i Danmark Terminologigruppen, i Finland Centralen för teknisk terminologi (TSK), på Island Islands ingenjörsförening och flera fackföreningars ordutskott, i Norge Rådet for teknisk terminologi (RTT), i Sverige Tekniska nomenklaturcentralen (TNC). Dessutom de nordiska standardiseringsorganen)
18. språknämnder (Dansk Sprognævn, Finska språkbyrån, Svenska språkbyrån i Finland, Fróðskaparsetur Føroya och Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags, Grønlands Sprog- og Retskrivningsudvalg, Íslensk málnefnd, Norsk språkråd, Samisk språknemnd, Svenska språknämnden, Sverigefinska språknämnden)

Därutöver skall nämnas nordisk och internationell verksamhet, t.ex. det nordiska språk- och kultursamarbetet, särskilt Nordiska språksekretariatets verksamhet, Danmarks språkpolitiska arbete i EG samt samarbetet mellan olika internationella organ, särskilt i terminologifrågor.

Denna framställning kommer att främst koncentreras kring kanalerna för den institutionaliserade språkvården, dvs. språknämnderna och terminologiorganen samt akademier, ordboksredaktioner o.d. Det är inom organ av detta slag som den grundläggande språkvården bedrivs, och det är sådana organ som tillhandahåller de normer som via olika kanaler når språkbrukarna. Rätt stort utrymme kommer att ägnas språknämndernas betydelse som språkliga påverkare. Språknämnderna är ju de organ som ytterst svarar för vården av allmänspråket ur detta språks alla aspekter.

Olika slag av kanaler

De kanaler genom vilka språkvården når ut till språkbrukarna är t.ex. rådgivningsservice, ordböcker och andra publikationer, skolundervisningen, språkbehandlingskurser, radio-tv, pressen. Här kan man skilja mellan sådana kanaler där det är språkbrukarna som spelar den aktiva, uppsökande rollen och sådana där det är språkvården eller dess ombud som tar initiativet.

Till den första gruppen hör sådana kanaler som rådgivningen i brev eller telefon, kurser, föreläsningar o.d. Här är det språkbrukarna själva som ringer upp eller skriver och ber om råd eller som efterlyser undervisning och anmäler sig till den när den erbjuds. I sådana fall uppstår direkt kontakt mellan språkvården och språkbrukarna. Det är också på eget initiativ, på grund av ett behov av upplysning i språkfrågor, som språkbrukarna anlitar ordböcker och språkriktighetshandböcker. I alla de här fallen är det de rådfrågande som gör kanalerna till kanaler: utan rådfrågning ingen rådgivning.

Språkspalter i pressen och språkprogram i radio-tv når både en aktivt språkintresserad publik och en passiv, som mera händelsevis utsätts för vad språkvården har att meddela men som kanske ändå påverkas.

I alla dessa slag av kanaler, liksom genom språktidskrifter (för en aktivt intresserad skara prenumeranter) och direkt riktade informationsblad o.d. (för mottagare som man anser bör upplysas, intresserade eller ej), talar språkvården direkt till språkbrukarna, utan mellanhänder. När det gäller andra kanaler spelar språkvården inte den direkta rådgivarens utan snarare den indirekta påverkarens roll. I t.ex. all undervisning i språkbehandling, från grundskolan till universitetsutbildningen, förmedlas språkvårdens syn på språknormer och språkbruk av lärarna och läroböckerna. Journalister, radio- och tv-folk, bokförlag, skrivande byråkrater m.fl. inhämtar ofta språkvårdens rekommendationer direkt eller genom språkhandledningar, men när råden blivit omsatta i deras eget språkbruk har de gått in i ett andra led och när den stora massan av språkbrukare inte som rekommendationer från språkvården, utan som bekräftelse på hur professionellt behandlat språk skall se ut. Till de indirekta kanalerna hör också språkvårdens samarbete med och representation i språkskapande och språkstyrande organisationer, kommittéer m.m. Ytterligare en typ av kanal där språkvården verkar indirekt är den som rör språkpolitiska frågor, alltså möjligheten för språkvården att yttra sig om t.ex. utbildning, inrättande av språkorgan osv.

Publikationer

Språkvårdens förmodligen allra viktigaste kanal för språkstyrning är publikationer av olika slag: ordböcker och ordlistor, skrivanvisningar, konstruktionsordböcker, uttalsanvisningar, handledningar i språkriktighetsfrågor, tidskrifter, informationsblad m.m. Skrifter av det här slaget verkar både direkt och indirekt. Direkt hos språkbrukare som själva söker upplysningar i dem, och dit hör många av dem som själva är språkliga mönsterbildare, t.ex. yrkesskribenter av olika slag. Indirekt hos språkbrukare som mer eller mindre medvetet följer språkliga mönster som omger dem, som lärs ut i skolan osv. Det tryckta ordet är effektivt inte bara därför att det har en spridning som den enskilda rådgivningen aldrig kan få utan även därför att det automatiskt, på grund av just den tryckta

formen, har en auktoritet som språkvårdsorganens enskilda tjänstemän inte har, deras rekommendationer må sedan vara aldrig så välgrundade. Språkvårdsorganens ordlistor, handböcker och skrivregler blir ofta också den självklara normen för språkbruket inom förvaltningen, den högre utbildningen, skolan och andra samhällsområden — naturligtvis också beroende på att de i så stor utsträckning bekräftar sådant språkbruk som det råder allmän enighet om.

Men bortsett från standardverken är å andra sidan språkvårdslitteraturen knappast av bestsellerkaraktär, och den diskussion som förs där når en mycket begränsad publik utom i de lyckliga fall då den förmår väcka pressens intresse. Tendensen är den att normerande skrifter har en god eller åtminstone ganska god marknad, medan diskuterande skrifter i allmänhet säljs i mer blygsamma upplagor. Folk vill ha raka besked om hur det skall heta, inte några resonemang.

Ordböcker och ordlistor

Här behandlas i första hand sådana ordböcker och ordlistor som gäller allmänspråket. Det innebär naturligtvis inte att fackordböcker skulle vara utan betydelse för allmänspråket — tvärtom. Snart sagt varje fackterm har ju en inbyggd möjlighet att bli allmänt känd och brukad, dvs. när den företeelse den betecknar på något sätt blir allmänt aktuell. De stora producenterna av fackordlistor i Norden är terminologi- och standardiseringsorganen. Deras ordlistor betraktas i hög grad som normerande. Här kan som exempel nämnas *EDB-ordbog*, Dansk Standard (1972), den finska standarden SFS 3384 med en ordlista över elektriska hushållsapparater (1980), Norska RTT:s *Ordbok for petroleumsvirksomhet* och svenska TNC:s *Miljöordlista* (1973).

Danmark. Normen för dansk ortografi är *Retskrivningsordbogen*, som ges ut av Dansk Sprognævn. Den senaste upplagan, från år 1955, har sålts i över 650.000 exemplar. En ny, grundligt reviderad upplaga är under utarbetande, men man kommer inte att avvika från de hittills vedertagna principerna för

dansk rättstavning. Det slutliga godkännandet av ordboken som rättstavningsnorm ges av Kulturministeriet. Ordboken fungerar som rättesnöre för andra ordböcker på danska.

Huvudverket för beskrivningen av danskans ordförråd från ca 1700 till nutiden är *Ordbog over det danske sprog, ODS* (1918—1956, 27 band). Standardverket för kortfattade uppgifter om ords böjning, uttal, betydelse, användning och härkomst är annars *Nudansk ordbog*, utgiven på Politikens Forlag (10. upplagan 1979).

Språknämnderna i Danmark, Norge och Sverige arbetar med utgivningen av var sin ordbok över nya ord i språket (beräknat publiceringsår 1982). Dessa böcker har föregåtts av nyordslistor i nämndernas gemensamma årsskrift under åren 1955—1967. Dansk Sprognævn har sedan dess givit ut två självständiga mindre ordböcker med titeln *Ny ord i dansk* (1972 och 1978). Nyordsböcker av det här slaget fyller två huvuduppgifter: dels kompletterar de existerande, redan avslutade ordböcker, dels visar de hur orden faktiskt används.

Som ett komplement till *Retskrivningsordbogen* finns också *Forkortelser. Vejledning udgivet af Dansk Sprognævn* (1975). Dansk Sprognævn har vidare givit ut *Danske stednavne med udtaleangivelser* (1960, 1975, utarbetad av Kristian Hald). Listan upplyser om riksspråksuttal och i många fall även om det lokala uttalet.

Finland. Standardverket för beskrivningen av den moderna finskans ordförråd är *Nykysuomen sanakirja* (Nufinsk ordbok) i 6 band (1961). Andra viktiga ordböcker är *Nykysuomen sivistyssanakirja* (främmande ord i nufinskan, 1973) och *Uudissanasto 80*, en både deskriptiv och normativ nyordsbok om 6.000 ord (1979). Alla tre är utarbetade av Finska språkbyrån, som också arbetar med en stor nufinsk handordbok (*Nykysuomen perussanakirja*) som skall komplettera Nykysuomen sanakirja.

Svenska språkbyrån har givit ut *Utbildningsterminologi*, svensk—finsk ordlista (1977, red. Mikael Reuter i samarbete med bl.a. skolmyndigheterna). Listan har delats ut gratis till alla svenska skolor i Finland och till en mängd statliga och

kommunala myndigheter. Den betraktas i hög grad som normerande.

Färöarna. De viktigaste ordböckerna är M. A. Jacobsens och Chr. Matras *Føroysk—donsk orðabók* (2 uppl. 1961, omtryckt 1977, supplement 1974 av J. H. W. Poulsen) och *Donsk—føroysk orðabók* av Jóhannes av Skarði (1967, omtryckt 1977 med supplement). En engelsk—färöisk ordbok är under utarbetande. Här bör också nämnas *Óføroysk—føroysk orðabók* I—IV av Jógvan við Ánna (1961—1977) och *Føroysk postorð* av Hanus við Á. (1944). Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags har givit ut ordlistor över administrationsspråk och fysik.

Island. Huvudverket hittills rörande isländskan är Sigfús Blöndals *Íslandsk—dansk Orðbog* (1920—1924, supplementband 1963). Den bildar också grunden för Árni Böðvarssons *Íslenzk orðabók* för skolan och allmänheten. Den viktigaste rättskrivningsordboken är *Stafsetningarorðabók með skýringum* (2 uppl. 1968) av Halldór Halldórsson. Boken revideras nu med hänsyn till rättskrivningsreformen 1973—74. Islands stora nationella ordbok är fortfarande under utarbetande. Vidare bör nämnas nyordssamlingarna *Nýyrði* med isländska termer från olika samhälls-, närings- och fackområden. Termlistor görs också av fackorganen, t.ex. elektroingenjörernas förening.

Norge. Den mest omfattande rättskrivningsordboken för bokmål är *Tanums store rettskrivningsordbok* (senaste uppl. 1979). Motsvarande verk för nynorska är Alf Helleviks *Nynorsk ordliste* (senaste uppl. 1980). Båda böckerna har granskats av Norsk språkråd, som också går igenom de ordlistor som skall godkännas för skolbruk. *Riksmålsordlisten* (senaste uppl. 1976) är utgiven av Riksmålsforbundet och innehåller en del former som ligger utanför den officiella rättskrivningen.

Vid sidan av rättskrivningsordböckerna finns det mer vetenskapliga och omfattande verk: *Norsk riksmålsordbok* (1937—1957), *Riksmålsordboken* (1977) och *Norsk ordbok — Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftemålet* (a—flusken, 1950—1978). Norsk språkråd arbetar med två handordböcker, en för bokmål och en för nynorska.

Av Norsk språkråd har givits ut *Norsk forkortingsbok* (1976, förf. Ståle Løland och Arnold Thoresen), och språkrådets kommitté för dataterminologi gav 1976 ut *Norsk dataordbok*.

Samiska. Standardverken i samiska (Konrad Nielsens ordböcker och grammatik och Israel Roungs grammatikor och diverse ordböcker) har hittills spelat en avgörande roll för språkriktigheten och rättskrivningen, särskilt i läroböckerna. Med rättskrivningsreformerna i nord- och sydsamiska har Samisk språknemnd blivit etablerad som språklig rådgivare och har övertagit den roll som tidigare utövades av enskilda läroboksförfattare och bokkonsulenter.

Sverige. *Svenska Akademiens ordlista, SAOL* (10 upplagan 1973), är norm för svensk rättstavning. Den stora nationella ordboken är *Svenska Akademiens ordbok* (a 1893—smält 1979, hittills 27 1/2 band). *Nusvensk ordbok* (1919—1972, 10 band, av Olof Östergren) beskriver den modernare svenskans ordförråd. Vidare bör nämnas *Illustrerad svensk ordbok* (3 uppl. 1964, red. Bertil Molde) och *Bonniers svenska ordbok* (1980, av Sten Malmström och Iréne Györki). En klassiker som kom i sin första upplaga 1907 och sin trettiosjunde 1980 är Östergren—Dahlstedts *Våra vanligaste främmande ord*.

Svensk handordbok utgiven av Svenska språknämnden (1966 och senare) är standardverket för konstruktioner och fraser. *Våra ord* av Elias Wessén, utgiven av Svenska språknämnden (2 uppl. 1973) innehåller uppgifter om uttal och ursprung. För uttal finns annars *Uttalsordlista* (3 uppl. 1965) och *Svenska ortnamn med uttalsuppgifter* (av Jöran Sahlgren och Gösta Bergman, 2 uppl. 1975), båda utgivna av Svenska språknämnden.

Samnordiska publikationer. Språknämnderna i Danmark, Finland, Sverige och Norge har tillsammans givit ut listan *Statsnamn och nationalitetsord* (*Statsnavne og nationalitetsbetegnelser, Navn på stater, Nasjonalitetsnevninger, Maiden nimet ja kansallisuuksien nimitykset*, 2 uppl. 1979). Listan betraktas på många håll som normativ.

Tillsammans har också språknämnderna i Danmark, Norge

och Sverige givit ut *Ryska namn, samnordiska stavningsregler* (*Stavning af russiske navne, Russiske navn*, 1970) och *Släktnamn i Norden* (*Efternavne i Norden, Familienavn i Norden*, 1977), en lista med ca 3.300 danska, norska, svenska och finlandssvenska släktnamn med uttalsangivelser.

Standardiserings- och terminologiorganen i Norden utarbetar emellanåt gemensamma ordböcker och ordlistor. Som exempel kan nämnas *Fysiske størrelsenavn på 7 språk* utgiven av Norges Standardiseringsforbund (2 uppl. 1976) och *Avfallsordlista — nordiska termer med definitioner på svenska och engelska* utgiven av TNC (1977). Andra ordlistor av TNC och RTT tar upp termer på ett eller flera andra nordiska språk.

Övrig språkvårdslitteratur

Danmark. Danskar som söker vägledning i språkriktighetsfrågor får i allmänhet vända sig direkt till Dansk Sprognævn, såvida de inte finner svaret i ordböcker, grammatikor, språknämndens *Årsberetning* eller i *Nyt fra Sprognævnet* som ges ut två gånger om året. I båda de sistnämnda publikationerna återges språknämndens svar på sådana frågor till nämnden som anses ha mer allmänt intresse. Priset för *Nyt fra Sprognævnet* har varit i det närmaste symboliskt, och antalet prenumeranter har från det första utgivningsåret 1968 stigit från 4.000 till 13.000. Både *Årsberetning* och *Nyt fra Sprognævnet* citeras regelbundet i pressen. Att *Nyt fra Sprognævnet* fyller en betydelsefull uppgift som auktoritet i språkfrågor har bl.a. visat sig genom den uppmärksamhet det väckte i pressen då tidskriften ett tag av ekonomiska skäl hotades av nedläggning.

Den offentliga danskan behandlas i Erik Hansens *Ping- og pampersprog* (1971) och reklamspråket behandlas av samme författare i *Reklamesprog* (1965, 1970). Båda dessa böcker har nått rätt stor popularitet och används som kurslitteratur.

Brukets av räkneord behandlas av Allan Karker i *Nordiske talord i dansk* (1959) utgiven av Dansk Sprognævn. Språknämnden har också givit ut *Engelske låneord i dansk* (1973) av Knud Sørensen och *At færdes i sproget*, en samling uppsatser om språk och språkriktighet (1975).

En populär och populärt hållen tidskrift för språkfrågor (inklusive frågespalt) är *Mål & Måle*, som kommer ut med 4 nummer om året. Redaktörer är Erik Hansen och Ole Tøgeby.

Finland. Finska språkbyråns informationsskrift *Kielikello* utkommer två gånger om året i en upplaga på 30.000 exemplar. Den delas ut gratis till förvaltningen, modersmåls lärare och journalister, och de rekommendationer som ges i den har i allmänhet stor genomslagskraft.

Ett grundläggande verk i fråga om finsk språkriktighet är E. A. Saarimaa, *Kielenopas*. Andra språkliga handböcker som kan nämnas här är Osmo Ikolos *Nykysuomen käsikirja* och Paavo Pulkkinens *Asiasuomen opas*. Båda de senare författarna är medlemmar av finska språknämnden.

För finlandssvenskans vidkommande har den viktigaste språkriktighetshandboken (vid sidan av rikssvenska verk som Erik Wellanders *Riktig svenska*) länge varit Hugo Bergroths och Björn Petterssons *Högsvenska* (9 uppl. 1968). Boken måste numera betraktas som något föråldrad. Olika sidor av språket och språkriktigheten behandlas i boken *Språkbruk och språkvård*, som utgivits på initiativ av svenska språknämnden i Finland (3 uppl. 1977, red. Björn Pettersson och Mikael Reuter).

Norge. Standardverket för beskrivningen av modern norska, språkriktighet m.m. är Finn-Erik Vinjes *Moderne norsk* (senaste upplagan 1979). Vinje är också författare till *Norsk i embets medfør*, en lärobok i språkbehandling för tjänstemän i offentlig förvaltning (utgivare Forbruker- og administrasjonsdepartementet, 1977). Ett koncentrat av denna bok är affischen *De ti språkvettreglene*, som gått ut i massupplaga till myndigheter, verk, byråer m.m. Vinje har också givit ut *Skriveregler*, som innehåller regler för interpunktion, avstavning och andra praktiska språkliga frågor. Den senaste upplagan (1980) har granskats av Norsk språkråd, som har rekommenderat att den blir godkänd av Kirke- og undervisningsdepartementet.

Norsk språkråd har som en av sina viktigare kanaler för information och påverkan tidskriften *Språknytt*, som sänds ut

i ca 19.000 exemplar, till bl.a. skolor, myndigheter, bibliotek, journalister och radiofolk. Språknytt innehåller kortare artiklar om språkliga och språkpolitiska frågor och har dessutom en spalt med nyord och en frågespalt. Tidskriften uppmärksammas och citeras rätt mycket i pressen; nyligen gick t.ex. rekommendationen om "innfartsparkering" som ersättning för "park-and-ride" land och rike runt. Andra tidskrifter som behandlar språkfrågor är t.ex. *Frisprog*, *Språklig Samling*, *Mål og Makt* och *Norsklereren*.

Sverige. Den moderna svenskans vid det här laget klassiska språkriktighetslära är Erik Wellanders *Riktig svenska*. Sedan den först kom ut år 1939 har den varit vägledare för generationer av lärare och yrkesskribenter av olika slag, och den ligger i mångt och mycket till grund för Svenska språknämndens rådgivning. Under det senaste årtiondet har den kompletterats, inte minst i lärar- och journalistutbildningen, av Åke Åkermalm's *Modern svenska* (1966 och senare).

Bland andra handledningar i språkriktighet och språkbehandling kan nämnas Gösta Bergmans *Rätt och fel i språket* (1962, utgiven av Svenska språknämnden) och av samme författare *Om teknikens språk*, utgiven av TNC (2 uppl. 1977).

Som inofficiell norm för interpunktion, avstavning, förkortningar m.m. fungerar *Skrivregler* utgivna av Svenska språknämnden. Denna lilla skrift har sedan den först kom ut (1947) sålts i ca 400.000 exemplar, och den ligger till grund för många andra mer specialiserade skrivregelsamlingar, t.ex. *Riksdagens skrivregler*, *Länsstyrelsernas Språk- och skrivregler*, *Skrivregler utgivna av Tekniska nomenklaturcentralen* m.fl. Svenska språknämnden har också givit ut *Punkt, komma, frågetecken, skrivregler för skolan* (av Catharina Grünbaum, 1979).

En för det moderna författningsspråket och därmed för hela genren "offentlig svenska" betydelsefull skrift har varit Statsrådsberedningens promemoria *Språket i lagar och andra författningar* av Bertil Molde och rättschefen Georg Ericsson. Skriften har sedan den kom ut 1967 använts vid så gott som alla språkkurser i förvaltningen. Byråkratsvenskans avarter behandlas även i Erik Wellanders *Kommittésvenska* (1950, 1974),

utgiven av Svenska språknämnden, som tillsammans med dåvarande Statens personalutbildningsnämnd också givit ut läroboken *Att skriva bättre offentlig svenska* av Margareta Westman (1977. Se äv. s. 92).

Svensk tidskrift för språkvårdsfrågor är *Språkvård*, som ges ut av Svenska språknämnden. Språkvård kommer ut fyra gånger om året och har f.n. 3.500 prenumeranter — myndigheter, företag, skolor, bibliotek, tidningar samt en stor mängd språkintresserade privatpersoner. Särskilt uppskattad är spalten "Frågor och svar". Innehållet uppmärksammas inte sällan i pressen.

Tyngre uppsatser i Språkvård har samlats i volymerna *Studier i dagens svenska* (1971) och *Språkvårdsstudier* (1974), båda i Svenska språknämndens skriftserie. Språk- och språkvårdsproblem behandlas också i olika uppsatser i *Vad händer med svenska språket?* (1976) och *Språken i vårt språk* (1980) utgivna av Svenska Akademien och *Språkform och språknorm* i språknämndens skriftserie (1979). Alla dessa volymer används som kurslitteratur vid universiteten och på annat håll.

Sverige-finska språknämnden ger två gånger om året ut ett blad med information om verksamheten, diskussion av termfrågor m.m. Bladet, som är skrivet på finska, vänder sig till tolkar och översättare, tidningar, radio-tv, finska föreningar, lärare, invandrarbyråer, vissa myndigheter och företag. Innehållet får fritt användas och spridas, och man räknar med att bladet får en betydelsefull roll för den sverigefinska språkvården.

Samnordiska publikationer. Språkfrågor av nordiskt intresse tas i stor utsträckning upp i de nordiska språknämndernas gemensamma årsskrift *Språk i Norden*, da. *Sprog i Norden*, no. *Språk i Norden*, tidigare (1955—1969) *Nordiska språkfrågor*, da. *Nordiske sprogspørgsmål*, no. *Nordiske språkspørgsmål*. *Språk i Norden* innehåller uppsatser om språkfrågor, redogörelser för det nordiska språksamarbetet samt bibliografier och kortare anmälningar av litteratur av intresse för språkvårdsarbetet. Årsskriften kommer ut i en rätt begränsad upplaga, men en eller annan uppsats kan genom vissa omständig-

heter bli betydelsefull. Det gäller t.ex. Allan Karkers *Nordisk retskrivning* (1976) som är en utredning av möjligheterna — och omöjligheterna — att genomföra en samnordisk rättstavning, och i sak ett svar på diverse förslag som under årens lopp, bl.a. från politiskt håll, framförts om en sådan rättstavning. Årsskriften ges ut av Nordiska språksekretariatet.

Nordiska språksekretariatet har också på uppdrag av och tillsammans med Nordiska rådet givit ut *Att tala nordiskt — råd till nordbor i nordiskt samarbete* (skriven av Catharina Grünbaum i samarbete med Bertil Molde, 1980). Denna skrift, som hittills kommit ut i en preliminär version i begränsad upplaga, innehåller råd och uttalsanvisningar samt en dansk—norsk—svensk ordlista. Förhoppningsvis kommer den att senare ges ut i en tryckt upplaga, tillgänglig för allmänheten. Skriften har uppmärksammats i press och radio-tv.

Nordiska språksekretariatet är i färd med att ge ut en informationsfolder om sin verksamhet, som skall gå ut till olika myndigheter, företag och organisationer. Språksekretariatet använder också de nationella språktidskrifterna och andra tidskrifter som forum för upplysningar om verksamheten och rekommendationer i språkfrågor.

Språkvårdsorganens allmänna rådgivning

Såväl språknämnderna som terminologiorganen bedriver rådgivnings- och upplysningsverksamhet i brev och i telefon. För språknämnderna i Danmark, Finland, Norge och Sverige utgör denna service en stor och betydelsefull del av den totala verksamheten. Bland frågorna finns snart sagt alla kategorier företrädda: privatpersoner, skrivpersonal på kontor, lärare, skol elever, översättare, journalister, reklambyråer, företag, organisationer, myndigheter m.fl. Frågorna rör i stor utsträckning språkriktighet och stil, stavning, böjning, uttal, ordbildning, betydelse, syntax och formuleringar. Detta gäller i synnerhet för nämnderna i Danmark, Finland, Norge och Sverige. De frågor som oftast ställs till den sverigefinska och den grönländska nämnden och i stor utsträckning även till svenska språkbyrån i Finland rör termer och översättningar. Frågarna

är här i allmänhet tolkar, översättare o.l. Terminologiorganens frågare kommer främst från företag och branschorganisationer av olika slag.

Den här formen av språklig service är dels upplysande, dvs. man meddelar vad som står att finna i ordböcker och handböcker eller vad man vet att det råder allmän enighet om, dels rekommenderande, dvs. man förordar en av flera möjligheter, tar ställning till nya ord och termer, bedömer formuleringar. Här är emellertid inte platsen att närmare gå in på frågorna och principerna för rådgivningen; detta problem behandlades i *Språk i Norden* 1979.

Effekten av rådgivningen beror naturligtvis i mycket hög grad på i vilken utsträckning de rådfrågande i sin tur har möjlighet att påverka språkbruket. Ett isolerat svar till en enskild person får väl i allmänhet ingen eller ytterst begränsad spridning, medan t.ex. en rekommendation som antas av en central myndighet, en tidning eller av nyhetsuppläsare i radiotv kan få stor genomslagskraft.

Språkgranskning

Alltför många texter går i tryck utan att någon dessförinnan bekymrat sig om deras språkliga form. Särskilt angeläget är det naturligtvis med granskning av sådana texter som går ut till allmänheten eller som på olika sätt tjänar som förebilder för andra texter. Under senare år verkar det dock ha blivit mera känt både att det kan löna sig att kosta på språket en översyn och att det finns möjlighet att få denna översyn utförd, t.ex. av språknämnderna eller av fristående språkkonsulter. För språknämnderna utgör textgranskning en viktig del av den språkvårdande verksamheten.

Vid *Dansk Sprognaevn* har man bl.a. granskat blanketterna för självdeklarationen (selvangivelsen). Nämnden granskar också olika fackordlistor och danska standarder av språkligt intresse (fastställande av termer o.d.).

Finska språkbyrån och *svenska språkbyrån* i Finland granskar bl.a. standarder och manuskript till ordlistor. Svenska språkbyrån granskar dessutom viktigare statliga trycksaker,

däribland deklarationsblanketterna.

Islensk málnefnd får bl.a. i uppgift från statliga institutioner att granska ordlistor, utkast till reglementen m.m. I sådana fall får nämnden ibland nöja sig med att förmedla kontakt mellan vederbörande myndighet och en språkman.

Norsk språkråd granskar olika statliga trycksaker, t.ex. deklarationsblanketterna, men har dessutom som en av sina mest krävande arbetsuppgifter granskningen av läroböcker för grundskolan och "den videregående skolen". Under perioden 1972—1978 granskades närmare 2.400 läroböcker. Språkrådet kontrollerar att språket i läroböckerna överensstämmer med gällande föreskrifter och ger råd om syntax, terminologi o.l. När det gäller läroböcker i norska språket har språkrådet också ett fackligt ansvar utöver det rent språkliga. Enligt språkrådet har läroboksgranskningen sin största verkan på längre sikt. Norsk språkråd granskar också en del förslag till standarder samt olika ordlistor.

Svenska språknämnden granskar olika typer av viktiga texter från myndigheterna, försäkringskassans brevformulär, fackordlistor, förslag till standarder, samt i mån av tid olika texter åt företag och organisationer, t.ex. försäkringsbolag. Under senare delen av 1970-talet har en betydande del av granskningen av de statliga texterna övertagits av språkvårdarna i offentlig tjänst.

Sverigefinska språknämnden granskar ordlistor och översättningar, t.ex. av svensk lagtext till finska, samhällsinformation m.m.

Kurser och annan undervisning

Den undervisning i språkbehandling och språksyn som kvantitativt sett är viktigast, nämligen skolundervisningen, skall inte behandlas här. Inte heller skall jag gå in på den självklara språkvårdskanal som den fasta universitetsutbildningen i modersmålet, lärarutbildningen och journalistutbildningen utgör. Framställningen kommer i stället att koncentreras på speciell undervisning, påbyggnadskurser o.d., som myndigheter, företag, läroanstalter och andra anordnar därför att de anser att

språkkunskaper och språkbehandling hos de anställda eller de studerande inte är tillfredsställande. Lärarna vid sådan undervisning är ofta utbildade modersmåls lärare, universitetslärare, språkkonsulter av olika slag och framför allt folk från språkvårdsorganisationerna. De senare är mycket eftersökta — närmare kan man ju inte komma språkvårdens källor — och problemet för språkvårdsorganen är oftast att de inte har tid och folk i tillräcklig utsträckning. Efterfrågan på olika slag av undervisning har också ökat under de senare åren. Det gäller särskilt inom den offentliga förvaltningen, där kravet på ett begripligt språkbruk som en förutsättning för demokratin har blivit en fråga av intresse för politikerna.

Kurser, föreläsningar och seminarier är en viktig väg att nå ut med rekommendationer och att påverka språkbruket inom sådana grupper som själva bidrar till att styra språkutvecklingen inom olika områden. Även om man bara når en bråkdel av alla dem som skulle behöva undervisning kan man räkna med en viss smittoeffekt på arbetsplatserna, och många gånger skapas en bestående kontakt mellan språkvårdare och kursdeltagare. Det är heller inte betydelselöst vilken ställning på arbetsplatsen kursdeltagarna har när det kommer till frågan om vidarebefordran av vunna lärdomar. Ju högre ställning kursdeltagarna har, dess bättre blir effekten i allmänhet för språkvården. Men undervisningen får också ses som en verksamhet på längre sikt: åtskilliga yngre tjänstemän i karriären får inflytande längre fram.

Kurser o.d. är emellertid i allmänhet för korta för att deltagarna skall kunna öka sin egen förmåga att skriva så mycket bättre. Vad man däremot kan uppnå är att ge deltagarna ändrade attityder till olika språkliga mönster, göra dem uppmärksamma på vilka möjligheter det finns att skriva begripligare och smidigare samt lära dem att utnyttja de andra kanalerna (t.ex. språkvårdsorganens rådgivning, ordböcker m.m.).

Liksom den direkta rådgivningen kan kurserna, om de är väl upplagda och genomförda, bli tvåvägskanaler. Genom kontakten med kursdeltagarna och genom att studera vad de skriver kan språkvården skaffa sig kunskaper om språket och

språkproblemen inom olika samhällsområden, och många gånger blir undervisningen lärorik för båda parter.

Danmark. Personal från Dansk Sprognævn har sedan 1972 fortlöpande undervisat vid Forvaltningshøjskolen och där undervisat tjänstemän i statsadministrationen i modernisering av lagspråket. Vidare har man medverkat i en efterutbildningskurs för gymnasielärare i danska och hållit tre kurser för översättare i EG. Till omfånget är kursverksamheten blygsam, men trots detta betydelsefull.

Finland. Finska och svenska språkbyrån ger språkkurser framför allt för olika grenar av förvaltningen, men också delvis inom den privata sektorn. Under senare år har kurser i både finsk och svensk språkanvändning hållits för jurister inom hovrätterna. För att möta det ökade behovet av undervisning inom statsförvaltningen utbildar finska språkbyrån numera också utbildare för förvaltningens behov.

Svenska språkbyrån medverkar främst vid kurser för olika kategorier av översättare och informatörer, huvudsakligen inom den statliga och kommunala förvaltningen. Kursverksamheten är en av den finlandssvenska språkvårdens främsta kanaler för kontakt och för spridning av kunskaper och attityder.

Både finska och svenska språkbyrån har undervisning för journalister, i främsta rummet anställda vid radions och tv-s aktualitets- och nyhetsredaktioner.

Norge. Norsk språkråd har givit undervisning i modern norska åt statsanställda, men har under de senaste åren fått inskränka denna verksamhet på grund av personalbrist. Tjänstemän vid språkrådets sekretariat har varit medarbetare i en lärobok för sådana kurser, och man har också granskat brevkurser med övningsuppgifter.

Samisk språknemnd bedriver en viss kursverksamhet, särskilt för tolkar.

Sverige. Utbildningen i svenska i samband med yrkesutbildning och yrkesverksamhet har blivit en stor och viktig fråga under

1970-talet. Sedan ett par år tillbaka finns på vissa håll kurser i svenska för juridikstuderande och teknologer och dessutom universitetskurser i "Praktisk svenska" för yrkesarbetande. För närvarande behandlas frågan om införande av svenskundervisning vid alla universitetslinjer.

Svenska språknämnden har under årens lopp hållit ett mycket stort antal kurser, föredrag och seminarier för offentliganställda, radio- och tv-folk, journalister, informatörer, översättare, förlagsfolk, lärare, universitetsstuderande m.fl. Man tar också i begränsad utsträckning emot studiebesök. Nämnden har vidare (tillsammans med förutvarande Statens personalutbildningsnämnd) givit ut läroboken *Att skriva bättre offentlig svenska* att användas vid studiecirklar, för vilka nämndens personal även varit med om att utbilda handledare. Denna cirkelverksamhet är nu sedan ett par år i gång inom förvaltningen på olika håll i landet. När efterfrågan på undervisning i början av 1970-talet höll på att stiga nämnden över huvudet ordnade man ett par utbildningsseminarier i modern svenska för ett antal doktorander i nordiska språk, vilka därefter kunde bedriva undervisning på frilansbas.

Kursverksamhet i offentlig svenska bedrivs nu också av språkvårdarna i statsförvaltningen och av de vid Stockholms universitet utbildade språkkonsulterna.

Sverigefinska språknämnden medverkar vid kurser för journalister, översättare och tolkar.

Uttalanden i språkliga och språkpolitiska frågor

De självklara representanterna för språkvården när det gäller såväl enskilda språkfrågor av större allmän vikt som kulturpolitiska frågor med språklig anknytning är språknämnderna. De fungerar ofta som remissinstans vid myndigheternas behandling av språk- och språkpolitiska frågor. Så t.ex. har nämnderna i Danmark, Finland, Norge och Sverige samt Nordiska språksekretariatet beretts tillfälle att yttra sig om införandet av en nordisk radio- och tv-satellit. Nämnderna fick också — självfallet — frågan om inrättandet av ett nordiskt

samarbetsorgan för språkfrågor (det som blev Nordiska språksekretariatet) för uttalande. Det förekommer också att nämnderna själva tar initiativet till uttalanden i språkpolitiska frågor.

Dansk Sprognævn följer i allmänhetens intresse Registreringstidende och ingriper i syfte att hindra att ett enskilt företag får ensamrätt till ord som har karaktär av appellativ. I mer än hälften av fallen har nämndens påpekanden lett till resultat, antingen genom att Varemærkedirektoratet har avslagit ansökningarna eller genom att de sökande själva dragit tillbaka dem. Nämnden tillfrågas också av myndigheter o.l. i enskilda språkliga problem.

Finska språkbyrån uttalade sig 1976 på eget initiativ tillsammans med svenska språkbyrån till undervisningsministeriet om behovet av ökade krav på kunskaper i modersmålet vid universitet och högskolor. I övrigt har finska språkbyrån under senare tid yttrat sig om ett stort antal språkliga frågor av olika slag, bl.a. om standardförslagen beträffande datering, valutabeteckningar och alfabetisering och om vissa av den finska bibelöversättningskommissionens förslag. I frågor som gäller namn är det finska namnbyrån som avger utlåtande, men frågorna behandlas ofta i finska språknämnden.

Svenska språkbyrån i Finland bereds ofta möjlighet att yttra sig om olika språkliga frågor. Det kan gälla mera allmänna frågor som översättarutbildning eller läroplaner, eller mera detaljerade språkliga problem, termer osv. Byrån har bl.a. yttrat sig om benämningarna på nya utbildningar och yrken i samband med förnyelsen av yrkesutbildningen och om användningen av svenska namn på kommuner.

Føroyamálsdeildin vid Fróðskaparsetur Føroya fungerer som sakkunnigorgan i frågor som rör språklig normering, namn- ärenden o.d.

Grønlands sprog- og retskrivningsudvalg har på uppdrag av Grønlands landsråd utrett och utarbetat en ny grönländsk

ortografi, som nu genomförs i skolundervisningen, pressen m.m.

Islensk málnefnd har två gånger sedan 1978 fått förslag till alltingsbeslut på remiss, det ena om ortografi, det andra om modersmålsundervisning i radio-tv. Däremot rådfrågades nämnden aldrig i förbindelse med rättstavningsreformen 1973—74 och uttalade sig heller aldrig under den långvariga debatten om ändringen av rättstavnings- och interpunktionsreglerna.

Norsk språkråd torde vara den språknämnd i Norden som har de flesta språkpolitiska uppgifterna. En mycket stor del av språkrådets uttalanden rör förhållandet bokmål—nynorska. Språkrådet skall ju också enligt lag "fremme toleranse og gjensidig respekt i forholdet mellom alle som bruker norsk i dets forskjellige varianter, og verne om den enkelte borgers rettigheter når det gjelder bruken av språket". Språkrådet uttalar sig till olika myndigheter o.l. om rättskrivning och språkformer, om norskans ställning i skolan, vid universiteten och inom lärarutbildningen, om språkbruket i den offentliga förvaltningen, om jämställdhet mellan målen inom förvaltningen, skolan och andra viktiga samhällsområden, om språket i radio-tv, om namnlagen, om ortnamn och om namngivning av oljefälten i Nordsjön m.m.

Samisk språknemnd fungerar som auktoritet i fråga om nord-samisk rättstavning (ny ortografi fastställd 1979), skrivning av ortnamn samt i fråga om språket i läroböcker och läroplaner. Myndigheterna rådför sig också med nämnden t.ex. i fråga om språket i examensuppgifter. Nämnden gör på eget initiativ uttalanden i olika kulturpolitiska frågor med språklig anknytning. Samisk språknemnd har goda teoretiska möjligheter att nå fram med sina synpunkter, men en begränsande faktor är den egna arbetskapaciteten; hos sekretariatet vid Nordisk Samisk Institutt har man inte någon som på heltid kan ta hand om nämndens verksamhet.

Svenska språknämnden får årligen ett flertal ärenden med språklig anknytning på remiss för yttrande. Nämnden har

under de senaste åren t.ex. uttalat sig till myndigheterna om nya planer för högskoleutbildningen i svenska och om den nya lärarutbildningen, om det terminologiska utvecklingsarbetet, om den högre tolkutbildningen, om förbättring av språket i förvaltningen, om en medicinsk språknämnd, om språket vid revisionen av bibel, psalmbok och gudstjänstordning, om en ny namnlag, om språk- och informationscentret i Finland samt om en rad ansökningar till Nordiska kulturfonden.

Nordiska språksekretariatet spelar den dubbla rollen av dels självständig institution för frågor av gemensamt nordiskt språkpolitiskt intresse, dels kanal för de nordiska språknämnderna. Språksekretariatet har sedan verksamheten började 1978 yttrat sig över ansökningar till Nordisk kulturfond, över radio-tv-satelliten och satellitutredningens rapport om nordisk språkförståelse, över språk- och informationscentret i Finland samt över en nordisk dokumentationscentral för språkvetenskap. Språksekretariatet har vidare på uppdrag av Nordiska ministerrådet utarbetat ett förslag till handlingsprogram för förbättrad språkförståelse i Norden och i det nordiska samarbetet. I språkfrågor som rör de enskilda språken fungerar språksekretariatet som samordningsorgan: för de slutliga rekommendationerna för varje enskilt språk svarar de nationella språknämnderna. Bland språkfrågor som behandlats i språksekretariatet kan nämnas översättningen av flygtermen "passenger handling", som blev da. "passagerhåndtering", no. "passasjerhåndtering", sv. "passagerarhantering" och gemensamma termer för de nya tv-tjänsterna, vilka blev da., sv. "text-tv", no. "tekst-tv" och da., no., sv. "teledata".

Massmedierna

Exakt vilken roll massmedierna, dvs. i det här fallet press, radio och tv, spelar som påverkare på det allmänna språkbruket är naturligtvis svårt att avgöra, men att den är betydande är ovedersägligt. Massmedierna har två slag av språkstyrande funktioner: dels ger de genom sina medarbetare språkliga mönster åt allmänheten, dels låter de på olika sätt

den etablerade språkvården komma till tals genom artiklar, språkspalter, radioprogram m.m.

Massmedierna är nog mer medvetna om sitt språkliga ansvar än vad folk i allmänhet tycks tro. Visst förekommer det okuniga medarbetare och visst sker det olycksfall i arbetet, men det är å andra sidan tyvärr fallen av dåligt språkbruk som märks, inte det språk som fungerar bra. Tidningar, bokförlag, radio-tv och nyhetsbyråer håller sig i allmänhet med interna anvisningar för språkbruket (inte sällan utarbetade i samråd med språkvårdsorganen), ordnar språkseminarier för de anställda, utnyttjar språknämndernas rådgivning osv.

Direktkanalen för språkvården är annars språkspalter och språkprogram. Genom dessa kanaler kan språkvården nå en språkontresserad allmänhet som inte läser språktidskrifter o.d. och som ofta inte ens känner till språkvårdsorganens existens. De till språkvårdsorganen knutna personer som skriver språkspalter och medverkar i språkprogram i radio-tv gör i allmänhet detta som privatpersoner, men kan ändå sägas göra det mer eller mindre på tjänstens vägnar och med en nära koppling till den övriga språkvårdsverksamheten. Här sker också ofta en växelverkan mellan privatpersonen och språkvården: genom sin verksamhet sprider språkmannen kännedom om den etablerade språkvården, men genom att han därmed också identifieras med denna språkvård ökar hans auktoritet som språklig mentor. Det är ju vidare ofta i sin egenskap av aktivt arbetande språkvårdare som en språkman blir ombedd att medverka i press och radio.

Radio-tv

I *Danmark* har det under åren 1959—1973 förekommit en serie radioprogram om språkfrågor. Dansk Sprognævn har dock endast varit direkt representerad i ett internt utskott rörande framför allt uttalsfrågor.

Finlands radio har nyligen givit ut en vägledning för sina finsktalande medarbetare: 20 uppsatser med åsikter om språkbruket samt konkreta råd i språkvårdsfrågor. Finska språk-

byrån har givit kortare kurser för de anställda. Språkbyrån är också med och redigerar programmet "Kielikorva" ("Språk-örat"), som har hundratusentals lyssnare.

Den finlandssvenska språknämndens ordförande Carl-Eric Thors och sekreteraren Mikael Reuter medverkar i det direkt-sända radioprogrammet "Språkvaktarna", till vilket lyssnarna kan ringa in frågor. Programmet har sänts varannan vecka under vinterhalvåret sedan hösten 1977, och över 700 lyssnarfrågor har besvarats. Lyssnarsiffrorna är höga. Vidare medverkar svenska språkbyrån vid ett flertal kurser för radiojournalister.

Färöarna. Ordboksredaktörerna vid Føroyamálsdeildin har sedan 1969 var fjortonde dag under vinterhalvåret i Färöarnas radio haft ett program med rubriken "Ordabókin". Huvudsyftet är att samla in ordmaterial från talspråket, men man svarar också på lyssnarfrågor och bedriver språklig rådgivning.

Island har två radioprogram, "Daglegt mál" för aktuella språkfrågor och "Íslenskt mál", som has om hand av redaktörerna för den stora isländska ordboken. Båda programmen är ytterst populära. Språknämndens nuvarande ordförande, Baldur Jónsson, har sedan 1969 varit språklig konsult åt upp-läsare i radio-tv.

Norge. Norsk rikskringkasting har två språkkonsulenter, en för bokmål och en för nynorska. Med jämna mellanrum sänder de "språkrapporter" till medarbetarna och svarar på språkfrågor, framför allt om uttal. Radioprogrammet "Språk-røret" tar upp språkfrågor av allmänt intresse.

Samisk språknemnd har själv tagit kontakt med press- och radiofolk för att dessa mer aktivt skall engagera sig i språkfrågor, t.ex. rörande språkriktighet och terminologi, och gen-svaret har varit gott i alla tre länderna Norge, Sverige och Finland. (Chefen för Norsk Rikskringkasting har själv betonat hur viktigt detta arbete är.) Språknämnden har medverkat vid flera både nationella och internordiska sammankomster med radiofolk, där språkfrågorna har fått stort utrymme. Nämn-

dens medlemmar har också deltagit i programserier om språk och språkvård.

Sverige. Sveriges Radio har tidvis haft en språkman anställd för att hjälpa uppläsare och andra med språkfrågor, framför allt rörande uttalet. Radion har också ett arkiv med uppgifter om uttal av namn m.m. Svenska språknämndens chef Bertil Molde har under många år givit språkseminarier för olika kategorier av anställda och dessutom svarat för huvudinnehållet i informationsbladet "Språkbrevet" för nyhetsuppläsare m.fl., utgivet av radions nu nedlagda centralredaktion. Vikten av samarbetet mellan språkvården och Sveriges Radio betonas i radiopropositionen 1978 (antagen av riksdagen), där utbildningsministern understryker etermediernas språkliga ansvar och uttryckligen säger att programföretagen bör utveckla och intensivifiera det samråd som äger rum med Svenska språknämnden.

Under åren 1957—1976 svarade Bertil Molde på språkfrågor i det mycket uppskattade programmet "Språklådan", och han medverkar regelbundet i programmet "Svar i dag". En vanlig programform i radio-tv under de senare åren är paneldiskussioner o.l. om olika samhällsfrågor, och där tar man emellanåt också in språkmän.

Sverigefinska språknämndens personal medverkar i program för sverigefinnar i Sveriges riksradio och i olika svenska lokalradiosändningar.

Pressen

Danmark. Berlingske Tidende har en språkspalt "De svære ord", skriven av Jørgen Bang. Erik Hansen skrev åren 1964—1971 under pseudonymen "Magister Stygotius" språkspalten i Information.

Finland. Finska språkbyrån når genom språkspalten "Kielemme käytäntö" ("Vårt språks användning") i tidskriften Viritäjä en mindre, men inflytelserik del av språkbrukarna. Språkbyrån redigerar också språkspalten i Sanomalehtimies — Jour-

nalisten och förmedlar uppsatser om språkfrågor till Suomen Lehdistö — Finlands Press.

Den finlandssvenska språknämndens ordförande Carl-Eric Thors har en egen frågespalt i Hufvudstadsbladet och sekreteraren Mikael Reuter skriver bl.a. i Suomen Lehdistö — Finlands Press och i utvandartidningen Suomen Sanoma — Finlandsnytt.

Island. Morgunblaðið har sedan 1979 en språkspalt varje söndag. Den skrivs av en gymnasielärare.

Norge. Finn-Erik Vinje skriver i tidskriften Administrasjonsnytt en språkspalt med rubriken "Norsk i embets medfør".

Sverige. Tidningen Svenska Dagbladet har sedan 1944 varje vecka en språkspalt. Den skrevs till början av 1977 av Erik Wellander och övertogs därefter av Bertil Molde. Språkman-
nen Rolf Dunås skrev under flera år språkspalten i Uppsala Nya Tidning och Sydsvenska Dagbladet. En del av hans språkspalter finns samlade i en volym "Bättre svenska", utgiven av Språkvårdssamfundet (1970). Språkspalten i UNT redigeras numera av Språkvårdssamfundet och den i SDS skrivs av journalisten Bo Bergman. Ingenjörsförlagets tidning Ny teknik har en spalt "Språkteknikern" som skrivs av docent Stig Nilsson. Catharina Grünbaum, Svenska språknämnden, skriver språkspalten i Svenskläraryöreningens tidskrift Svenskläraren.

Samarbete med andra organisationer, kommittéarbete

En betydelsefull kanal för genomförande av språkliga ideal i fråga om såväl språkssystemet som språkbruket är samarbetet med sådana organisationer som i sin tur bidrar till att styra språkbruket genom t.ex. utgivning av ordlistor och termsamlingar, skrivanvisningar m.m. eller som har språkpolitiskt inflytande, t.ex. i fråga om undervisning, läroplaner o.d. I många fall deltar språkvårdsorganen i sitt eget namn i detta slag av samarbete, i andra fall åstadkoms den språkliga förankringen genom att medlemmar i organisationerna eller tjänstemän vid

sekretariatet i sin egenskap av fackmän knyts till verksamheten i fråga.

Dansk Sprognævn. Utöver EG-samarbetet kan här nämnas det nära samarbete som försiggår mellan Dansk Sprognævn och Terminologigruppen, som har sitt sekretariat vid Handelshøjskolen i Köpenhamn.

Finska språkbyrån, Svenska språkbyrån och Centralen för teknisk terminologi, samtliga inom Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, samarbetar alla med varandra. Språkbyråerna diskuterar också ofta termer med företrädare för olika fackområden, granskar ordlistor, standarder m.m.

Språkbyråerna har vidare ett fortlöpande samarbete med förvaltningen, dels genom den direkta rådgivningen, dels genom den undervisning som läggs upp i samarbete med olika myndigheter. Svenska språkbyrån har t.ex. fasta kontakter med Statsrådets translatörbyrå, Justitieministeriets laggranskningsbyrå, riksdagens svenska byrå och ett stort antal translatörer inom centralförvaltningen.

Representanter för finska språkbyrån deltar i de flesta terminologi- och ordlisteprojekt som genomförs i Finland.

På uppdrag av Undervisningsministeriet har föreståndaren för finska språkbyrån genomfört en utredning om åtgärder för förbättringen av språkbruket i förvaltningen, vilket resulterat i upprättandet av en arbetsgrupp med representanter för språkvården och förvaltningen. Man räknar med att arbetsgruppen kommer att lägga fram ett förslag till åtgärdsprogram under 1980.

Grønlands Sprog- og Retskrivningsudvalg samarbetar med Tolk- och translatörsskolan i fråga om termlistor (t.ex. juridisk, merkantil, medicinsk och matematisk terminologi). År 1978 publicerade man i samarbete med sjöfartssakkunniga en lista över sjöfartsterminologi. Utskottet har också tidigare samarbetat med grönländskspråkiga jurister vid standardiseringen av grönländsk juridisk terminologi och vid genomgång av vissa lagöversättningar. Utskottet ger råd om grönländiseringen av terminologin men har i övrigt ingen möjlighet att

styra utvecklingen. Ofta fastställs terminologi genom en självreglerande debatt i pressen utan inblandning av utskottet.

På *Island* förekommer inte något institutionaliserat samarbete mellan de språkvårdande organen, men Íslensk málnefnd har sört för ekonomiskt stöd åt elektroingenjörernas ordutskott och deltagit i deras ordlistearbete. Enskilda medlemmar i Íslensk málnefnd har medverkat som rådgivare vid utarbetandet av termlistor, bl.a. en rörande datateknik.

Norsk språkråd samarbetar med en rad myndigheter och verk i råd om broschyrer, självdeklarationen, läroplaner, examensuppgifter m.m. Språkrådet är också representerat i olika arbetsutskott och kommittéer, t.ex. i Justitiedepartementets lagspråksgrupp, varigenom språkrådet har möjlighet att påverka lagspråket, samt i Norges Standardiseringsförbunds huvudkommitté och i enskilda förberedande kommittéer. Norsk språkråd har også egna termkommittéer för ämnena biologi, fysik, kemi, datateknik och marknadsföring. Språkrådet och Rådet for teknisk terminologi samarbetar om utvecklingen av norsk oljeterminologi, och språkrådet, RTT och Prosjekt for datamaskinell språkbehandling vid Bergens Universitet arbetar för att gemensamt få till stånd en termbank, något som kan bli av stor betydelse för allt slags arbete med fackterminologi i Norge — och i Norden.

Samisk språknemnd samarbetar bl.a. med kartografiska institutioner om skrivningen av ortnamn och med Samisk Institutt i olika terminologiska ärenden.

Svenska språknämnden, Svenska Akademien, Standardiseringskommissionen i Sverige, Tekniska nomenklaturcentralen och språkvårdarna i den statliga förvaltningen har tillsammans bildat en arbetsgrupp för språkvårdssamverkan, *Språkvårdsgruppen* (1975). Språkvårdsgruppens verksamhet utåt har hittills bestått i fyra konferenser om "Språkvård — rådgivning, normering, påverkan", nämligen en med representanter för termskapande myndigheter o.d., en med representanter för massmedierna, en med representanter för skolväsendet och en

med representanter för reklamvärlden. Huvudinläggen vid dessa konferenser har publicerats i *Språkvård*, och når på så sätt en vidare krets än bara deltagarna och deras närmaste omgivning. Svenska språknämnden har också tidigare hållit en konferens om fackspråk med företrädare för olika fackområden. (Föredragen finns samlade i språknämndens skrift *Fackspråk*, 1976.)

Språknämnden och språkvårdarna i Statsrådsberedningen står i kontakt med varandra i frågor som rör språket i statsförvaltningen och särskilt i fråga om lagar, författningar o.d.

Svenska språknämndens sekretariat bistår TNC i fråga om granskning av ordlistor och andra texter. Sekretariatets chef är utsedd till språklig rådgivare åt TNC och han är också ordförande i en terminologikommitté hos Standardiseringskommissionen. En tjänsteman vid sekretariatet deltar i utarbetandet av skrivanvisningar för Byggstandardiseringen. Sekretariatschefen ingår vidare i olika kommittéer och referensgrupper, t.ex. vid Stockholms namnberedning (gatunamn), Bibelkommissionen, Stockholms universitets linjenämnd (som representant för avnämarna). En tjänsteman vid sekretariatet representerar nämnden i en informell grupp för granskning av förslaget till ny svensk psalmbok.

År 1977 tillsattes en statlig utredning för "bättre kontakter mellan myndigheter och medborgare", den s.k. Byråkratiutredningen. Ordförande i utredningens språkgrupp var sekretariatets chef och som heltidsanställd språkexpert fungerade en av sekretariatets tjänstemän. Praktiska resultat av utredningens arbete har hittills varit bl.a. nya och enklare besvärshänvisningar, som antagits av Domstolsverket och som väntas få stor spridning. Utredningens förslag om svenskundervisning inom all högre utbildning samt om en ordbok till alla svenska medborgare som går ut grundskolan behandlas f.n. av myndigheterna.

Sverigefinska språknämnden har tillsatt två terminologigrupper, den ena för arbetsmarknadsterminologi med representanter för bl.a. fackföreningar, företag och universiteten, den andra för utbildningsterminologi.

Internordiskt språksamarbete

Språknämnderna i Norden samarbetar med varandra genom Nordiska språksekretariatet, som också är den nordiska språkvårdens organ för samarbetet med andra. Språksekretariatet och de nordiska modersmålslärares samverkansorgan Nord-språk har inlett ett aktivt samarbete som rör både praktiska ting, som utgivning av läromedelskataloger för grannspråksundervisningen, och språkpolitiska frågor som läroplaner o.d. Språksekretariatet kommer också att överta huvuddelen av Nordiska kultursekretariatets arbete i frågor som rör grannspråksundervisningen.

Mellan språknämnderna, de nordiska terminologiorganen och andra terminologiskapande organisationer har det under de senare åren utvecklats ett organiserat samarbete bl.a. genom de s.k. Nordterm-mötena. År 1978 hölls en nordisk terminologikurs i Köpenhamn, och en arbetsgrupp inom Nordterm har avgivit en rapport om möjligheterna för samarbete mellan de nordiska termbankerna. År 1979 tillsattes inom Nordterm ett koordinerande utskott för kartläggning av terminologiprojekt och värdering av vilka samnordiska projekt som kan tänkas komma till stånd och hur. Nordiska språksekretariatet är representerat i detta utskott.

Både språknämndernas och Nordiska språksekretariatets medlemmar och personal medverkar i Föreningarna Nordens "Nordiskt språkår" genom att i tidningsartiklar och radio-program, föredrag m.m. tala om nordiskt språksamarbete och nordisk språkförståelse.

Aktiva ingripanden

Gemensamt för språkvårdsorganen är att de inte har på sina program att bedriva en systematisk offensiv språkvård i den meningen att man direkt och offentligt utfärdar bannbullor över vad man anser vara olämpligt språkbruk i press, radio-tv eller på annat håll, och särskilt inte över enskilda personers språkbruk. Språknämnderna har t.ex. markerat att de inte vill uppträda som språkpoliser. Däremot råder det mellan de olika

nämnderna något skiftande meningar om hur långt man bör gå inom dessa givna ramar, och frågan om nämndernas roll som språkstyrare diskuteras vid snart sagt varje nordiskt språkmöte.

Dansk Sprognævn har som princip att inte yttra sig i normfrågor utan att först ha blivit tillfrågad. Ett undantag är dock granskningen av ansökningar om nya varumärken (se s. 93).

Finska språkbyrån tar upp aktuella språkfrågor i cirkulär till massmedierna och i bl.a. radioprogram, men ingriper sällan mot enskilda språkbrukare.

Svenska språkbyrån i Finland ingriper emellanåt mot olämpliga ord och uttryck i massmedierna, på blanketter, skyltar m.m. och utnyttjar då i allmänhet informella, t.ex. personliga, kontakter. Språkbyrån har också en eller ett par gånger om året sänt ut information till massmedierna med råd i språkliga frågor.

Føroyamálsdeildin gör ibland radion och tidningarna uppmärksamma på olämpligt språkbruk.

Íslensk málnefnd yttrar sig i allmänhet först då den blir tillfrågad. Undantagsvis har den dock på eget initiativ rekommenderat nyord (t.ex. *ál* för aluminium) eller uttryckt sitt missnöje (t.ex. med STOP-skylden) till vederbörande myndigheter.

Norsk språkråd har hittills inte bedrivit uppsökande språkvård annat än genom att ta upp vissa frågor i *Språknytt*, men man hoppas att i framtiden kunna arbeta mer aktivt i detta avseende.

Svenska språknämnden tar ibland upp aktuella språkfrågor i sin tidskrift *Språkvård* men utnyttjar också informella kanaler för att direkt nå fram med en rekommendation. Svenska språknämnden har vidare planer på att ge ut ett mer eller mindre regelbundet återkommande informationsblad i språkfrågor till massmedierna, bokförlagen, myndigheter och företag och andra intresserade.

Sverigefinska språknämnden ingriper bl.a. mot dåligt eller felaktigt översatt informationsmaterial från myndigheterna till finska invandrare.

Effekter

Här har nu konstaterats att språkvården är tämligen väl försörd med spridningsvägar för sin verksamhet. En annan sak är hur effektiva dessa spridningsvägar är när det rör sig om att påverka språkbruket i ett land. Större delen av befolkningen i de nordiska länderna känner förmodligen över huvud taget inte till språkvårdsorganens existens. Å andra sidan behöver den organiserade språkvården inte den direkta kontakten med gräsrotterna för att få en vidare spridning av sin språksyn, även om den kontakten, i form av t.ex. telefonrådgivning eller radioprogram, många gånger kan få omedelbar verkan. Det viktiga är att man når de stora språkproducenterna, dem som i sin tur är mönsterbildande: talare och skribenter i förvaltning och näringsliv, journalister och radio-tv-folk, reklamskribenter och läroboksförfattare. Det är vidare minst lika viktigt att man når dem som styr valet av språknorm inom olika samhällsområden: beslutsfattare inom politik och byråkrati, skolmyndigheter och lärare samt bokförlagen. Det gäller att få dessa att förstå att språkvård inte är en kosmetisk detalj utan ett medel att få ett smidigare fungerande samhälle.

Vi vet att Retskrivningsordboken, de officiellt godkända ordlistorna i Norge och Svenska Akademiens ordlista fungerar som rättskrivningsnorm för danskan, norskan och svenskan, vi vet att konstruktionshandböcker och skrivregler har stor auktoritet och vi vet i en rad enskilda fall att rådgivningen har följts av viktiga normförmedlare som press, radio-tv, bokförlag och förvaltningen, men eljest vet vi mycket litet om i vilken utsträckning språkbrukare på olika nivåer känner till och bryr sig om språkvårdens åsikter. Här finns förvisso ett stort och intressant fält för forskning, men vi behöver å andra sidan inte vänta på att en sådan skall komma i gång för att bli övertygade om att språkvården behöver utnyttja sina kanaler bättre. Språknämnderna borde betraktas som de självklara rådgivningsinstanserna för språkproblem av olika slag. Det kommer dock i hög grad an på språknämnderna själva om man skall komma därefter.

• Allmänspråk — vad är det?

Av *Esko Koivusalo*

En av de centrala uppgifterna i vården av det stabiliserade skriftspråket är att studera hur denna för alla språkbrukare gemensamma språkform fyller sin uppgift, hur den fungerar inom samhällets olika sektorer. Det primära problemet inom finsk språkvård är inte längre hur skriftspråkets kodifierade normer skall fås i allmänt bruk. Modersmålsundervisningen i skolorna — åtminstone i det gamla läroverket — har skött denna uppgift berömligt. I det offentliga skriftspråket förekommer det inte många språkfel om man jämför med allt det som dagligen produceras utan störningar i enlighet med språkliga regler och rekommendationer. Det som frågan gäller är om man med detta allmänt brukade språkssystem i praktiken kan förmedla all den information som behövs för att vårt samhälle skall fungera och individen komma till rätta.

Visst finns det problem. Samhällsplanerarna och tidvis hela förvaltningen kritiserar ofta i allmänhetens spalter för att använda ett svårbegripligt krångelspråk. Läkarna påstås tala latin till sina patienter. Domstolsbesluten är svåra att förstå. Pensionären förstår inte utan hjälp de stadganden som reglerar hans pension.

Då samhället finansierar språkvården väntar det sig naturligtvis att vården sätts in där behoven och problemen är som störst. Så har Forskningscentralen för de inhemska språken uppfattat sin uppgift. Dess språkbyråer har bl.a. med hjälp av kursverksamhet försökt göra språkbruket inom den offentliga förvaltningen mera begripligt. Samma mål har den statskommitté som hösten 1979 tillsattes för att komma med förslag till åtgärder genom vilka myndigheternas språkbruk skulle kunna göras mera begripligt.

För att man med hjälp av utbildning skall kunna påverka språkbruket måste problemen först tydligt kunna påvisas. Om språkbruket på något område är svärbegripligt, måste det i något avseende ha fjärmats från den språkform som allmänt förstås i språkgemenskapen. Det är svårt att tala om dessa drag om man inte först på ett lättfattligt sätt kan definiera vad som är en "allmänt förståelig språkform".

Benämningen på denna allmänt förståeliga språkform är *allmänspråk*. Men hur har ordet allmänspråk (fi. *yleiskieli*) använts i Finland? I det följande granskar jag begreppsdefinitioner hos några framstående finska språkforskare.

Jag börjar med Setäläs klassiska artikel "Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen" (Om språkriktighet med hänsyn till finskt språkbruk, 1921). I den artikeln är *skriftspråk* och *allmänspråk* synonyma begrepp. Setälä använder rentav formuleringen "en person som talar skrift- eller allmänspråk". Ytterligare en passus i Setäläs artikel är värd att återges:

"Eftersom syftet med allmänspråket är att det skall sprida bildning i alla folklager, bör det med tanke på demokratiseringen av bildningen ses som en fördel att man kan tala om t.ex. *kannattavaisuus* (lönsamhet) i stället för om *rentabiliteetti*, om *kirjallisuus* i stället för om *litteratuuri*, om *kansallisuus* i stället för om *natsionaliteetti*, om *isänmaallisuus* (fosterländskhet) i stället för om *patriotismi*." (s. 139).

Nykysuomen sanakirja (den nufinska ordboken) är inne på samma linje som Setälä: allmänspråket är "den språkform som används av den bildade klassen, ofta =skriftspråk". Definitionen är inte helt tillfredsställande. En välutbildad varukonsulent kan mycket väl både i sitt arbete och hemma tala en "bättre" finska än en helsingforsisk vetenskapsman som i sitt arbete är starkt influerad av den anglo-amerikanska vetenskapstraditionen. Begreppet "den bildade klassen" är i dagens samhälle så diffust att man inte med dess hjälp kan hänvisa till någon tydligt urskiljbar språkform.

Matti Sadeniemi (1964 s. 16) definierar skriftspråket som ett skrivet allmänspråk, det språk som används i böcker och tidningar med riksomfattande spridning och som utgör ett

neutralt uttrycksmedel för folk som talar olika dialekter, alltså ungefär det som i svensk terminologi brukar kallas riksspråk. Sadeniemi ansluter sig i stort sett till Setäläs synpunkt:

”Detta språk är inte endast ett språk man skriver, det är också ett för olika dialekttalande gemensamt språk, det språk som används vid offentliga uppträdanden, i undervisningen och i radion, ett allmänspråk. Dialekterna är lokala, allmänspråket är riksomfattande.”

I sin installationsföreläsning ”Nykysuomen kahdet kasvot” (nufinskans två ansikten, 1966 s. 164) använde Terho Itkonen ordet *allmänspråk* i samma betydelse som Setälä och Sadeniemi. Nufinskan, som under de senaste hundra åren varit stadd i snabb utveckling, var i motsats till den gamla skriftspråksfinskan eller ”bokfinskan” enligt Itkonen ”ett finskt allmänspråk, en språkform som både skrevs och utan svårighet också talades och som förstods överallt inom det finska språkområdet”.

Gemensamt för dessa definitioner är att termerna *kirjakieli* ’skriftspråk’ och *yleiskieli* ’allmänspråk’ i första hand har samma betydelse som svenskans *riksspråk* eller *standardspråk* och alltså ses främst som en motsats till dialekterna. I första hand framhålls formens allmängiltighet, med andra ord att det är fråga om ett till uttal och form kodifierat språk som befinner sig över dialekterna. Därutöver framgår det emellertid att det allmängiltiga gäller även ordförrådet: med allmänspråkets hjälp sprids bildning till alla folklager (Setälä), allmänspråket är massmediernas språk (Sadeniemi) och ett språk som förstås överallt (Terho Itkonen). I denna betydelse har ordet använts även inom juridiken (jfr t.ex. Aho 1968 s. 205—206). Betydelsen motsvarar då även den svenska termen *allmänspråk* (i motsats till *fackspråken*).

Yleiskieli/allmänspråket skulle alltså enligt detta vara ett till formen kodifierat språk vars ordförråd är allmänt känt inom språkgemenskapen. Men i så fall kan termen *allmänspråk* inte vara liktydig med *skriftspråk*. Allt det som skrivs eller talas i enlighet med skriftspråkets normer är nämligen inte allmänt begripligt. En lekman förstår inte en facktext på klanderfritt skriftspråk, t.ex. en specialartikel i en medicinsk

facktidsskrift. Ändå kan han förstå själva sakinnehållet, om det förklaras för honom med andra ord.

Osmo Ikola (1972 s. 18—19) menar också att endast en del av skriftspråket kan betraktas som allmänspråk. Normalprosan i t.ex. kunskapslitteraturen och tidningsledarna är enligt Ikola allmänspråk. De individuella dragen har här inskränkts till ett minimum. Till skriftspråket, men inte till allmänspråket, räknar Ikola "skönlitteraturens heterogena språk". Skriftspråk betyder uppenbarligen för honom det samma som skrivet språk. På denna punkt avviker Ikola från Setälä, Sadeniemi och Terho Itkonen.

Enligt gällande finskt språkbruk är *kirjakieli* 'skriftspråk' ett i grammatiken kodifierat språk, som också har en muntlig form. I skönlitteraturen följer vissa texter reglerna för skriftspråket medan andra, t.ex. ofta dialoger, är skrivna på slang, dialekt eller informellt vardagsspråk.

Ändå anser jag att Icolas definition på *allmänspråk* dels är för vid, eftersom den inrymmer hela facklitteraturen, och dels är för snäv, om det i dagstidningarna bara är ledarna med ett ofta ganska kanslistilspräglad språk som skall representera allmänspråket.

Alla är uppenbarligen eniga om att det som man kallar allmänspråk bör följa reglerna för skriftspråket. Ett annat kriterium är att ordförrådet bör omfatta bara allmänt gångbara och kända ord. Vad som är allmänt gångbart och känt kan visserligen inte exakt definieras, men det är uppenbart att journalisterna rätt bra lyckas hålla sig till ett sådant ordförråd som språkgemenskapens medlemmar oberoende av ålder, yrke och social ställning kan förstå. Detta ordförråd hänför sig till det vardagliga och nödvändiga hos människan (boende, föda, trafik, utkomst), till hälsa och sjukdom, till de gemensamma samhällsliga skyldigheterna och rättigheterna, till idrott, hobby och turism osv. Det är uppenbart att utformningen av detta ordförråd är en fortlöpande process i vilken framför allt den aktiva delen av befolkningen tar del.

Allmänspråket bygger till stor del på s.k. folktaxonomier (se Koski 1978 s. 117 f.), dvs. ett allmänt vetande som analyserats enligt traditionell uppfattning. Den delen av ordförrådet till-

ägnar man sig genom att observera ordets betydelseinnehåll samtidigt som man lär sig uttrycket, varav följer att en hel del olika individuella konnotationer ofta är knutna till ordens betydelse. Allmänspråket innehåller vidare ord som hänför sig till klassificeringar och definitioner i stadganden och bestämmelser. En del uttryck baserar sig på vetenskaplig klassifikation, och sådana ord lär man sig använda i skolan och i annan utbildning. Utgående från omfattningen av det för alla gemensamma ordförrådet bestäms sedan sfären för vad man med hjälp av allmänspråket kan behandla på ett någorlunda exakt sätt.

Som kriterium på skrivet allmänspråk räcker emellertid inte bara att formen följer skriftspråkets regler och ordförrådet är allmänt känt. När man producerar en text kan man välja mellan ett flertal olika menings- och satsstrukturer som är olika svåra att tolka. Om man skriver i enlighet med traditionella juridiska formuleringsmodeller kan man åstadkomma en för lekmannen obegriplig text även om man bara använder kända ord. I så fall är det inte längre fråga om ett "allmänt begripligt språk". Jag anser därför att det finns ytterligare en förutsättning för att man skall kunna tala om skrivet allmänspråk, nämligen att menings- och satsstrukturen inte är för komplicerad.

Det är svårt att ge en hållbar definition på enkelhet. Bäst kunde man kanske karakterisera den egenskapen liksom ordförrådets begriplighet med statistiska medel. Menings- och satsstrukturer kan likaväl som ord rangordnas enligt frekvens. Uppenbart är att ju vanligare mönster man använder då man författar en text, desto lättfattligare blir den.

Som stöd för språkvårdsarbetet skulle en grundlig utredning av meningsbyggnadstypernas frekvens i olika stilarter behövas. På Finska språkbyrån har man gjort preliminära studier av meningsbyggnaden i tidningsspråk och författningsspråk. De fyra vanligaste meningsbyggnadstyperna i tidnings- och tidsskriftsmaterialet omfattade 1) en huvudsats, 2) två huvudsatser, 3) huvudsats + *att*-sats samt 4) huvudsats + *som*-sats. Enligt dessa modeller har 60—70 % av samplets meningar byggts upp. I författningstexterna var de fyra vanligaste typerna helt

andra och återkom i bara 30—40 % av meningarna. I tidningsmaterialet omfattade bara 15—20 % av meningarna tre eller flera satsers, medan författningstexterna till nästan 50 % bestod av sådana meningar. Informationsteoretikerna har pekat på sambandet mellan satsernas och meningarnas längd och deras begriplighet (ex. Wiio 1969).

Med beräkningar av det här slaget borde meningsbyggnaden i texter som riktar sig till tidningarnas och tidskrifternas läsekrets utredas. Om man därefter på ett betryggande sätt kunde utreda att dessa texter verkligen förstås av läsare från olika yrkes-, ålders- och socialgrupper, skulle "det enkla språket" från meningsbyggnadssynpunkt kunna definieras på ett för språkvården tillfredsställande sätt. Man kan naturligtvis fråga sig hur det kommer sig att de som skriver i tidningarna kan skriva ett strukturellt så enkelt språk.

I bakgrunden finns så vitt jag kan förstå den allmänna uppmaningen i flera stilhandböcker att skriva som man talar. Ändå har inte alla modeller för enkelt språk tagits ur talspråket. Meningarna i lättläst tidningsspråk har sällan fler än tre satsers och i medeltal är de inte närmelsevis så långa som meningarna i textproven med utskrifter av tal. De enskilda satserna i enkel text följer däremot till sin konstruktion i rätt hög grad mönstren från talspråket.

En definition på skrivet allmänspråk, som kunde tjäna praktiska syften och är förenlig med gällande språkbruk är följande:

Allmänspråket är en för språkgemenskapens olika ålders- och yrkesgrupper gemensam språkform, som

- har skriftspråksform
- använder ett allmänt känt ordförråd
- har enkel menings- och satsbyggnad

Enligt den definitionen förstås med allmänspråk den språkform som har den största begripligheten i språkgemenskapen. I bästa fall kan man genom att använda den samtidigt kommunicera med alla språkbrukare.

Om man granskar de olika språkformerna såsom normsystem, kommer man fram till andra begreppsdistinktioner. När Ulf Teleman (1979 s. 30—34) studerar språkformer med

hänsyn till vilka normer som råder i samhällets olika kommunikationssfärer, kommer han till att den väsentliga skiljelinjen går mellan *privatspråk* och *offentligt språk*. Telemans begrepp *offentligt språk* är vidare än ovan givna definition av allmänspråket: det offentliga språket är enligt Telemans "ett språk på vilket samhälleligt vetande om natur och teknik skrivs ut, språket som den kulturella eliten använder för att formulera de för samhällets fortbestånd nödvändiga myterna, religionerna, poesierna" (s. 32). Setäläs sätt att definiera allmänspråket var rätt lika.

Här räknas fackspråkets vokabulär till det offentliga språket. Till allmänspråket räknas däremot bara den del av fackspråkens uttryck som har kommit i allmänt bruk inom språkgemenskapen. Ofta förlorar dessutom fackspråkets termer sin exakta innebörd, när de införlivas med hela språkgemenskapens aktiva ordförråd. Å andra sidan är Telemans privatspråk i mitt tycke till största delen att uppfatta såsom allmänspråk i ett samhälle där barnen omhändertas av den organiserade barnomsorgen under sina första levnadsår och där teve och fritidssysselsättningar effektivt sprider allmänspråkets kod och vokabulär.

Så kan man ju fråga sig om denna definition på allmänspråket skall uppfattas som en karakteristik av gällande språkbruk eller vara ett förslag till mål för språkbrukarna att sträva till. Då Finska språknämnden behandlade min artikel om allmänspråket 1979 var det främst det tredje kriteriet i definitionen som väckte diskussion. Meningsbyggnaden har inte berörts i tidigare definitioner, förmodligen för att språkvården huvudsakligen har intresserat sig för kodifiering av uttal, form och vokabulär. Men t.ex. Bertil Molde betonar (1974 s. 15—21) att det är problemen i dagligt språkbruk språkvården skall behandla. Största delen av det inflytelserika och socialt betydelsefulla språkbruket realiserar i skriven text. Om således problemen inom förvaltningsspråket utgörs just av svårbegriplighet är det väsentligt att språkvården fäster uppmärksamhet vid de skrivna texterna som samhällsfunktionen producerar och studerar deras sats- och meningsstruktur.

Problemen med förvaltningsspråket har under de senaste

åren fått större aktualitet närmast kanske för att den sociala lagstiftningen har ökat så kraftigt och medborgarna därför i allt högre grad har blivit tvungna att läsa texter producerade av förvaltningen. Samtidigt har hela förvaltningsmaskineriet blivit mera omfattande. All slags planering har ökat, vilket tydligt har förorsakat nya kommunikationsproblem. Då antalet tjänstemän ökar kommer det att finnas allt fler som författar, sänder och tar emot skriftlig information. Språkets byråkratisering har blivit ett problem.

Det krav på demokratisering som styr samhällsutvecklingen av i dag gäller också samhällsinformationen. Läget är inte tillfredsställande om det "officiella" språk som samhället producerar hela tiden ger medborgarna tolkningsproblem.

Med tanke på språkvården vore det viktigt att få till stånd forskning rörande gränserna för allmänspråket och detta språks strukturella egenskaper. En bra ordbok över nuspråket är ett viktigt arbetsredskap då det gäller att göra allmänspråket mera enhetligt och funktionsdugligt. En sådan ordbok är under arbete på Finska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken. Men därutöver behövs det forskning i förvaltningsspråk och juridiskt språk. Vi hoppas att den tillämpade textlingvistikens börjar intressera sig för detta problemkomplex.

Jag konstaterade tidigare att det ofta är enbart den invecklade meningsstrukturen som gör det traditionella kanslispråket eller juristspråket så svårbegripligt. Juristerna i Finland har själva uppmärksammat detta i olika sammanhang. I Lainlaatijan opas (handbok för författare av lagtext, 1970 s. 5—7) uppmanas lagberedarna att i författningstexterna undvika sådana långa och komplicerade meningar som tidigare favoriserades. Eino Örlund har i ett föredrag om hur förvaltningsbesluten skall skrivas (1976 s. 10) uttryckt saken så här:

"Till sin språkdräkt skall besluten så långt som möjligt följa den vanliga värdade normalprosan. Invecklade och svårbegripliga konstruktioner, t.ex. komplicerade satsmotsvarigheter, satsflätor eller flera parallella satser i samma mening, bör undvikas."

Liknande anvisningar har getts också i andra sammanhang,

bl.a. i samband med kurser anordnade av Juristförbundets utbildningscentral. Det råder numera en allmän strävan inom förvaltningen och rättsväsendet och i lagstiftningsarbetet att följa dessa anvisningar. Och även om de eftersträlvade strukturegenskaperna hos texterna inte uttalat har kallats allmänspråkliga drag (jfr dock Örlunds "normalspråk"), ligger det bakom denna tendens en uppfattning om att förvaltnings- och juristspråket i fråga om vissa strukturdrag alltför mycket har specialiserats och fjärmats från det allmänna språkbruket. Målet är därför att göra dessa språkformer mera lika detta allmänna och allmänt begripliga språkbruk.

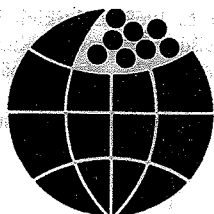
Litteratur

- Aho, Matti L. 1968. Varallisuusoikeudellisen oikeustoimen tulkin-nasta. Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja n:o 138. Porvoo.
- Ikola, Osmo. 1972. Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. — Sananjalka 14.
- Itkonen, Terho. 1966. Nykysuomen kahdet kasvot. — Suomalainen Suomi n:o 3/1966.
- 1972. Kielenhuoltomme tehtävistä. — Vir. 76, s. 278—297, 371—387.
- Koivusalo, Esko. 1979. Mitä on yleiskieli ja miten se muuttuu. — Elävää suomea. Yleisradion kieliopas. Red. Seppo Kahila. Jyväskylä.
- Koski, Mauno. 1978. Oliotarkoitteisten substantiivien semantiikkaa. — Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Turku.
- Lainlaatijan opas. Justitieministeriet 1970.
- Molde, Bertil. 1974. Språkvården och språket. — Språkvårdsstudier. En antologi redigerad av Bertil Molde. Svenska språknämnden, Stockholm.
- Sadeniemi, Matti. 1970. Puhekieli ja kirjakieli. — Kansan kieli omin omaisuutemme. Kalevalaseura, Helsingfors.
- Saukkonen, Pauli. 1970. Puhekielen luonteesta. — Kielikello 3.
- Setälä, E. N. 1921. Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen. — Kielentutkimus ja oikeakielisyyss. Tieteellisiä lastuja I, Helsingfors.
- Teleman, Ulf. 1979. Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets, Lund.
- Valtioneuvoston esittelijän asema ja tehtävät. Statens tryckericentral 1975.

- Wiio, Osmo A. 1969. Lehtikieli ja ymmärrettävyys. — Joukkotiedotus ja yleisö, redigerad av Kaarle Nordenstreng, Tapiola.
- Örlund, Eino. 1976. Hallintopäätöksen kirjoittamisesta ja perustelemisesta lääninhallituksen ja -oikeuksien kannalta. Föredrag 8.9.1976. Manuskript på Juristförbundets utbildningscentral.

Nordiskt språkår

Av Åke Landqvist

NORDISKT SPRÅKÅR

Föreningarna Nordens Förbund har beslutat att göra kalenderåret 1980 och skolarbetet 1980—81 till ett nordiskt språkår. Motivet till en sådan punktinsats förtjänar några inledande kommentarer.

En liten vink om de nordiska språkfrågornas betydelse får man i de uttalanden som gjorts av företrädare för de särskilda språkårskommittéer som tillsatts inom varje förening. Pirkko Ruotsalainen i den finländska kommittén anser att satsningen på ett nordiskt språkår "kan stimulera undervisningen i de nordiska språken både i skolorna och inom vuxenutbildningen". Givetvis får kampanjen en särskild accent i ett land så präglad av tvåspråkighetens problem som Finland. Aðalsteinn Davidsson, gymnasielektor och ordförande i den isländska kommittén, trycker mycket hårt på gemenskapsaspekten: "Vartenda ord, varenda mening vi behärskar i grannens språk styrker samhörighetskänslan." Han understryker också starkt det ena av de två delmålen för språkåret nämligen att öka kunskapen om språken i Norden generellt. Han säger: "Jag hoppas att man kan lyckas visa danskar, svenskar, norr-män, islänningar och färöingar, att det inte alls är omöjligt att tillägna sig det ordförråd i finska, samiska och grönländska som behövs för att visa att man önskar en broderlig kontakt med dessa språksamhällen." Henrik Hagemann, seminarie- rektor i Århus, för in frågan om det vikande intresset i skolorna för grannspråksundervisning och menar att ett språkår här kan betyda mycket. Ett språkår kan, menar Hagemann, motverka de förändringar som inträtt när det gäller grannspråkens allmänna ställning inom vårt kulturliv: "Det drejer

sig om nabosprogenes stilling i skolen og læreruddannelser, om det nordiske bogmarked og om radio- og tv-samarbejdet.”

Bertil Molde i den svenska språkkårskommittén för fram betydelsen av att överhuvudtaget kunna orientera sig i grannländernas skönlitteratur, dagspress och veckotidningar om man har en grundläggande kunskap i grannspråken. Hans linje är denna: ”Det nordiska språkkåret bygger på den nordiska tanken, och det skall göra den tanken ännu självklarare än den hittills har varit. Den nordiska tanken är språkgemenskapens tanke.”

Leif Mæhle, professor vid Oslo universitet, är inne på liknande tankegångar som Molde. Han tar i sitt uttalande upp hur liten ansträngning som egentligen behövs för att öka språkförståelsen i Norden: ”Litt tilvenning, litt trening, litt elementær grannespråkkunnskap er oftast det einaste som trengs for å kunne ha kulturell kontakt med resten av Norden.”

Även de två örikena Färöarna och Åland tycker att ett språkkår kan bli en värdefull kampanj. Jóhan Hendrik W. Poulsen konstaterar färingarnas starka språkliga beroende av Danmark och önskar att ett nordiskt språkkår kunde medföra att även andra grannspråk förs in i färöiskt medvetande. Han konstaterar: ”Et mere indgående kendskab til islandsk og nynorsk til dels også svensk ville være af stor betydning for færøsk sprogavl.” Ordföranden i föreningen Norden på Åland, chefredaktör Hasse Svensson, tycker att språkkåret framför allt bör få betydelse för ålänningarnas kunskap om danskan. Han efterlyser också en språkkårkontakt med de självstyrande färöingarna i Nordatlanten.

Språkets centrala roll för det nordiska samarbetet går alltså som en röd tråd genom de uttalanden som gjorts av de huvudansvariga personligheterna inom föreningarna Norden. Vid sidan av detta tunga motiv finns givetvis också ett annat av mer föreningsegoistisk natur. Föreningarna tror att man genom en koncentrerad satsning på ett viktigt problemområde skall kunna få ökad uppmärksamhet på det arbete som föreningarna sedan länge bedrivit rörande nordisk språkförståelse och nordiska språk i allmänhet. Med det oerhörda utbud av

kampanjer och nyheter som präglar de moderna nordiska samhällena är det en bister erfarenhet som föreningarna gjort att det är svårt att få genomslag för det nordiska samarbetets stora betydelse.

Vad görs då konkret under språkåret? En hastig genomgång av den pågående verksamheten visar att det framför allt är lärare och folkbildare samt press och massmedia som är föremål för föreningarnas bearbetning. Beträffande lärarna har man således haft särskilda sammandragningar med de konsulenter som är ansvariga för lärarnas fortbildning i grannspråksfrågor. Några av föreningarna anordnade dessa sammandragningar redan hösten 1979 i samband med att Nordiska kultursekretariatets rapport om "Våra grannspråk" introducerades. Dessa kontakter börjar nu ge rik frukt genom att föreningarna i ökad grad utnyttjas som rådgivare vid uppläggning av kommunala och länsvisa studiedagar i höst.

Modersmålslärarna är också målgrupper för det speciella läromedel som föreningarna tagit initiativet till, det s.k. nordiska språkhjulet. Materialet som produceras av förlaget Skriptor i Sverige skall komplettera redan existerande läromedel och skall utkomma i en dansk—svensk och en norsk—svensk version.

Det nordiska språkåret berör givetvis också föreningarna Nordens egna aktiva som verkar i lokalavdelningar och i distrikt. I Sverige har här sammanlagt 200 personer, huvudsakligen folkbildare och lokalavdelningsfunktionärer, medverkat i regionala konferenser där ett huvudämne varit hur man på ett så konkret och praktiskt sätt som möjligt skall kunna vinna ökad förståelse för grannspråken i Norden. En särskild tipskatalog kommer att tas fram som ett resultat av dessa konferenser. Ännu ett exempel på föreningarnas inriktning på skolan är den faktasamling "Uppslag för skolan" som utarbetats inom den svenska föreningens skolnämnd.

En viktig kanal till ökat medvetande om grannspråksförståelse är pressen, och föreningarna har här lagt upp ett program för utsändning av material till i första hand dagspress. Således sprids under hela språkåret speciellt tillverkade artiklar om de nordiska språken samtidigt som mer populärt språk-

material — veckans Vilde Nordbo — framställs för tidningarnas "lätta" sidor. Den norska föreningen söker i sin språkkampanj knyta an till användningen av nordiska tidningar och veckotidningar i skolarbetet. Avsikten är att man med utgångspunkt från en uppsättning vänortsförbindelser skall söka stimulera skoleleverna att använda dessa pressalster i undervisningen. Två medverkande organisationer är "Norske Avisers Landsforbund" och "Norsk Ukepresse".

Det kan noteras att språkinformation om samiskan utsänds inför sommarens turistsäsong och där man främst velat förklara vad många för vanliga nordbor helt obegripliga ortnamn på Nordkalotten betyder.

Föreningarna menar alltså att de nordiska språkfrågorna borde kunna intressera en bred allmänhet och att elementär kunskap om grannspråken skall kunna betecknas som ett slags samhällsinformation. Samma uppfattning har för övrigt mjölkföretaget ARLA i Sverige som efter framställning från den svenska föreningen Norden beslutat sig för att under hela sommaren 1980 ta in grannspråksinformation på de mjölkpaket som huvuddelen av svenska frukostätare konfronteras med. Under sommaren publiceras material på danska och norska språken och senare i höst är det finskans tur.

Att sjunga sig till språkkunskap är en av de genvägar som föreningarna Norden vill använda under det nordiska språkåret. Ett samarbete har inletts med de nordiska radioföretagens utbildningsavdelningar vilka som ett inslag i språkåret ger ut en visbok med titeln "Nordsånger". Boken kommer att vara utgångspunkt för sammanlagt nio 30-minuters program som sänds i de nordiska ländernas skolradio under hösten. "Nordsånger" blir föreningarna Nordens årsbok till sina närmare 100.000 medlemmar, och man väntar sig att boken skall bli ett effektivt bevis på föreningarnas avsikt att göra en grundlig satsning på språkfrågorna. Den sångbok som utgavs på 1940-talet och gjort en trogen tjänst vid många nordiska sammankomster under 30 år får i "Nordsånger" en ivrigt efterlängtat ersättare.

En avsevärd del av språkkampanjerna kommer givetvis att beröra den egentliga språkgemenskapen mellan danska,

norska och svenska. Men det andra målet för språkåret — ökad kunskap om de inhemska språken i Norden — får också sina speciella aktiviteter. Ett exempel är här den lilla skrift på finska och svenska som utarbetats av Sulo Huovinen inom den svenska föreningen och som tryckts upp i en stor upplaga. Skriftens namn är "Barn har rätt till ett modersmål", på finska "Lapsella on oikeus äidinkieleen". Den är ett angeläget inlägg inte minst i den pågående diskussionen i invandrarlandet Sverige om hur de finska invandrarnas barn skall få sin språkundervisning ordnad.

Föreningarna Nordens språkårsverksamhet bedrivs under det starka medvetandet av den betydelse en kampanj av detta slag kunde få, om radio och TV på allvar kunde engageras. Föreningarnas opinionsbildande verksamhet när det gäller grannspråkförståelse kommer här att bl.a. inriktas på de metoder som används av radioföretagen vid textning av TV-program. Sedan många år har föreningarna t.ex. sökt påverka radioföretagen i Sverige att underlåta att texta norska eller att åtminstone, om textningen till varje pris måste ske, ombesörja denna på originalspråket. Åtskilliga framstötningar i ärendet har gjorts men utan resultat.

Diskussionen om Nordsat, det projekt som skall kunna öppna möjligheter för de nordiska befolkningarna att ta del av samtliga radio- och TV-program i Norden, har givetvis en mycket stark anknytning till det nordiska språkåret. I det remissvar som föreningarna avgav i april betonades mycket starkt reformens betydelse för språkförståelsen. Man kan här stödja sig på ett empiriskt material framtaget under Nordsat-utredningarna där det visade sig att danska barn utan möjlighet att se svensk gräns-tv har en sämre språkförståelse än de barn som har motsvarande förmåner.

Den danska föreningen har i sin opinionsbildande verksamhet under språkåret särskilt knutit an till Nordsat. En liten debattidning "Debat i Norden" har utgivits i en stor upplaga och för övrigt fått spridning också i grannländerna. I tidningen presenteras på ett slagkraftigt sätt många av de argument som gäller Nordsats språkpolitiska betydelse.

Avgörande för om det nordiska språkåret skall bli något

utöver en punktinsats av föreningarna Norden är givetvis om de många aktiviteterna leder till ett starkare grannspråksintresse inom skolan, dagspressen, organisationslivet och bland den stora allmänheten. Viktigt är också i detta sammanhang att väcka de nordiska beslutsfattarnas intresse för språkfrågorna. Här har föreningarna redan kunnat konstatera en ökad uppmärksamhet inom Nordiska rådets krets. Ett uttryck för detta är att flera talare i samband med rådssessionen i Reykjavik i mars tog det nordiska språkåret till utgångspunkt för olika krav om förbättrad grannspråksundervisning. Ett utomordentligt konkret bevis på Nordiska rådets intresse var också den lilla handledning "Att tala nordiskt" som låg på samtliga parlamentarikers bord. Skriften går tillbaks på ett initiativ från Per Olof Sundman, mångårig rådsledamot och synnerligen aktiv inom den svenska föreningen Norden. "Att tala nordiskt" har rönt stor efterfrågan och redan utkommit i sin andra upplaga. Utgivare är Nordiska rådet och Nordiska språksekretariatet (se s. 135).

Språksamarbeid i Norden 1979

Av Ståle Løland

Nordisk språksekretariat

Alle språknemndene i Norden har nordisk språksamarbeid som en av sine viktigste arbeidsoppgaver, og de har samarbeidet om saker av felles interesse helt siden midten av 1950-tallet. Da Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978, ble dette samarbeidet samordnet gjennom sekretariatet. Samtlige språknemnder er representert i styret for sekretariatet.

Nordisk språksekretariat er opprettet av Nordisk ministerråd og får sine midler bevilget over det nordiske kulturbudsjettet. Ifølge retningslinjene skal sekretariatet arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og fremme den nordiske språkforståelsen.*

Språkspørsmål

En hovedoppgave for sekretariatet er å forsøke å hindre at de nordiske språkene fjerner seg fra hverandre, f.eks. ved at de tar i bruk ulike ord for nye begreper. Dette gjelder særlig ord som går inn i allmennspråket, men også mer spesielle fagord. Språksekretariatet har behandlet flere språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske tilrådinger, dels på eget initiativ, dels etter henvendelser utenfra.

Sekretariatet har f.eks. medvirket til at teleadministrasjonene i Danmark, Norge og Sverige har gått inn for de felles betegnelse *tekst-tv* (svensk *text-tv*) og *teledata* for visse nye tv- og teletjenester som er under utvikling. Disse tjenestene kan komme til å bli en viktig del av vår hverdag, og de får

* Se nærmere om organisasjon, arbeidsoppgaver o.l. i Språk i Norden 1977 og 1978.

dermed også stor språklig betydning. Hittil har de gått under en rekke betegnelser, f.eks. *teletekst*, *videotex*, *data-tv*, *data-visjon* og *viewdata*. Særlig det siste eksemplet er språklig uheldig, fordi det vanskelig lar seg tilpasse strukturen i de nordiske språkene. Dessuten er det trolig vanskeligere å forstå enn *tekst-tv* og *teledata*.

Informasjon og kontakt

Virkningen av Språksekretariatets arbeid er i høy grad avhengig av at det når fram med tilrådinger og informasjon til personer og institusjoner som har betydning for språkutviklingen (jf. artikkelen "Språkvårdens kanaler" på s. 75). Sekretariatet vil derfor sende ut en informasjonsfolder som presenterer virksomheten og de tjenestene som sekretariatet kan tilby. Representanter for sekretariatet orienterer også om nordiske språkforhold gjennom foredrag og artikler, og deltar på konferanser, seminarer o.l. som tar opp spørsmål med språklig tilknytning.

Konferanser

Sekretariatet arrangerer selv konferanser der en tar opp språkspørsmål med sentrale fagfolk. I september 1979 arrangerte sekretariatet således konferansen "Grannespråkernes rolle i morsmålsundervisningen", der det deltok ca. 40 representanter for morsmållærerforeningene, skolemyndighetene og språknemndene i de nordiske landene. Konferansen førte bl.a. til at det ble innledet et samarbeid med morsmållærerforeningene gjennom deres nordiske kontaktorgan Nordspråk (jf. artikkelen "Samarbetsgruppen Nordspråk" på s. 131). Høsten 1980 vil sekretariatet arrangere to konferanser, en om internordiske ordbøker og en om nordisk språkplanlegging.

Publikasjoner

En viktig del av informasjonsvirksomheten er de skriftene som Språksekretariatet gir ut. Sekretariatet har hovedansvaret for "Språk i Norden", som er språknemndenes og Språksekre-

tariatets årsskrift. Sammen med Nordisk råd har sekretariatet utarbeidet og utgitt skriftet "Att tala nordiskt — språkråd till nordbor i nordiskt samarbete" (se omtale s. 135). I forbindelse med det nordiske språkåret 1980/81 arbeider sekretariatet med et skrift om språkene i Norden, og samarbeider med morsmåls-lærerforeningene om en katalog over undervisningsmidler til grannespråksundervisningen.

Språkdok

Sekretariatet forsøker ellers å skaffe seg oversikt over litteratur, ordbøker, forskningsprosjekter o.l. av interesse for nordisk språkrøkt. Her kan en få stor nytte av den nordiske dokumentasjonssentralen for språkvitenskap — Språkdok — som er planlagt ved universitetet i Göteborg. Et prøveprosjekt er avsluttet, og Nordisk ministerråd har gitt Språksekretariatet i oppdrag å føre planene om dokumentasjonssentralen videre.

Nordisk radio- og tv-satellitt

Fra Ministerrådet har sekretariatet også fått utredningen om en nordisk radio- og tv-satellitt til uttalelse. I uttalelsen støtter sekretariatet forslaget om en slik satellitt. Den vil få stor — kanskje avgjørende — betydning for språkfelleskapet og språkforståelsen i Norden. Den vil i langt høyere grad enn tidligere gjøre det mulig for folk flest å møte de andre nordiske språkene i naturlige sammenhenger, og dermed stimulere grannespråksforståelsen. Samtidig kan den bidra til økt språklig toleranse overfor andre språkvarianter enn ens egen, også dialektale varianter innenfor det enkelte språket. En radio- og tv-satellitt vil dessuten få stor betydning for de mange tusen nordboer som har flyttet til et annet nordisk land.

Språksekretariatet går inn for det såkalte totalalternativet — dvs. at alle nordiske riksprogrammer sendes til samtlige nordiske land. Det vil gi publikum bedre valgmuligheter enn alternativet med en nordisk redigert kanal — og dermed trolig få større språklig effekt. I den grad programmer på dansk, norsk og svensk blir tekstet, bør dette skje på originalspråket.

Dette gir en dobbelt språklig effekt. Det letter forståelsen av det talte språket samtidig som det øker fortroligheten med vedkommende lands skriftspråk.

Nordisk språk- og informasjonssenter

Språksekretariatet har også støttet et forslag om å opprette et nordisk språk- og informasjonssenter i Finland. I samråd med de finske skolemyndighetene skal senteret fremme undervisningen i og kjennskapet til de andre nordiske landenes språk, kultur og samfunnsforhold. Senteret skal også formidle kunnskap om Finlands kultur, samfunnsforhold og språk til det øvrige Norden. I sin uttalelse framhevet Språksekretariatet at det vil være naturlig og ønskelig med et nært samarbeid mellom de to institusjonene. Nordisk ministerråd har vedtatt at språk- og informasjonssenteret skal begynne sin virksomhet høsten 1980.

Handlingsprogram for bedre språkforståelse i Norden

Etter oppdrag fra Nordisk ministerråd har Språksekretariatet utarbeidet en skisse til et handlingsprogram for å bedre språkforståelsen i Norden. (Utredningen er publisert i Svenska språknämndens tidsskrift Språkvård nr. 2 1979.)

Sammen med Nordisk kultursekretariat i København har Språksekretariatet arbeidet videre med handlingsprogrammet. Det blir lagt opp til en rekke konkrete tiltak over en prøveperiode på fem år, bl.a. styrking av grannespråkundervisningen i læreplanene for grunnskole og videregående skole, videreutdanning av grannespråklærere, utvikling av undervisningsmidler og metodiske opplegg, økt innsats overfor massemediene og forskning omkring nordiske språkspørsmål. Det er meningen at Språksekretariatet skal innta en sentral plass i dette arbeidet i samsvar med retningslinjene for sekretariatet.

Den nordiske nyordsundersøkelsen

Språknemndene har i mange år arbeidet med å registrere nye ord og uttrykk som dukker opp i massemediene, fagtidsskrifter

o.l. Dette arbeidet har stor betydning for den språklige rådgivningen. Resultatet av arbeidet hittil vil bli publisert i tre parallelle ordbøker — en for dansk, en for norsk og en for svensk (og finlandssvensk). Redigeringen er stort sett den samme for de tre bindene, og de vil inneholde opplysninger om tilsvarende ord i grannespråkene.

Det blir overveid å fortsette nyordsundersøkelsen også etter at de tre ordbøkene har kommet ut. Språksekretariatet vil i så fall trolig bli koplet mer inn i arbeidet. Foreløpig er det bestemt at Språksekretariatet skal utarbeide en prøveredigering av bokstaven A på grunnlag av det materialet som fins. I denne prøveredigeringen skal danske, norske og svenske oppslagsord alfabetiseres sammen.

Det 26. nordiske språkmøtet

ble holdt på Gentofte Hotel ved København 21.—23. september 1979. Det deltok i alt 38 representanter fra Dansk Sprog-nævn, Finska språkbyrån, Grønlands Sprog- og Retskrivningsudvalg, Íslensk málnefnd, Nordisk språksekretariat, Norsk språkråd, Samisk språknemnd, Svenska språkbyrån (i Finland), Svenska språknämnden og Sverigefinska språknämnden.

Hovedemnet for møtet var "språkrøktens kanaler" (se Catharina Grünbaums artikkel om dette på s. 75). Ellers orienterte Ståle Løland om nordiske prosjekter av interesse for språknemndene. Erik Hansen la fram et forslag om at Nordisk språksekretariat bør arrangere en konferanse om nordisk språkplanlegging, og fikk tilslutning til dette (jf. ovenfor).

De enkelte nemndene

Nordiske sekretærstillinger

I utredningen som dannet grunnlaget for opprettelsen av Nordisk språksekretariat, var det en forutsetning at språknemndene i Danmark, Finland, Norge og Sverige skulle få egne stillinger til å ta seg av de mer omfattende nordiske arbeidsoppgavene. Slike stillinger ble opprettet ved nemndene i Finland og Sverige sommeren 1979. Språksekretariatet har skrevet

til Nordisk ministerråd og pekt på at det er absolutt nødvendig at Dansk Sprognævn og Norsk språkråd får tilsvarende stillinger for at Nordisk språksekretariat skal kunne fungere tilfredsstillende. De enkelte nemndene har først og fremst de nasjonale oppgaver å ta vare på, og dette arbeidet er så omfattende at det nordiske samarbeidet ikke kan dyrkes i tilstrekkelig omfang.

Språklig rådgiving

Alle språknemndene har det som en av sine hovedoppgaver å svare på språkspørsmål fra enkeltpersoner, organisasjoner, offentlige kontorer og andre. Denne delen av virksomheten har økt betydelig de siste årene, og tar mye av tiden til de ansatte i de forskjellige sekretariatene. I 1979 svarte f.eks. Dansk Sprognævn og Svenska språknämnden hver på mellom 7000 og 8000 spørsmål, de fleste over telefon. Finska språkbyrån hadde i 1979 vel 12.500 telefonsamtaler om språkspørsmål, og antallet samtaler til Svenska språkbyrån i Finland økte med 25 % til 3230.

I tillegg kommer språkgransking av terminologilister, forslag til standarder, publikasjoner fra det offentlige o.l. Også gjennom meldingsbladene sine driver nemndene en omfattende rådgivingstjeneste (jf. omtale på s. 136—137). Språknemndene i Finland deltar i radioprogrammene "Kielikorva" ("språkøret") og det direktesendte svenske "Språkväktarna", som begge ble sendt 14 ganger i 1979.

Ordboks- og terminologiarbeid

De fleste nemndene gjennomgår terminologilister, standardforslag o.l., og gir språklige tilrådinger både når det gjelder termer og definisjoner. Norsk språkråd og Svenska språknämnden er rådgivere for henholdsvis Rådet for teknisk terminologi (RTT) og Tekniska nomenklaturcentralen (TNC), og gjennomgår deres ordboksmanuskripter språklig. Dansk Sprognævn er representert i Terminologigruppen ved Handelshøjskolen i København. I Finland hører Centralen för teknisk terminologi

inn under Forskningscentralen för de inhemska språken, som de finske og svenske språkbyråene. Íslensk málnefnd er representert i elektroingenjørenes ordutvalg.

I 1979 gransket Svenska språknämnden ca. 2400 sider av manuskriptet til en svensk—finsk ordbok. Nemnda arbeider også med en svensk uttaleordbok og en norsk—svensk ordbok. Det siste er et samarbeidsprosjekt med Norsk språkråd.

Dansk Sprognævn står for utgivelsen av den autoriserte “Retskrivningsordbog”, og er i gang med en omfattende revisjon av den siste utgaven fra 1955.

Norsk språkråd er den av nemndene som driver det mest omfattende terminologiarbeidet. Rådet har egne terminologikomiteer for biologi, samfunnskunnskap, fysikk, kjemi, datafag og markedsføring, og samarbeider med RTT om oljeterminologi. Prosjekt for datamaskinell språkbehandling ved Universitetet i Bergen, RTT og Norsk språkråd har gått sammen om å utvikle en norsk termbank. Våren 1980 inneholdt banken ca. 20.000 termer med definisjoner. Sammen med Leksikografisk institutt ved Universitetet i Oslo arbeider rådet med to håndordbøker, en for bokmål og en for nynorsk. I 1979 gjennomgikk sekretariatet i Norsk språkråd “Tanums store rettskrivningsordbok” og gav råd om skrivemåter, bøyningsformer, uttale og om nye ord og sammensetninger.

Myndighetenes språk

Myndighetenes språk har i de siste årene kommet stadig sterkere i søkelyset, og flere av språknemndene har engasjert seg i arbeidet med å gjøre dette språket lettere tilgjengelig. Språknemndene i Sverige og Finland legger stor vekt på dette arbeidet og holder en rekke kurs o.l. for ansatte ved offentlige kontorer, i radio og tv, forlagsfolk, lærere, oversettere, sekretærer, universitetsstuderende og andre.

Norsk språkråd har sammen med Forbruker- og administrasjonsdepartementet holdt to kurs for folk som skal undervise statsansatte i god offentlig språkbruk. Rådet er i gang med å utarbeide en lærebok i nynorsk for statsansatte.

Dansk Sprognævn har nær kontakt med danske oversettere

ved EFs institusjoner i Bruxelles og Luxembourg, og en representant for nemnda har holdt kurs for danske EF-ansatte omkring språkriktighetsproblemer som ledd i en generell kritisk vurdering av oversettelse til dansk. Nemnda samarbeider også med Danmarks Forvaltningshøjskole, og en representant for nemnda har der gjennomgått språklige problemer i forbindelse med utformingen av lover og bekjentgjørelser.

Sekretæren i Svenska språknämnden har vært formann for språkgruppen i den såkalte Byråkratiutredningen. Den har nå lagt fram sin utredning "Bättre kontakter mellan myndigheter och medborgare". Utredningen inneholder bl.a. forslag om utdannelse i svensk på ulike nivåer i skole, forvaltning og på universitetet.

I Finland ble det i 1979 nedsatt en statskomité for å utrede muligheten for å forbedre myndighetenes språk. Komiteen ble nedsatt først og fremst på initiativ av Forskningscentralen för de inhemska språken, og Finska språkbyrån er representert i komiteen.

Uttalelser

Språknemndene uttaler seg til myndighetene og andre om saker av språklig interesse, enten på eget initiativ eller ved at de får utredninger o.l. til uttalelse. Svenska språknämnden har bl.a. uttalt seg om et forslag til lærerutdannelse i skolen (LUT), om et nordisk språk- og informasjonscenter i Finland (jf. ovenfor), om et forslag til ny navnelov og om spørsmålet om statistikk over befolkningens språktilhørighet. I 1979 uttalte Norsk språkråd seg bl.a. om parallellutgaver av norskbøker på bokmål og nynorsk, om lærerens talemål i undervisningen, om retten til å velge hovedmål i ungdomsskolen, om endringer i navneloven og om en rekke saker som gjelder jamstillingen mellom bokmål og nynorsk. Språkbyråene i Finland har bl.a. uttalt seg om et forslag til finsk standard for alfabetisering.

Andre arbeidsoppgaver

Enkelte av språknemndene har spesielle arbeidsoppgaver.

Dansk Sprognævn har f.eks. en omfattende ord- og sitatsamling. I 1979 økte samlingen med ca. 26.000 sedler slik at den ved årsskiftet 1979/80 var på om lag 586.000 sedler. Norsk språkråd er myndighetenes rådgiver når det gjelder navnetting på nye oljefelter i Nordsjøen.

Svenska språknämnden gransker fortløpende forslagene til revisjon av Den svenska psalmboken. Sammen med Svenska Akademien, Tekniska nomenklaturcentralen, Standardiseringskommissionen i Sverige og språkeksperterne i Statsrådsberedningen deltar Svenska språknämnden i samarbeidsorganet "Språkvårdsgruppen". I 1979 holdt denne gruppen sin tredje konferanse med tittelen "Språkvård — rådgivning, planering, samverkan". Konferansen tok opp samarbeidet mellom språkrøkten og skolen.

Samarbetsgruppen Nordspråk

Av *Elisabeth Lindmark*

Språk i Norden 1979 innehöll en presentation av samarbetet mellan de nordiska modersmålläraryrkingarna. Efter den rapporten har utskottet för samarbete, Nordspråk, träffats vid två konferenser och arbetat vidare enligt samma riktlinjer: förbättrad grannspråksundervisning på alla stadier; fortbildning genom sommarkurser; vidareutveckling av grannspråksundervisningen med hänsyn till motivation, metodik, material och lärarutbildning. I Nordspråk deltar Danskläraryrkingen, Landslaget for norskundervisning, Samtök Móðurmálskennara, Svenskläraryrkingen, Svenska Modersmållärarnas förening (i Finland), Äidinkielen opettajin liitto (den finska modersmålläraryrkingen) och Suomen Ruotsinopettajat r.y. (Svensklärarna i Finland, r.f.). Sedan den första rapporten lämnades har till vår glädje utskottet utvidgats med en representant för Färöarna, från det nybildade Lärarlagið føroyskum.

Samarbete med Nordiska språksekretariatet

Att verka för fortbildning och vidareutveckling av grannspråksundervisningen är Nordspråks angelägnaste uppgift. Redan i september 1976 vände vi oss till Nordiska rådets kulturutskott och framförde förslag om att det skulle bildas ett permanent grannspråksutskott, som skulle bevaka grannspråkens ställning inom olika undervisningsområden och ta initiativ till läromedel, metodiska handledningar etc. Vidare begärde vi en organiserad och omfattande fortbildning av lärare i grannspråk. I april 1977 fick vi avslag på våra önskemål med hänvisning till att det nybildade Nordisk språksekretariat just skulle få dessa arbetsuppgifter. Under ett av våra möten 1978

inbjöd vi en representant för Nordiska språksekretariatet och började diskutera former för samarbete. I september 1979 inbjöds Nordspråk till en konferans med Nordiska språksekretariatet, och vi upplevde diskussionerna under det mötet mycket positivt. Vid mötet enades man om att inleda ett samarbete, och en representant för språksekretariatet deltog i Nordspråks följande möte i Danmark 1980.

Samarbete med myndigheter m.m.

Nordspråk kan till sin glädje konstatera att ett gott samarbete med myndigheter, inte minst dem som representerar undervisningsväsendet, har kommit i gång. Det verkar som om den fortbildning vi krävt i flera skrivelser nu kommer att förverkligas. Till vår glädje planerar Nordiska ministerrådets sekretariat för nordiskt kulturellt samarbete fortbildning i gransspråksundervisning. Ett par medlemmar från Nordspråk kommer att inbjudas till en pilotkurs, troligen i början av 1981.

Flera medlemmar i Nordspråk deltar aktivt i planeringen inför det nordiska språkåret i samarbete med Föreningen Norden, dels i språkårskommittéerna, dels i utarbetandet av ett lättamt och lätthanterligt hjälpmedel i gransspråksundervisningen, det s.k. språkhjulet.

Gemensam nordisk bokmarknad och nordiskt samarbete inom utbildningsradio/tv

Nordspråk har arbetat för en gemensam nordisk bokmarknad och för samarbete mellan avdelningarna för utbildningsradio och utbildnings-tv i Norden. De olika föreningarna har efter hänvändelse från Nordiska rådet stött rådets skrivelse och sänt sina synpunkter till respektive lands delegation av Nordiska rådet. En gemensam nordisk bokmarknad är synnerligen angelägen för gransspråksundervisningen. Detsamma gäller möjligheterna att utnyttja utbildningsprogram från radio och tv över de nordiska gränserna. Om man vill arbeta för den nordiska kulturen är det viktigt att det värdefulla stimulans- och kunskapsmaterial som programmen utgör kan utnyttjas överallt i Norden.

Bevakning av läroplaner, lärarutbildning

Vid sammanträdena rapporterar vi ständigt om förändringar i läroplanerna och lärarutbildningen, då i synnerhet vad som rör grannspråkets ställning. Nordspråk har länge önskat att grannspråksundervisningen skall börja redan i de lägsta klasserna i Danmark och Norge. Till vår glädje har Nordiska ministerrådet nyligen fattat ett viktigt principbeslut om att rekommendera berörda kommunala och statliga skolmyndigheter att inleda grannspråksundervisningen redan på lågstadiet. För Nordspråk kvarstår önskemålet om en förstärkt grundutbildning i grannspråk i Norge och Sverige. Landslaget för norskundervisning arbetar för att få till stånd en fortbildningsvecka för norska lärarkandidater i Sverige, motsvarande den som redan finns i Danmark.

Vid alarmerande förändringar i de olika länderna stödjer föreningarna varandra i offentliga debatter respektive remisskrivelser. Så har t.ex. Svenskläraryöreningen fått stöd i sin kritik av LUT — den lärarutbildningsutredning som kraftigt minskar utbildningstid och omfång för de högre klasserna i grundskolan. Svenskläraryöreningen har fått synpunkter från de övriga föreningarna och kunnat inarbeta dem i sitt remissvar. Dansklererforeningen behöver stöd från de övriga föreningarna vid behandlingen av CUR-bilag 345, 1979 — det centrala utbildningsrådets synpunkter på modersmålsundervisningen — där bl.a. grannspråkets svaga ställning måste kritiseras. Kontakterna mellan föreningarna och utväxlingen av läroplaner och pedagogiska rapporter bidrar till pedagogisk utveckling i Norden.

Utgivning

Föreningarna arbetar vidare med en gemensam nordisk utgivning av böcker. Det största projektet för närvarande är en nordisk novelltävling inför språkåret. Novellerna skall handla om ungdom och rikta sig till ungdom. Andra gemensamma utgivningar under arbete är en bok om barnspråk, framför allt metodisk, en bok om ungdomsupproren, en bok om tecknade

serier och en sagobok med olika nordiska versioner av samma saga. Integrationen är både språklig och metodisk.

Samarbete utefter norsk—svenska gränsen

På initiativ av Landslaget för norskundervisning skall en intensiv kontaktverksamhet inledas mellan de norska och svenska ortsföreningar som ligger nära varandra utefter gränsen. Man tänker starta lärarutbyten, klassutbyten, studiedagsprogram etc. på platser där det är fråga om ganska små geografiska avstånd.

Sommarkurs

I väntan på att en stor satsning på fortbildning av nordiska lärare skall ske har Nordspråk tills vidare ordnat egna sommarkurser med cirka 125 deltagare. Vi har haft kurser i Sverige, Norge och på Island. Årets kurs kommer att äga rum i juni i Finland och ha som tema grannspråk i gränsland. Litteratur, kultur och språk i Finland kommer att tas upp och deltagarna kommer att få en elementär orientering om det finska språket.

Norden — en del av vår identitet

Nordspråk vill arbeta för att nordiskt stoff skall ingå på ett naturligt sätt i undervisningen och integreras inte bara i modersmålsundervisningen utan även i de samhällsorienterande och naturvetenskapliga ämnena. Vi vill arbeta för att våra elever skall upptäcka glädjen i att förstå språk från andra länder, utan att behöva lära in dem som främmande språk, och därmed få möjlighet till vidgade kulturella erfarenheter och nya kontakter. Vi hoppas att vårt arbete skall kunna fortsätta, och att vi kan vidga våra samarbetsmöjligheter med institutioner och myndigheter, eftersom ju Nordspråk endast kan arbeta under fritid och med svåra ekonomiska uppgifter för föreningarna. Vi hoppas att få stöd i vårt arbete.

Noen nyere ordbøger og ordlister

DANMARK

Albeck, Ulla, Rode, Mikal og Timmermann, Erik: Dansk Synonym Ordbog. 6. reviderede og forøgede udg. J. H. Schultz Forlag, København 1979.

Allerup, S. og Wellendorf, M.: Over 1000 planteanatomiske ord. DSR Forlag, 1979.

Bailey, Adrian og Holloway, Adrian: Politikens bog om farvefotografering. Oversættelse og bearbejdelse Tommy Frenning. Politikens Forlag, København 1980. (Ordforklaringsliste: s. 201—210).

Brüel, Sven: Gyldendals Fremmedordbog. 8. reviderede og stærkt forøgede udg. Gyldendal, København 1979.

Børnenes hvem hvad hvor 1979. Politikens Forlag, København 1979. (Liste over slangudtryk: s. 44—45).

Christensen, Johnny mfl.: Sovjetunionen. Samfundsterminologisk opslagsbog. Munksgaard, København 1979.

Dansk kemisk nomenclatur. Kemisk Forening, København 1978.

Eden, John: Bogen om Øjnene. Politikens lægeserie. Politikens Forlag, København 1978. (Øjen-ordbog: s. 125—138).

Elektroteknisk ordliste. Gruppe 30. Elektrisk traktion. Dansk Standard. DS 5004.30. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.

Elektroteknisk ordliste. Gruppe 60. Radiokommunikation. Dansk Standard. DS 5004.60. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.

Elektroteknisk ordliste. Gruppe 62. Bølgeledere. Dansk Standard. DS 5004.62. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.

Elektroteknisk ordliste. Gruppe 446. Elektriske relæer. Dansk

- Standard. DS 5004.446. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.
- Engelsk-dansk økonomisk ordliste*. Redaktion: Vagn Andersen og Jørgen Steen Hansen. 2. udg. Forlaget Andersen og Hansen, Brabrand 1979.
- Flypassagerens hvem hvad hvor. Alt om flyvning, flytyper og lufthavne*. Oversat og bearbejdet af Johannes Thinesen. Politikens Forlag, København 1979. (Luftfartsterminologi: s. 234—240).
- Galindo, Orlando: Dansk spansk fagordbog. Diccionario especializado danés-español*. Teknisk Forlag, København 1979.
- Glosar over stålstandarder*. Kommissionen for de Europæiske Fællesskaber, Terminologicentralen. Luxembourg 1979.
- Hartby, Steffen: Vejr og vind. Meteorologi i farver*. Politikens Forlag, København 1979. (Minileksikon: s. 248—252).
- Hedlund, Gunnar: Dette er ridning. Dressur springning military*. Oversat og bearbejdet af Helen Grue. Politikens Forlag, København 1979. (Register med ordforklaring: s. 142—144).
- Hvem hvad hvor 1980*. Politikens Forlag, København 1979. (Arne Hamburger: Et udvalg af nye ord i det danske sprog: s. 173—174).
- Hvordan udtales ...? Vejledning i udtale af ord fra fysik — kemi — astronomi*. Danmarks Fysik- og Kemiundervisningskommission. Gyldendal, København 1979.
- Høybye, Poul og Mengel, Johanne: Dansk-Italiensk Ordbog*. 2. reviderede og forøgede udg., 2. optryk [med tillæg]. Berlingske Forlag, København 1979.
- Håndtering af gods. Transportører og transportmateriel til masse- og stykgods. Benævnelser*. Dansk Standard. DS/ISO 2148. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.
- Håndtering af gods. Truck. Terminologi*. DS-Rekommandation. DS/R 2152. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.
- Ikea. Katalog 80*. [Trykt 1979]. (Liste over fagudtryk: s. 215).
- Jeg er jæger 1. Alt om jagt*. 9. reviderede udg. Politikens Forlag, København 1979. (Ordforklaring: s. 221—228).
- Jensen, Ib Georg: Pottemagerens håndbog*. Politikens Forlag, København 1979. (Ordliste: s. 151—156).

- Johnsen, Christer: Bogen om Brystkræft.* Politikens lægeserie. Politikens Forlag, København 1979. (Ordliste: s. 80—83).
- Karker, Allan: Synonymordbogen.* 7. udg. Politikens Forlag, København 1980.
- Kirk, Viggo: Trafik-leksikon. Kort gennemgang af alle de mange fagudtryk med henvisninger til de gældende bestemmelser.* Dansk Kørelærer-Union, Ørbæk 1979.
- Klinisk ordbog.* 12. udg. Redigeret af Niels Holm-Nielsen. Høst & Søns Forlag, København 1980.
- Lexique UEC.* Ein Nachschlagewerk in 8 Sprachen (Deutsch, Englisch, Niederländisch, Dänisch, Italienisch, Spanisch og Portugiesisch) für Wirtschaftsprüfer und -berater. 2. Auflage. IdW-Verlag, Düsseldorf 1974.
- Miljøleksikon.* Red. Gunver Bennekou og Poul Svendsen. Finn Suenson Forlag, København 1979.
- Neumann, Carsten: Kort om økonomi. Ordliste over økonomiske og regnskabsmæssige begreber.* AOF, København 1979.
- Nielsen, Henning Birk: Bogen om Hørelsen.* Politikens lægeserie. Politikens Forlag, København 1979. (Ordforklaring: s. 81—89).
- Nudansk ordbog.* 10. reviderede og forøgede udg. ved Erik Oxenvad. Politikens Forlag, København 1979.
- Petersen, Helge: Drivhuset.* Politikens Forlag, København 1979. (Fagudtryk: s. 140).
- Stefánsson, Finn, Sørensen, Asger og Matthison-Hansen, Else: Religion/Livsanskuelse.* Gyldendal, København 1979.
- Vangmark, Helge: Dansk-Russisk Ordbog.* Grafisk Forlag, København 1979.
- Viklingskoblere til omkobling under drift.* Dansk Standard. DS/IEC 214. Dansk Standardiseringsråd, København 1979.
- Vi laver mad 1. Hverdagsmad.* Politikens Forlag, København 1978. (Metoder og ordforklaring: s. 9—18).
- Vi laver mad 2. Gæstemad.* Politikens Forlag, København 1979. (Metoder og ordforklaring: s. 7—16).
- Vinterberg, Hermann og Axelsen, Jens: Engelsk-dansk Ordbog.* 10. udg. Gyldendal, København 1979.
- Økonomisk terminologi.* 3. udg. Europa-Parlamentet, Direk-

toratet for oversættelse og terminologi, Terminologicentralen. Luxembourg 1979.

FINLAND

Eklund, Holger E.: Merenkulkualan sanakirja. Nautiskt och tekniskt lexikon. Engelskt-finskt-svenskt. Otava. Keuruu 1978. 235 s.

Graafinen sanakirja (grafisk ordbok). Finsk-svensk-engelsk-tysk. WSOY. Porvoo 1979. 308 s.

Grönholm, Bo: Svensk-finsk och finsk-svensk juridisk ordlista. Ruotsalais-suomalainen ja suomalais-ruotsalainen lakikielen sanasto. Turku 1977. 75 s.

Hartimo, Iiro: Mikrotietokone- ja tietojenkäsittelytekniikan perustermistö selityksineen (mikroprocessor- och ADB-teknik, grundläggande terminologi med förklaringar). Espoo 1979. 40 s.

Heinonen, Sirkka: Suomalais-japanilainen sanaluettelo (finsk-japansk ordlista). Helsinki 1979. 27 s.

Hurme, Raija—Pesonen, Maritta: Englantilais-suomalainen sanakirja (engelsk-finsk ordbok). 2., tarkistettu ja korjattu painos. WSOY. Porvoo 1978. 1183 s.

Ilmansuojelusanasto. Luftvårdsterminologi. Finsk-svensk-engelsk. SFS 3867. Suomen Standardisoimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund 1979. 19 s.

Karttunen, Kaarina: Nykyslangin sanakirja (nufinsk slangordbok). WSOY. Porvoo 1979. 333 s.

Katara, Pekka: Suomalais-saksalainen opiskelusanakirja (finsk-tysk studieordbok). WSOY. Porvoo 1979. 784 s.

Kirjastotermien sanakirja (biblioteksordbok). Finska termer och definitioner med ryska motsvarigheter. Neuvostoliittoinstituutin julkaisusarja A 10. Helsinki 1979. 127 s.

Lehtipuu, Irma: Englantilais-suomalainen asunto- ja rakennusalan sanasto. Otava. Keuruu 1979. 247 s.

Lentoyhtiösanasto — Airline Glossary. Finsk-engelsk-finsk. Finnair Oy 1979. 244 s.

Linnapuomi, Kalervo: Ruotsin kielen perus- ja täydennys-

- sanasto* (svenskans centrala ordförråd; ordlista för skolbruk).
Otava. Keuruu 1979. 349 s.
- Novitsky, Anna: Eläintieteellinen sanasto* (zoologisk ordlista).
Finsk-rysk-latinsk. Neuvostoliittoinstituutin julkaisuja.
I. Nisäkkäät (däggdjur). Helsinki 1972. 90 s.
II. Linnut (fåglar). Helsinki 1978. 131 s.
III. Matelijat ja sammakkoeläimet (kräl- och groddjur).
Helsinki 1978. 155 s.
- Oikeusaloittain laadittu suppea ruotsalais-suomalainen oikeus-
tieteen ammattisanasto*. Enligt rättsområdena uppställd kort-
fattad juridisk fackterminologi. Sammanställd av Hans
Groundstroem. Pykälä ry:n monisteita. Helsinki 1978. 19 s.
- Pakastealan sanasto* (frysordlista). Finsk-svensk-tysk-engelsk.
Pakasteyhdistys ry. Kuopio 1979. 24 s.
- Pekkarinen, Timo—Knuts, Kari—Rusanen, Kari: Englantilais-
suomalais-englantilainen projektikielisanasto* (engelsk-finsk-
engelsk projektspråksordlista). Espoo 1979. 108 s.
- Ruotsalais-suomalainen/suomalais-ruotsalainen apusanasto
sairaanhoitohenkilöstölle. Svensk-finsk/finsk-svensk ordlista
för sjukvårdspersonal*. Sairaanhoitajien koulutussäätiö —
Stiftelsen för sjuksköterskeutbildning. Helsinki — Helsing-
fors 1978. 20+7 s.
- Saarikoski, Lea: Hotelli- ja ravintola-alan sanasto* (ordlista för
hotell- och restaurangbranschen). Engelsk-finsk-engelsk.
Otava. Keuruu 1977. 203 s.
- Saarikoski, Lea—Kosonen, Tuulikki—Tubal, Julio: Englanti-
lais-suomalainen tekstiili- ja vaatetusalan sanasto* (engelsk-
finsk ordlista för textil- och konfektionsbranschen). Otava.
Keuruu 1979. 156 s.
- Sommardahl, Eivor: Finsk-svensk betygsordlista för yrkesut-
bildningen. Ammattikoulutuksen todistussanasto suomi-
ruotsi*. Yrkesutbildningsstyrelsen — Ammattikasvatushallit-
tus. Helsingfors 1979. Duplicerad. 45 s.
- Sähköteknillinen sanasto. Radiohäiriöt. Elektroniska ordlistor.
Radiostörningar*. Finsk-fransk-engelsk-rysk-tysk-spansk-ita-
liensk-holländsk-polsk-svensk. SFS 4411. Suomen Standardi-
soimisliitto — Finlands Standardiseringsförbund 1979. 68 s.
- Talvitie, Jyrki K.—Talvitie, Yrjö—Hytönen, Ahti: Englantilais-*

- suomalainen tekniikan ja kaupan sanakirja*. 7. uudistettu, laajennettu ja tarkistettu painos (engelsk-finsk teknisk och merkantil ordbok, 7 reviderade uppl.). Tietoteos. Forssa 1979. 584 s.
- Uudissanasto 80* (finsk nyordslista). Toim. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielitoimisto. SKS och WSOY. Porvoo 1979. 195 s.
- Vesikansa, Jouko: Lyhenteet* (finsk förkortningsordbok). WSOY. Porvoo 1979.
- Wilke, Horst: Pankkisanakirja — Bankordbok*. Finsk-svensk-engelsk-tysk. Samerka. Helsinki 1979. 147 s.
- Wuolle, Aino: Suomalais-englantilainen opiskelusanakirja* (finsk-engelsk studieordbok). WSOY. Porvoo 1979. 484 s.
- Vuorela, Toivo: Kansanperinteen sanakirja* (folkloristiskt lexikon). WSOY. Porvoo 1979. 543 s.
- Äijö, Toivo* (red.): *Ulkomaankaupan termit* (utrikeshandels-termer). Finsk-svensk-engelsk-tysk-fransk-spansk-rysk. 2. korjattu ja täydennetty painos. Vientikoulutussäätiön julkaisu n:o 10. Helsinki 1978. 444 uppslagsord.

NORGE

- Eskeland, Ivar: Nynorsk ordliste*. Fornorskings- og synonymordliste. 2. utg. Oslo: Noregs boklag, 1978. 176 s.
- Guy, Walter: Norsk-engelsk ordbok for det praktiske liv*. Rev. utg. ved John Messel. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1979. 324 s.
- Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste*. Større utgåve med fornorskingstillegg og liste over forkortingar. 12. oppl. Oslo: Samlaget, 1978. 160 s.
- Hustad, Tom: Stor norsk-tysk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget, 1979. 864 s.
- Kirkeby, Willy A.: Bil- og trafikkteknisk ordbok*. Norsk-engelsk/engelsk-norsk. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1979. 128 s.
- Kirkeby, Willy A.: Norsk-engelsk ordbok*. Stor utgåve. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1979. 1276 s.
- Landstad, Ørvar H.: The electrician: technical English*. 2. oppl. Oslo: Yrkesopplæringsrådet: Universitetsforlaget, 1979. 27 s.

- Lundeby, Einar og Einar Sørli*: *Norsk ordliste* (bokmål). 6. oppl. Oslo: Fabritius, 1979. 95 s.
- Nilsson, Kåre*: *Norsk-portugisisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget, 1979. 398 s.
- Parnwell, E. C.*: *Oxford English picture dictionary*. Engelsk-norsk/norsk-engelsk billedordbok. Norsk utgave ved Herbert Svenkerud. Oslo: Cappelen. Oxford: Oxford university press, 1978. 98 s.
- Ropeid, Tormod og Bjørn Østby*: *Praktisk engelsk-norsk ordbok*. Oslo: Teknologisk Forlag, 1979. 416 s.
- Sandvei, Marius*: *Svensk-norsk ordbok*. 2. utg. Oslo: Fabritius, 1979. 174 s.
- Schröder, John og Tore E. Øvensen*: *Elektronikkordbok*. Engelsk-norsk. Oslo: Teknologisk Forlag, 1979. 98 s.
- Strøm, Doris og Johan-Arnt*: *Tysk-norsk teknisk ordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1979. 141 s.
- Svanström, Barbro*: *Liten medisinsk ordbok*. Oversatt av Inger Johansen. Oslo: Mortensen, 1979. 120 s. Originaltittel: Liten medicinsk ordbok.
- Torvik, Ingvald*: *Ordliste for alle* (bokmål). 4. utg. Revidert av Dag Gundersen. Oslo: Universitetsforlaget, 1978. 184 s.
- Aas, Eli*: *Medisinske faguttrykk for sykepleiere*. 12. oppl. Oslo: Luther, 1979. 98 s.

SVERIGE

Den svenska förteckningen har utarbetats av Tekniska nomenklaturcentralen (TNC) och Svenska språknämnden.

Apoteksspråk = vocabulaire de la pharmacie. Apoteksbolaget. Svenska-franska-tyska-spanska. Ca 420 termer + allmänna fraser. Stockholm 1978. 70 s.

Apoteksspråk = apteekkisanastoa. Apoteksbolaget. Svenska-finska-serbokroatiska-grekiska. Ca 390 termer + allmänna fraser. Stockholm 1973. 63 s.

Arbetskyddsnämnden: *ordlista, svensk-finsk* = sanasto, ruotsi-suomi. Övers. av Martti Räinen. 125 termer. Stockholm 1978. 11 s. A4.

- Kemiska hälsorisker*. Ordlista med ordförklaringar. (Bilaga till kurs i kemiska hälsorisker utg. av Arbetarskyddsnämnden och Brevskolan.) Arbetarskyddsnämnden. Ca 500 termer. Stockholm 1979. 14 s. A4.
- Lindström, Eric: Riksdagslexikon*. Om folkrepresentationens ställning, uppgifter och arbetssätt i Sverige. Ca 250 termer, kontext. Stockholm 1979. 86 s.
- Logie, Gordon: Glossary of population and housing*. Engelska-franska-tyska-italienska-nederländska-svenska. 825 termer + kontext. Elsevier, Amsterdam 1978. 265 s.
- Malmström, Sten och Györki, Iréne: Bonniers svenska ordbok*. 1980. 408 s. III. (Anmäls på s. 168.)
- Medicinska termer inom radiologi*. Spri. Version 1. 135 termer. Stockholm 1979. 11 s. A4.
- Medicinska termer inom anestesi*. Spri. Version 1. Svenska-engelska-franska. 264 termer. Stockholm 1978. 45 s. A4.
- Nordisk lantmäteriordlista*. Sveriges lantmäteriförening. Svenska-danska-norska-finska. Ca 980 termer. U.o. 1979. 55 s.
- Ord och uttryck inom domstolsväsendet*. Domstolsverket. Ca 250 termer, förklaringar, förkortningslista. Jönköping 1979. 57 s. A4.
- Ordlista för tolkar: svenska, engelska*. Övers. av Roger Tanner. Ca 5.000 termer. Liber, Vällingby 1979. 139 s.
- Ordlista för tolkar: svenska, finska*. Övers. av Ari Laitinen. Ca 5.000 termer. Liber, Vällingby 1979. 138 s.
- Ordlista för tolkar: svenska, franska*. Övers. av Lydie Rouseau. Svenska-franska. Ca 5.000 termer. Liber, Vällingby 1979. 140 s.
- Ordlista för tolkar: svenska, tyska*. Övers. av Jürgen Honig. Ca 5.800 termer. Liber, Vällingby 1979. 151 s.
- Schlyter, Börje: Franska facktermer, 1—4*. Politik och juridik, ekonomi, näringsliv, transport, samhälle och miljö, media, data. Franska-svenska. Ca 2.500 termer, förkortningsordlista. Dialog, Lund 1979. 169 s.
- Skogsbrukets metoder: en faktasamling*. Sveriges skogsvårdsförbund. Ca 400 termer i bilaga. Djursholm 1979. 165 s.
- Stora synonymordboken*. Stockholm 1979. 725 s.
- Svensk-engelsk ordlista för årsredovisningar, revisionsprogram*,

revisionsrapporter etc. Auktoriserade Revisorers Service-aktiefbolag. Ca 1.800 termer. Stockholm u.å. 95 s.

Svensk standard:

Bilar: hjul och fälgar: terminologi. Svenska-engelska-franska-tyska. Ca 50 termer + def. Sveriges Mekanstandardisering, SMS. SS 3379. Stockholm 1979. 13 s. A4.

Databehandling: ordlista: hjälpmedel och förfarande vid drift. Svenska-engelska-franska. Ca 70 termer. Def. på svenska. SIS Standardiseringsgrupp. SS 01 16 10. Stockholm 1979. 8 s. A4.

Inredning för bostäder: skåp: terminologi. Byggstandardiseringen, BST. SS 83 41 29. 2 utg. Stockholm 1979. 2 s. A4. III.

Styrning, reglering: grundläggande terminologi. Svenska-engelska-franska-tyska. Ca 100 termer. Def. på svenska. Svenska Elektriska Kommissionen, SEK. SS 401 06 01. Stockholm 1979. 29 s. A4. III.

Tekniska Nomenklaturcentralens publikationer:

TNC 72 Byggordsamling. Svenska-engelska/engelska-svenska. Ca 9.400 termer. 2 utg. Stockholm 1979. 360 s.

Om forfatterne

Else Bojsen, f. 1942. Amanuensisvikar i Dansk Sprognævn siden marts 1979.

Arnold Dalen, f. 1931. Cand. philol. Førsteamanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.

Catharina Grünbaum, f. 1944. Fil. mag. Forskningsassistent ved Svenska språknämnden (tidigare Institutet för svensk språkvård) sedan 1971.

Oddrun Grønvik, f. 1947. Cand. mag. Konsulent i Norsk språkråd siden 1979.

Jan Ragnar Hagland, f. 1943. Cand. philol. Amanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.

Jón Hilmar Jónsson, f. 1947. Lektor i islandsk ved Universitetet i Oslo.

Henrik Galberg Jacobsen, f. 1944. Amanuensis i Dansk Sprognævn siden 1972.

Alfred Jakobsen, f. 1917. Professor i norrøn filologi ved Universitetet i Trondheim/Norges Lærerhøgskole.

Allan Karker, f. 1926. Lektor i nordiske sprog ved Aarhus Universitet. Medlem af Dansk Sprognævn siden 1970, formand siden 1973.

Esko Koivusalo, f. 1936. Chef för Finska språkbyrån (tidigare Institutionen för nufinska) sedan 1974.

Åke Landqvist, f. 1929. Fil. lic. Direktör i Norden, Svensk Förening för Nordiskt Samarbete sedan 1980.

Elisabeth Lindmark, f. 1934. Sekreterare i Svenskläraryöreningen, medlem av Nordspråk.

Ståle Løland, f. 1945. Cand. philol. Daglig leder av Nordisk språksekretariat siden 1978.

Bertil Molde, f. 1919. Professor. Föreståndare för Svenska

- språknämndens sekretariat (tidigare Institutet för svensk språkvård) sedan 1961.
- Per A. Pettersson*, f. 1944. Fil. dr. Forskningsassistent vid Svenska språknämnden sedan 1976.
- Anneli Rääkkälä*, f. 1935. Fil. mag. Specialforskare vid Finska språkbyrån, Forskningscentralen för de inhemska språken (sedan 1976).
- Mikael Reuter*, f. 1943. Fil. kand. Forskare vid Forskningscentralen för de inhemska språken och sekreterare för Svenska språknämnden i Finland sedan 1976.
- Jarle Rønhovd*, f. 1942. Cand. philol. Amanuens ved Nordisk institutt, Universitetet i Trondheim.
- Helena Solstrand*, f. 1943. Fil. kand. Forskare vid Byrån för svenska språket, Forskningscentralen för de inhemska språken, sedan 1979.
- Elias Wessén*, f. 1889. Professor i nordiska språk vid Stockholms högskola 1928—1957. Medlem av Nämnden för svensk språkvård och dess arbetsutskott 1944—1974. En av de aderton i Svenska Akademien 1947.